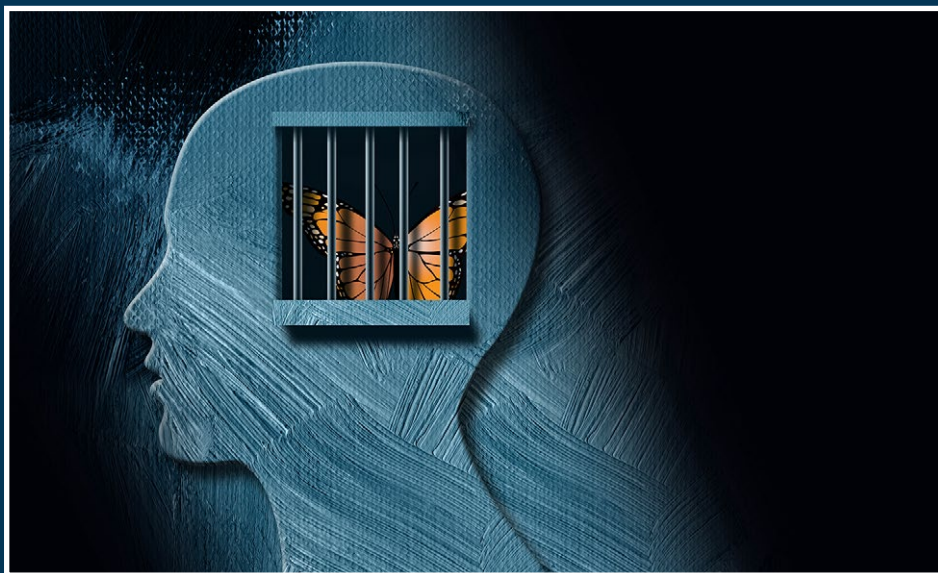

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

DI BLASIO BARBARA: A megtérés útjai – felnőtt katekézis női fogvatartottak körében

ERDÉLYI CSABA: Az egyes felekezetek börtönlelkézési gyakorlatának és eredményeinek bemutatása

STIFT ZOLTÁN: A bírói ítélet börtönlelkézési szempontból történő értelmezése

SZILASSY ROLAND: A fogvatartottak vallásgyakorlásának aspektusai

FAITH ÁKOS ÁSER: Börtön mint a szabadság kapuja?
A hagyományos zsidóság álláspontja a börtönbüntetéssel kapcsolatban

TIHANYI MIKLÓS: A bűn és büntetés etikája

KOVÁCS MIHÁLY: A Börtönlelkézési Szolgálat múltja, jelene és jövője
egy rendhagyó interjú keretében bemutatva

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

70. ÉVF.

2022/4. KÜLÖNSZÁM

BELÜGYI SZEMLE

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

ELNÖK	Dr. Felkai László, közigazgatási államtitkár, Belügyminisztérium
TITKÁR	Prof. dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
TAGOK	Prof. dr. Finszter Géza, a Magyar Tudományos Akadémia doktora
	Prof. dr. Haller József, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
	Prof. dr. Herke Csongor, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
	Prof. dr. Kecskés László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
	Prof. dr. Kerecsi Klára, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, egyetemi tanár
	Prof. dr. Koltay András, a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság és a Médiatanács elnöke, egyetemi tanár
	Prof. dr. Korinek László, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
	Prof. dr. Maróth Miklós, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja
	Prof. dr. Mezey Barna, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
	Dr. Nyiri Sándor, ny. vezető ügyész, c. egyetemi docens
	Prof. dr. Patyi András, a Kúria elnökhelyettese, egyetemi tanár
	Prof. dr. Polt Péter, legfőbb ügyész, egyetemi tanár
	Prof. dr. Sándor István, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
	Prof. dr. Tóth Mihály, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár
	Dr. Ludek Michalek, a Cseh Rendőrákadémia tagja, egyetemi tanár
	Dr. habil. Philipp Fluri ügyvezető, Genfi Biztonságpolitikai Központ
	Dr. h.c. Detlef Schröder, az Európai Unió Rendészeti Képzési Ügynökségének korábbi ügyvezető igazgatója
	Dr. Ciprian Maftai, belügyi attasé, Románia Magyarországi Nagykövetsége

SZAKMAI TANÁCSADÓ TESTÜLET

	Dr. Bakai Kristóf Péter PhD, püör. dandártábornok, Nemzeti Adó- és Vámhivatal Vámszakmai és Nemzetközi elnökhelyettese
	Dr. Balogh János r. altábornagy, az Országos Rendőr-főkapitányság vezetője
	Dr. Bolcsik Zoltán r. altábornagy, a Belügyminisztérium rendészeti államtitkára
	Dr. Góra Zoltán t. altábornagy, az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság vezetője
	Hajdu János r. altábornagy, a Terrorelhárítási Központ főigazgatója
	Dr. Halmosi Zsolt r. altábornagy, az Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság vezetője
	Dr. Hatala József ny. r. altábornagy, a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács elnöke
	Prof. dr. Janza Frigyes ny. r. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár, a Belügyminisztérium oktatási főszemlélője

2022/4. KÜLÖNSZÁM

Prof. dr. Kovács Gábor r. vezérőrnagy, a Nemzeti Közszerológati Egyetem,
Rendészettudományi Kar dékánja, tanszékvezető egyetemi tanár
Láng István, az Országos Vízügyi Főigazgatóság vezetője
Prof. dr. Sallai János r. ezredes, Nemzeti Közszerológati Egyetem,
tanszékvezető egyetemi tanár
Dr. Szabó Marcel alkotmánybíró, nemzetközi jogász
Dr. Tomin Szilvia r. vezérőrnagy, a Nemzeti Védelmi Szerológat főigazgatója
Dr. Tóth Tamás bv. altábornagy, a Büntetés-végrehajtás Országos
Parancsnokság vezetője
Dr. Túrós András ny. r. altábornagy, az Országos Polgárőr Szeróvetség elnöke

SZERKESZTŐSÉG

FŐSZERKESZTŐ	Prof. dr. Dános Valér ny. r. vezérőrnagy, egyetemi magántanár
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES FELELŐS SZERKESZTŐ	Dr. Szabó Csaba PhD r. alezredes, egyetemi docens
OLVASÓSZERKESZTŐ	Dr. Németh Viktor PhD
IDEGENNYELVISZAKLEKTOR	Végh Zsuzsanna
	Prof. dr. Boda József ny. nb. vezérőrnagy, c. egyetemi tanár
FŐMUNKATÁRSÁK	Dr. Hertelendi Lajos r. alezredes
	Csala Károly r. ezredes
MUNKATÁRSÁK	Luda Henrietta
	Varga Anita
SZERKESZTŐSÉG	2090 Remeteszőlős, Nagykovácsi út 3. Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600 szerkesztoseg@belugyiszemle.hu www.belugyiszemle.hu
ISSN	ISSN 2062-9494 (Nyomtatott) ISSN 2677-1632 (Online)
	LXX. évfolyam
FELELŐS KIADÓ	Belügyminisztérium www.kormany.hu/hu/belugyminiszterium 1051 Budapest, József Attila utca 2-4.
NYOMDA	Duna-Mix Kft.
FELELŐS VEZETŐ	Halászi Attila, ügyvezető

TARTALOM

	Szerkesztőségi előszó	6
	TANULMÁNYOK	
DI BLASIO BARBARA	A megtérés útjai – felnőtt katekézis női fogvatartottak körében	8
ERDÉLYI CSABA	Az egyes felekezetek börtönlelkészi gyakorlatának és eredményeinek bemutatása	47
STIFT ZOLTÁN	A bírói ítélet börtönlelkészi szempontból történő értelmezése	62
SZILASSY ROLAND	A fogvatartottak vallásgyakorlásának aspektusai	78
FAITH ÁKOS ÁSER	Börtön mint a szabadság kapuja? A hagyományos zsidóság álláspontja a börtönbüntetéssel kapcsolatban	96
TIHANYI MIKLÓS	A bűn és büntetés etikája	103
KOVÁCS MIHÁLY	A Börtönlelkészi Szolgálat múltja, jelene és jövője egy rendhagyó interjú keretében bemutatva	120

SZERKESZTŐSÉGI ELŐSZÓ

Deo gratias! Köszönet mindenkinek, mindenért!

Megtisztelő lehetőség a Belügyi Szemle online kiadványában köszönteni mindazokat, akik a büntetés-végrehajtási szervezet és a Börtönlelkészi Szolgálat iránt érdeklődnek, s kik ezen hiánypótló tanulmányok útján kaphatnak ismereteket a bv-intézetekben folyó lelkipásztori munkáról, a különböző pasztorációs, börtönmissziós és más segítő tevékenységekről.

Kiemelten fontosnak és értékesnek tartom a Börtönlelkészi Szolgálat szerepvállalását, és az ennek keretein belül végzett lelkipásztori munkát. Hiszem, hogy a szabad vallásgyakorlás biztosításán és a hitélet koordinációján túl a börtönlelkészek számos alkalommal tudnak irányt mutatni, értékeket adni, fejleszteni és nevelni, s mindezek révén messzemenőig jótékony hatást gyakorolnak a fogvatartottak társadalomba történő visszailleszkedésének esélyeire, a reintegrációs célkitűzések megvalósítására.

Az elmúlt két évtized tapasztalatai arra is egyértelműen rávilágítanak, hogy a Börtönlelkészi Szolgálat hatékonyan tudja támogatni a büntetés-végrehajtási szervezet céljait, segíti a fogvatartottak társadalomba történő visszailleszkedésének esélyét és emberi méltóságuk megőrzését.

A börtönlelkészek értékes szolgálata és tevékenysége rendkívül felelősségteljes, amelyet az erkölcsi megbecsülésen túl a büntetés-végrehajtási szervezetben betöltött szerepük további erősítésével kell támogatnunk, megtalálva a jövőben azokat az új lehetőségeket, amelyek még inkább elősegíthetik ezen speciális lelkipásztori szolgálat további eredményeket felmutató sajátosságait mind a fogvatartottak, mind a büntetés-végrehajtási szervezetben szolgálók körében.

Napjainkban több mint harminc civil, egyházi és karitatív szervezet működik közre a büntetés-végrehajtási szervezet ezen kiemelten kezelt feladatainak el látásában.

A segítő szervezetek egymással és a büntetés-végrehajtási szakterületekkel való együttműködése kiemelt jelentőségű, hiszen értékes tevékenységükkel meghatározó szerepet játszanak a büntetés-végrehajtási célok megvalósulásában,

számos esetben kiegészítik és támogatják a reintegrációs tisztek és a pszichológusok munkáját is, sajátos foglalkozásaikkal segítik a fogvatartottak lelki, mentális problémáinak feldolgozását és azok megoldását.

„Conservi in Domino” – Szolgatársak (vagyunk) az Úrban!

**Berta Tibor dandártábornok,
katolikus tábori püspök, katonai ordinárius
katolikus börtönlelkészi vezető**

A megtérés útjai – felnőtt katekézis női fogvatartottak körében

Paths of conversion - adult catechesis among female prisoners

Di Blasio Barbara

Dr. PhD, habil, egyetemi docens
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem,
Neveléstudományi Intézet
di.blasio.barbara@uni-mate.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány a felnőtt katekézisben rejlő, női fogvatartottakat érintő, reintegrációra felkészítő többtöbblet lehetőségeket mutatja be. A tanulmány célja a hitoktatás támogató jelentőségének hangsúlyozása.

Módszertan: Kvalitatív leíró-elemző kutatásunkban a történeti források mellett interjúk és önéletrajzi írások alapján a hitoktatás korabeli intézményes módszertanának történeti hátterét tekintjük át. Esettanulmányunkban a Máriaosztrai Fegyház és Börtön alapításának történeti körülményeit, illetve a Vincés Nővérek által majd száz éven át folyó, kimondottan nők számára nemzetközi mintára szervezett nevelő és oktató munka jellemzőit vizsgáljuk.

Megállapítások: Magyarországon már a 19. századtól figyelmet kap a női fogvatartottakkal való bánásmód, ebben az egyház, különösen a női szerzetesrendek közül az irgalmasnővérek áldozatkész szerepvállalása volt kiemelkedő. A nők oktatásának-nevelésének egyik jelentős útja a munkáltatás mellett a katekézisen át vezetett.

Érték: A börtönben zajló fejlesztő munka hatékonyságáról keveset tudunk, de globalizált és zűrzavaros világunkban egy korábról ismert és lényeges módszerhez, a tudatosan tervezett, pszichés támaszt nyújtó, erkölcsi értékeket közvetítő hitoktatáshoz nyúlhatunk vissza. Az esettanulmány segítségével női fogvatartottak sikeres reintegrációját támogató jó gyakorlatok kialakítása és alaposabb módszertani kidolgozása válik lehetővé.

Kulcsszavak: női fogvatartottak, sérülékenység, reintegráció, katekézis, Irgalmas nővérek nőnevelése

Abstract

Aim: The purpose of the study is to emphasize the supporting importance of religious education. The additional opportunities inherent in adult catechesis, which affect female prisoners and prepare them for reintegration, are presented in the study.

Methodology: In our qualitative descriptive-analytical research, in addition to historical sources, based on interviews and autobiographical data, we review the historical background of the contemporary institutional methodology of religious education. In our case study, we examine the historical circumstances of the founding of the Márianosztra Penitentiary and Prison in Hungary, as well as the educational work carried out by the Daughters of Charity for nearly a hundred years, organized specifically for women based on an international model.

Findings: We can see that since the 19th century, attention has been paid to the treatment of female prisoners in Hungary, in which the sacrificial role of the Church, especially the role of the Daughters of Charity, was prominent among the female religious orders. In addition to employment, one of the important ways of educating women led through catechesis.

Value: We know little about the effectiveness of the development work taking place in prison, but nowadays, in our globalized and confused world, we can reach back to a well-known and important method, namely consciously planned religious education, that provides psychological support and conveys moral values. Based on our case study, it becomes possible to establish good practices supporting the successful reintegration of female prisoners.

Keywords: female inmates, vulnerability, reintegration, catechesis, women education of Daughters of Charity

Bevezetés

„Nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj.” (Lk 7,6)

A témaválasztás háttérében azok a kutatási eredmények húzódnak, amelyek a női fogvatartottak fokozott lelki sérülékenységét mutatják be, vagyis a nők mentálhigiénés szempontból kiemelt figyelmet igényelnek, amelyben a hitoktatás a lelki erősödéshez járul hozzá, illetve a társadalomba való visszatéréssel kapcsolatban az erkölcsi értékek és normák megtapasztalását, értelmezését segíti, erkölcsi megtartó erővel bír.

A téma aktualitását Ferenc pápa üzenete is adja: „*A börtönök gyakran válnak az elszemélytelenítés, a leselejtezés helyévé. A fogvatartási helyek társadalmunk felfogását, önzését és közönyét tükrözik. Küldetésünk, hogy minden emberben a szenvedő Krisztus arcát fedezzük fel és közvetítsük számukra Isten irgalmasságát.*” (URL1) A pápa felhívja a figyelmet arra, hogy Jézus Krisztushoz való hűségünk jegyében nem feledkezhetünk meg Jézus szavairól: „*Jöjjetek Atyám áldottai! Vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot [...] amit e legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek*” (Mt 25, 34.40). Képekben fogalmazva útravalót ad a börtönpasztorációval, katekézissel foglalkozó munkatársaknak: „*a börtönöknek mindig legyen ablaka és látóhatára*”, így lesz jelenvaló az Atya irgalmassága, aki mindig ad esélyt az ember számára a megtérésre és a bűnök bocsánatára (URL2).

A bűnről és büntetésről is érdemes néhány alapelvet áttekinteni. A bűnnek és bűnösségnek három válfaját különböztethetjük meg: a vallási, az erkölcsi és a jogi fogalmát (Kuminetz, 2010). Amennyiben hatékonyan szeretnénk a bűn ellen fellépni, a bűn és bűnösség mély megértéséhez mindhárom terület együttes értelmezése és alkalmazása szükséges.

Az ember Isten képmására teremtett lényként a hasonlóság miatt köteles és felelős az Isten akarátának a teljesítésében. Ennek az erkölcsi kötelességnek a megtagadása a bűn, amely zavarhoz, halálhoz, akár kárhozathoz vezet. Az ember bűne az engedetlenség, hogy megszakította kapcsolatát Istennel. A bűnös állapot pedig olyan cselekedetekre, mulasztásokra sarkallja az embert, amely további bűnök elkövetését vonja magával. A kegyelem feloldozás a bűn terhe alól, amelyre törekszik a józan ember, és igyekszik folyamatosan leszámolni bűneivel. A bűn, büntudat, bűnvallás és a kegyelem utáni vágy folyamata fejleszti az ember erkölcsi bensőjét. Ebben a folyamatban segíti az egyház a mindhárom előző kategória szerinti bűnös, jogilag elítélt fogvatartottat, akinek szűk folyosón ugyan, de el lehet jutni a hithez (KEK 2487). A börtönmisszió, felnőtt katekézis abban is támogató, hogy az egyén felismerje a büntetésben rejlő lelki lehetőségeket. A büntetés elfogadása engesztelő hatású, így gyógyító erejű is. Hozzájárul a bűnös személy megjavulásához, jobb belátásra bírja. Egy új kezdet lehetőségét kínálja fel számára (Tihanyi, 2019).

A felnőtt katekézis remény az új kezdetre, különösen hosszú időes női fogvatartottak esetében, lelki ajándék lehet, hiszen élettörténeteikben az elzárás előtti cselekmények, események és élmények igen élénken élnek, majd a börtönben néhány évig az új, sokkoló és traumatikus negatív élmények áthangolják az emlékeket, az üresség érzése és a befelé fordulás lesz jellemző. Az életvilág kereteit a szabadságvesztés, a rezsím (intézményi szabályok) tartalmi elemei rendezik át. A prizonizáció (börtönkörnyezeti ártalom) ellenhatásaként a foglalkoztatás

és képzések általános és speciális kompetenciafejlesztő hatásúak. Az egyén magatartásváltozásának háttérében az oktatás-képzés hangsúlyossá válik, amely a mentalitás társadalmilag elfogadott normáihoz igazodását eredményezheti. Az iskolai jellegű oktatás és foglalkoztatás azonban önmagában nem elégséges a társadalmi reintegrációhoz és a kiegyensúlyozottabb börtönléthez. A hitoktatás olyan kiegészítő, támogató lehetőség, amely a bűnelkövető erkölcsi fejlődését célozza meg, reményt adva az élet új alapokra helyezéséhez, a megtartó lelki kapaszkodó kifejlődéséhez.

A tanulmány a hitoktatói feladatok jelentőségét, a katekézis és az erkölcsi nevelés reintegrációban betöltött szerepét hangsúlyozza. A felnőtt katekézis mint a megtérés és az erkölcsi nevelés egyik lehetősége a fogvatartott nők számára azért figyelemreméltó, mert közülük sokan az erkölcs fogalmaival nyelvi értelmezési szempontból sem találkoztak korábban, illetve a szimbolikus jelentés-tartalom valós megélése is hiányzik. A reintegrációs felkészülésben a hitoktatás túlmutat a hagyományos kereteken. A börtönben a megtérés útját mutatja fel, amely életvezetés szempontjából – például a tízparancsolat küzdelmes betartása révén – a társadalmi-gazdasági nehézségekkel való megbirkózásban erőforrásként értelmezhető.

A felnőtt katekézis igénye érzékelhető, hiszen a börtönökben évtizedek óta működik felekezeti hitoktatás, a fogvatartottakat megszólítják a Szentírás által. A lelkipásztorok az egyének problémáihoz is igazodó hitalkalmakon, gyakorlati tevékenységeikben a hitet keresők és érdeklődők számára is nyitott környezetet biztosítanak. A felnőtt katekézis az érdeklődés felkeltésével a megtérés útjára tereli az egyént.

Erkölcsteológiai megfontolások

Servais Pinckaers nyomán mellé állhatunk annak a felvetésnek, hogy Istennek nincs szüksége feltétlenül közvetítőkre a Szentírás olvasásában (Pinckaers, 2001). A szöveg megértéséhez azonban az ember részéről szükséges a hit megléte, a Szentlélek munkálkodásának az elfogadása. Szent Pál mondja (Róm 1,17), hogy a híres egzegéták írásai is mind a Szentírásból táplálkoznak, tehát az evangéliumok adják minden hitbeli megértés alapját. A hit által kell hagyni, hogy a Szentírás vezesse az olvasót, amikor mély isteni vagy emberi valóságról akarunk valamit megtudni. A Szentírás közvetlen olvasása szükséges ahhoz, hogy az egyén megkapja a megértés kulcsait, megismerje az erkölcsi üzeneteket. Ez az olvasás az egyházban történik, szorosan a hagyománnyal, liturgiával, amelyben viszont részt kell vennie az embernek. Ebből a gyakorlatból táplálkozik

az erkölcssteológia, vagyis Isten ígéjének a meghallgatása/meghallása, amely konkrét cselekvéssé alakul át. Ez a cselekvés az az erkölcsi reflexió, amelyben a valóságra vonatkozó ítélet, az emberi törekvés minősége mutatkozik meg. Az erkölcssteológia a II. Vatikáni Zsinat óta szorosabb kapcsolatban áll a humán tudományokkal, a filozófiával, a Bibliával, és ezek szintézisével a keresztény embernek a döntései alapját szolgáló ítéleteit világítja meg.

Az erkölcsi szabadság

Szent Tamás erkölcsstana a Summában olvasható, miszerint a szabad akarat gyakorlásában az ember megismerőképessége és vágyóképesége összpontosul. A szabad akaratban Szent Tamás az ember istenképiséget látja, hiszen a hasonlóság alapja, hogy az ember ura a cselekedeteinek (Pinckaers, 2001). A szabadságról alkotott elképzelésünk szoros kapcsolatban van Istenről való gondolkodásunkkal. Pinckaers számunkra helytálló kérdése: „*Talán nem az ember Isten legjobb »tükre«, amely azért adatott, hogy megtanuljunk megismerni Őt?*” (Pinckaers, 2001)

Az általunk vizsgált fogvatartotti populáció esetén ez a „tükrözés” megvakult vagy sohasem volt tükröződő, ennek helyreállítása a katekézis alapvető célja lehet.

A szabadság akaratunk és cselekvéseink forrásánál helyezkedik el, tapasztalataink fókuszában. A személyünk központi eleme olyan képesség, amely az újításra vagy a rombolásra és ellentmondásra tesz képessé bennünket. A szabadság mindannyiunk alapvető élménye, de nehéz egy definícióban megragadni az értelmét, túl van a cselekedeteken, amelyet okozott, de túl van azon a gondolon is, amelyre reflektált. Különösen napjainkban, a globalizmus által szétzilált normák közepette keletkezett a szabadságértelmezésünkben zűrzavar. A definíció megfogalmazása még nehezebbé vált.

A szabadság megismerésének két fő útja van. Az első a cselekedeteinkre és érzelmeinkre mint a szabadságunk fő műveire való reflexió. Az embert az élet-történeti eseményei előbb-utóbb eljuttatják arra a pontra, amikor számot vet az általa létrehozott vagy mások által rákényszerített erkölcsi valóságokkal, a jó-rossz, az erény, az érdem, a hazugság és büntetés fogalmaival. A szabadság a személyes bensőben „lakik”, amelyhez csak az önismeret útján lehet közelebb kerülni (Pinckaers, 2001).

A másik út kevésbé közvetlen; az erkölcs fejlődésének elemzése a szabadság egy bizonyos fogalmából kiindulva. A történelem bizonyos erkölcsi rendszereket hoz létre, amelyeknek társadalmi és gazdasági vetületei vannak, ideológiákkal terhelve. Ez a keretrendszer felépíti a maga szabadságeszményét.

Az erkölcsi szabadság csiráját egy sajátos spontaneitás adja, amely bizonyos kompetenciák és motivációk egységesülésével kap lendületet, de mégis minden ember eredendően birtokolja az erkölcsi hajlamokat, az erkölcsi érzéket, amelyet semmilyen külső nyomásra sem lehet kioltani az ember bensőjéből. A szabadság lelki alapját a megismerés, a boldogság vágya, a szeretet iránti érzék, az igaz és a jó megérezésnek vágya adja. Ezek a fogalmak az erények körébe tartoznak, és életeszmenyeket állítanak elénk, amelyek a szándékainkat és vágyainkat, erkölcsi ítéleteinket vezérlik (MacIntery, 1999).

Az erkölcsi nevelés szakaszai

A szabadságra nevelésnek három fő szakasza van, amelyek az emberi élet korszakainak feleltethetünk meg. A gyermekkor (fegyelem korszaka), az ifjúkor (haladás korszaka) és felnőttkor (szabadság érettségének a korszaka) (Pinckaers, 2001). Az erkölcsi nevelés annak elfogadásával kezdődik, amit életfegyelemnek neveznek, amelyet az erkölcsi törvények szabályoznak. A fegyelem fogalma itt nem az akaratok szövevényes hatásrendszerét jelenti, hanem a lelkiismeret és a jóézés útján a megfelelő szabályok betartását. A fegyelem kialakítása a libertas indifferentiae elmélete szerint neveléssel lehetséges, de ez a nevelés olyan harc, amely nem együttműködésen, hanem hatalmi struktúrában lehetséges. Az erkölcsi törvényeknek tagadhatatlanul létezik pedagógiai szerepe, a példák sem elhanyagolhatók, a gyakorlás révén válnak belsővé, majd eljuttatnak a szabadság megértésének mélyebb fokára. A katolikus ember számára az erkölcsi törvény a tízparancsolatban fejeződik ki. A tízparancsolat az élet egészét átfogó előírásokat és tilalmakat fogalmaz meg, amelyek elfogulatlan tisztelete nélkül nem létezik erkölcsi élet és szabadság. A mi értelmezésünkben, eltekintve a libertas indifferentiae megosztó álláspontjától, a törvény megismerése és megértése vezet el a szabadság megélésének alapjaihoz.

Az erkölcsi nevelés első szakaszában a szeretetre nevelés élvez prioritást. Szent Tamás szerint a kezdők fő feladata a bűn kerülése és a szeretet ellen ható ártalmas hajlamok leküzdése.

A második szakasz a személyes fejlődés és az erkölcsök kialakulásának az időszaka. Jellemzője, hogy az egyén a saját kezébe veszi életének kormányzását, túlsúlyban vannak a személyes kezdeményezések és erőfeszítések, ez az erkölcsi minőségek felismerésének és az erény kialakulásának korszaka. Ebben az időszakban cselekedeteink és érzelmeink mögött letisztult vezérelveket fedezünk fel, a cselekedeteink sikere nem önmagukért jelentenek örömet, hanem a magasabb erkölcsi rend megélése okoz benső sikerélményt, az önhatékony építő élményét. Az erény nem materiális aktusok ismétlésének a szokásaként

értelmezendő, hanem képesség a fejlődésre és tökéletesedésre (Pinckaers, 2001). Ez az út elvezet a minőségi szabadság élményéhez. Az erkölcsi nevelés második szakaszát Szent Tamás a „haladók” fokozatának nevezi. Erre a szakaszra alkalmazható szöveg a hegyi beszéd (Mt 5-7), amely a tiszta szeretetre és a felebaráti kapcsolati minőségre irányítja a figyelmünket.

A harmadik szakaszban, a felnőttkorban a szabadság megélésének érett formája mutatkozik erkölcsi és szellemi síkon egyaránt. Pinckaers szerint két vonás jellemzi ezt a korszakot: a minőségi cselekvésben való érettség és a teremtő termékenység. A személy az életét egy tervnek megfelelően elrendezi, a céljait magasrendűen jelöli ki, amelyek önmagának és másoknak is a javára válnak. Az erkölcsi szabadság az egyén bármely cselekedetében olyan formán nyilvánul meg, hogy a vállalásaiban az odaadás és mások ügyének szolgálata ötvöződik a saját erkölcsi világképével. Az egyén önmegvalósítása egybecseng a közösség érdekeivel is. A szakaszokon átívelő haladás nem egyenesvonalú, de folyamatos. Az első szakasz célja az erkölcsi nevelés a fegyelem elfogadásával és a bűnök elleni harc révén valósul meg. Ám ez a küzdelem a későbbi szakaszokat is jellemzi, de a küzdelem mögött a habitus kialakulásával már benső erkölcsi szükségletek munkálnak, vezetve a célirányos döntéshozatalt. Az ész és az akarat egysége jön létre fokozatosan, amelyhez a nem voluntarista nevelés komoly segítséget nyújt.

A megtérés útjai

A börtönben a katekézis végső célja a megtéréshez való segítés. Az erkölcsi fejlődés szakaszainak végigjárása, a hit melletti szabad elköteleződés kialakítása, a bűntől belülről fakadó lelki távolságtartás mind állomásai a megtérésnek vagy megérkezésnek. Hiszen a Szentírás mindezt üzeni nekünk, a Szentlélek számára a hitoktatónak közvetítőként kell működnie, és engednie a saját kreativitásának és módszertani felkészültségének. A felkészültség egyik alappillére a deviáns magatartás kialakulásának hátterében működő lélektani és szociológiai folyamatok ismerete, amelyeket szentírási helyekkel tud megerősíteni és pedagógiai érzékkel tálni.

Kocsis Imre (2019) *Az üdvösség ígéje* című tanulmánykötetének bevezető írása a *Bűnbánat és megtérés Jézus tanításában* címmel éppen azt üzeni az olvasónak, hogy a megtérésre mindenkinek szüksége van. *„Nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek; nem az igazakat jöttem hívni, hanem a bűnösöket”* (Mk 2,17).

A megtérés szorosan összefügg a hit kialakulásával, megerősödésével. A megtérés a hitben fejeződik ki. A megtérés végeredménye egy új életforma, előkészített

döntések, erkölcsi talapzaton álló életstratégia kimunkálása. Vagyis a régítől való elfordulást és az új felé történő odafordulást jelenti. A megtérésnek kettő fő dimenziója különböztethető meg, a belső lelki felkészülés és a magatartásbeli külső következmények, amely mögött a bűnbánat fogalma áll (Kovács, 2015).

A hit és a megtérés kapcsolata

A megtérés a krisztusi ember számára nemcsak egyszeri alkalom, hanem élet-hosszon át tartó folyamat. A valláspszichológia a hit fejlődését életkoronként jellemzi, akárcsak a személyiségfejlődés állomásait.

A tanulmány tárgyát képező téma kapcsán számunkra a megtérés és a hitfejlődés kölcsönhatása lesz meghatározó, a reintegráció sikerének lehetőségét tekintve. A megtérést azonban a belátásnak, bűnbánatnak és a jóvátételnek (vezeklésnek) kell megelőznie. A vétkesség belátása, amely az egyénre irányuló reflexió, idézi elő azt a bánatot, amely az elkövetett bűn miatt keletkezik. Az igazi bánat már szembefordulás azzal a tettel, amely a bűnhöz kapcsolódik. A jóvátételnek az akarása és készsége mutatja meg, hogy valaki mennyire érzi komolyan a bűn miatt érzett bánatát. A jóvátétel azonban a legjobb szándék mellett is csak töredékesen érhető el, hiszen az okozott kár sohasem tehető teljesen semmissé. A vétek végét a megbocsátás hozza el (Weber, 2001). A megtérést hosszú lelkifolyamatok előzik meg, minden ember esetén más-más módon zajlik, ahogy a személyiségünk is egymástól különbözően működik azonos élethelyzetekben. A megtérés bonyolult pszichológiai folyamat, amelynek több aspektusa is van: érzelmi, kognitív, magatartásváltozás és erkölcsi értékrend-változás. A személyiség és az identitás változása belső konfliktusokkal is terhes, amelyek leküzdéséhez folyamatos lelki erőforrásokra van szükség. Ez az erőforrás lehet a közösség átélése Istennel, az egyházzal, az embertársakkal. Az átélés élménye pedig a hitfejlődéssel függ össze.

Ezen a ponton érkezünk el a felnőtt katekézis szükségességéhez, amely a lelkiismeretről való tudásunkat is mélyíti. A megtérés szempontjából a lelkiismeret aktivitása alapvető feltétel. A lelkiismeret az egyén lelki működésében érzelmi disszonanciát előidézve mozgósít.

Témánk szempontjából inkább a súlyos bűnöket helyezzük előtérbe, hiszen a felnőtt katekézis fegyházban és börtönben fogvatartott nőkhöz/nőknek szól, akik jelentős arányban életellenes bűncselekmények elkövetői.

Az ember érdeke, hogy a bűneiről elemzően és mélyen elgondolkodjon, hitelesen mérlegeljen. Papp Miklós (2016) megközelítésében az istenkép és a bűnkép párhuzamosan és arányosan fut. A fogvatartottak hit útján való elindítása nagy kihívás tehát a börtönpasztoráció iránt elkötelezett személyek számára, azért is,

mert a hit tulajdonságai szerint természetfölötti szabadság jellemzi, bizonyosság és kétség övezi, illetve homály fedi (Kránitz, 2019). A katolikus tanítóhivatali dokumentumok megvilágítják számunkra, hogy a hit szilárd bizonyosság, Istenbe vetett erős bizalom, amely mellett kizárólag szabad akarattal köteleződhetünk el. Hitünket azonban némi homály fedi, mert a hit és az értelem dimenziói nehezen hangolhatók össze, különösen napjaink ideológiai viharában.

A megtérés igen szerteágazó szókészlettel rendelkezik, és több oldalról közelíthető. Azon kevés pszichológiai – fogvatartott nőkre vonatkozó – hitéleti források szerint az önmagukat értéktelennek, boldogtalannak tartó nők a megtérés nyomán saját személyiségük integratívabbá válásáról számoltak be. Boldogabbnak és reménytelinek látták helyzetüket. A megtérés jelentős változással járt együtt. W. James és Starbuck valláslélektani munkáira hivatkozik Vető Lajos (1965), amikor megállapítja, hogy a fiatalok és a nők körében gyakoribb a megtérés vallásos jelensége. A megtérést kiváltó okok: halálfélelem, egzisztenciális szorongás, bűntudat, lelkiismeret-furdalás, tanítás, lelki vezetés, társadalmi nyomás. A megtérés jelensége függ a személy érettségétől és a kiváltó okoktól. A szabadon Krisztushoz köthető jelenség csupán 2%-ra volt tehető. A megtérés a személyiség mélyéig hatol, a világlátás reménytelivé válik, az egyén értékrendje megerősödik.

A börtönpasztoráció

Veres András püspök (2021) úgy fogalmazta meg, hogy a börtönpasztoráció nem filantróp cselekedet, hanem a hívő ember számára szükségszerűség. A jogi és méltányos büntetés letöltése mellett a büntől való szabadításnak is hosszútávú hatásai vannak a fogvatartottak jelenlegi és szabadulás utáni életvezetésében. Jézus mondja a vele vitatkozóknak: *„Bizony, bizony, mondom nektek, aki bűnt követ el, az rabszolgája a bűnnek”* (Jn 8,34).

Különösen érdekes számunkra a Kalocsai Fegyház és Börtönben folyó börtönpasztoráció. A katolikus börtönlelkész, Mészáros Istvántól idézett gondolatok: *„A Kalocsai Fegyház és Börtön – miután érseki székvárosban van – intenzív lelki élettel büszkélkedik. A Börtönlelkészi Szolgálat rendszerváltást követő visszaállítása óta számos lehetősége nyílik a fogvatartottaknak lelki életük fejlesztésére. Bábel Balázs, kalocsa-kecskeméti érsek is szívügyének tekinti, hogy a bv. intézet lelkipásztori ellátása folyamatos és megfelelő legyen. Ez a pozitív időtöltés a résztvevők többségénél lelki békét, a belső feszültségek oldását és a személyiség pozitív irányú formálását is eredményezi, gyász esetén annak feldolgozásához vezet”* (Várkonyi és mtsai, 2021). A lelki gondozói tanácsadásnak áttételes hozadéka tetten érhető a családi kapcsolatok ápolásában, s segítséget jelent a szabadulásra való felkészülésben.

Börtönmisszió, katekézis, szentmise, ima, szentségekre való felkészítés, személyes beszélgetések tartoznak a tevékenységi körbe és az evangélium üzenete van a középpontban. A mi szempontunkból a katolikus teológia, vallásgyakorlat a meghatározó. Az egyház biztosítja az egyén szabadsághoz való jogát egy speciális helyszínen és keretek között, a vallásgyakorlás szabadságát. Az egyház a vallásgyakorlás révén tanít is, illetve a fogvatartottak reintegrációjának támogatásában aktív szereplő.

A legújabb társadalomtudományi kutatások között megjelent egy új irány, amely a börtönökben zajló hitoktatás reintegrációra gyakorolt hatását vizsgálja (Tihanyi, 2019). Az említett kutatás egyik fő eredménye, hogy szignifikáns összefüggés mutatkozik az értékrend változása és a vallási nevelés intenzitása között, de csak a kellően intenzív és rendszeres vallási nevelés képes hatást gyakorolni a fogvatartottak értékrendjére.

Áttekintve, a börtönmisszióknak számos eredménye van, amelyek mérési adatokkal nehezen igazolhatók, de kvalitatív vizsgálatok mutatják, hogy:

- a lelkészek segítenek a bűnnel való szembesülésben, a büntetés értelmezésében;
- a lelkészek segítenek a traumafeldolgozásban;
- a hit gyakorlása a prizonizáció ellen hat;
- a változás előkészítése, remény ébresztése az új élet kialakításához.

A börtönmisszió az inkulturáció terepe is. Az emberi megnyilvánulások hozzájárulnak az egyház társadalmi tanításának pontos célkitűzéseéhez. Kölcsönös folyamatról beszélhetünk. A börtönpasztoráció jellemzői, amelyekről a börtönlelkészi szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről szóló 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet tartalmaz szabályokat, a következők:

- ökumenikus szellemiségű,
- szoros együttműködés a BVOP és az egyházak között,
- az emberi méltóság kerül a középpontba,
- a társadalomba való visszavezetés támogatása,
- a visszaesés megakadályozása azzal, hogy a társadalmilag is helyes erkölcsi irányokat mutatja be.

A katekézis sikerének társadalmi környezete

A hitre való eljutás igen bonyolult folyamat, a hit pedig nagyon összetett jelenség, amely a teljes személyt érinti. A nem hívő léttől eljutni a hitfejlődésen át a hit elnyeréséig, számos nehézséget sorakoztat fel. A hit meghallásának minden korban voltak nehézségei, de napjainkban ez fokozottan igaz.

A globalizáció jelensége átszővi világunkat, amelyhez a világháló birtokbavételével gyorsuló mértékben közelítünk. Akarva-akaratlanul új kultúrák részesei lehetünk, amely jelenség a bennünket érintő globalizációs kérdések közepette a figyelmünket fokozottan a kultúrára irányítja. A kultúra egyben történet, amelyben a jelen összefonódik a múlttal és a jövővel. A kultúra olyan társadalmi örökség, amely a közös emlékezet révén öröklődik generációkon át, amely formálja az embereket és intézményeiket, és nem választható el az egyéni élet-történetektől. Az emberi létezés fenyegetően gyors átalakulása már nemcsak a szociálpszichológia számára üzenet, hanem a filozófia jelentős aktualitását is előrevetíti. Charles Taylor (1979) filozófiai antropológiájában az egyént erkölcsi horizonton belül létezőnek tekinti. A közösséget érintő erkölcsi keretrendszer az emberi közösségek kontextusában létezik. Az egyén az értékítéletét a nyelvhez hasonlóan sajátítja el, így az erős értékítéletek nyelvi-kulturális közösséghez, egy életmódhoz kötődnek. Az erkölcsi nyelvet megtanulni csak dialogikus formában, interakciók során lehet. Erkölcsi szótárat sajátítunk el, a diskurzus szereplőinek reakcióiból pedig tanulunk, mert ők visszatükröznek számunkra. A modern nyugati kultúrában szocializálódott egyéneknek szinte automatikusnak tűnik az értékek elsajátítása, amelyeknek eredetét azonban nehéz megtalálni. Taylor szerint is a saját identitás kialakításának fontossága a modern kultúra sajátossága. A (poszt)modern ember már nem tekinti magát egy hierarchikus világrend részének, hanem az egyéni autonómia elismertetésével az emberi jogok fogalmához kerül közel. A felvilágosodásban gyökerező individualizmus modernkori öröksége az erkölcsök relativizálódása és hanyatlása. A szekuláris világ varázstalanított, hiányzik belőle a transzcendencia. A transzcenciával egyidőben az emberi élet magasabb céljai is kivesztek, amely hiányállapothoz vezet. Így válik mindennek a mércéjévé az emberi boldogság. A boldogság állapota viszont csak pillanatnyilag lehetséges, nem permanens állapot, és ezen állapot elérésére létezésünkben nincs is garancia (Taylor, 1989).

Ahhoz azonban, hogy a társadalom biztonságosan működjön, szükség van erős egyéni értékítéletre, amely a nyugati demokráciák erkölcsi keretrendszerének része. Erkölcsi meggyőződéseink, morális intuícióink a kultúrában gyökereznek. Ilyenek például az autonómia, a szabadság, az emberi jogok, törvény előtti egyenlőség, vallás- és sajtószabadság stb.; s ezek ma számunkra magától értetődő elvekként vannak jelen. Taylor (1995) szerint ezeknek a szellemi javaknak a fenntartásához azonban a társadalmi-kulturális közegnek, az erkölcsi keretrendszernek át kell öröklődnie az újabb generációk számára. Meg kell őrizni a modernitásban elfogadott erkölcsi elveket. A túlzott individualista szemlélet – amely az egyén boldogságát helyezi célként a középpontba – hatására a modern szabadságjogok veszélybe kerülhetnek.

Az identitás, az egyén erkölcsi keretrendszere a másokkal folytatott dialógusok folyamán alakul ki (Taylor, 1997). A dialógusra nemcsak az identitás kialakításához, de a fenntartásához is szükség van. Taylor szerint a társadalomban az elismerés megvonása az elnyomás egyik formájaként értelmezhető. Elismerést csak a másik személytől kaphatunk akkor, ha dialógusban maradunk. Taylor kultúrkritikusként hangsúlyozza, hogy a modernitás felfogásának egyik teher-tételévé vált az, hogy az „önkiteljesítés elsődlegességében” létrehozott társulásokkal tudunk csak azonosulni, amelyek az instrumentális célok megvalósításáig állnak fenn. Ezért nem is jellemezheti azokat a legfontosabb összetartó erő, a hagyomány. A rendfelfogás kifejtése kapcsán Taylor kiemeli, hogy a kötöttségek nélküli, önkifejező szubjektum egzaltációja után logikailag is vizsgálva kell térni a kötöttségeiben és történeteiben, az azokban felépülő egyénről való beszédhez. Ezek szerint felül kell értékelnünk az elsődleges csoportok szerepét, amelyekben az egyén az identitását felépíti. Az önállóság képességét, az autonómiát az egyén csak valamilyen társadalmi környezetben tudja megélni. A társadalmi kapcsolatrendszerektől elszakadt individuumbot tehát vissza kell vezetni a csoportokba vagy a másik egyénnel történő találkozásokba, ahol a személyisége a visszatükrözések révén bontakozik ki és fejlődik (Di Blasio, 2021).

Fehér M. István (2001) szerint inautentikus létünkre akkor ismerünk rá, amikor hiányt élünk meg, vagyis önmagunk hiányát. Hiányzunk önmagunknak abból a világból, amelyet valóságként élünk meg, de ehhez a felismerésre élethelyzetünk tudatos átélésére van szükségünk. Korunkban a hiányt, akár önmagunk hiányának felismerését a globalizmus sokrétű hatása tovább nehezíti. A nyilvánosság mindent átlagossá tesz, befed, nem ismeri a fokozati különbségeket. A nyilvánosság egyben diktatórikus hatást fejt ki, mert azt sugallja, ebben a média is támogatja, hogy mi a követendő minta. Azt azonban, hogy honnan erednek a vélemények, senki sem tudja. Így a tömegember számára könnyű a döntés és a választás, de mindez nem az autenticitás irányába mutat. A nyilvánosság által vezérelt ember tömegemberré válik, arctalanná lesz. Inautentikus léte végtelennek tűnik. Az inautentikus létben az ember a múltat elfelejti, jövője nincs, mert arra még vár. Így a „végtelen” jelenben létezik. Az autenticitás szerint azonban a lét véges, a jövő az előrefutás, nem pedig a várakozás. A jövőből kibocsátott múlt alkotja meg a jelent. Az emberi lét megértése a jövő felé mozog. Eközben a felgyorsult és kellően bonyolult gazdasági-társadalmi folyamatok miatt egyre több a segítségre szoruló egyén, akire a megélt folyamatok elidegenítőleg hatnak. A kihívásokra kompetenciahiányos bizonytalansággal reagálnak, deviáns utakon próbálnak érvényesülni, és vágyaikat elérni (Altoviti, 2021). Kihívás számukra sokszor a generációkon keresztül görgetett és egyre növekvő szegénység, a média sugallta álvalóság és a saját egzisztenciájuk összehangolása,

a kulturális szakadékok értelmezése és betemetése. A környezeti valóság a bűnös életvezetés melegágya is. A hedonizmus, a vágyak kiélésének féktelensége, az erkölcsi értékek anómiaja, a fokozott individualizmus mind a hitre vezető utat akadályozza.

A hitoktatás

A hit kialakulásában a katekézis játsza az egyik főszerepet, amely a keresztyén élet egészébe vezeti be az egyént a keresztyén tanítás átadásával, dialogikus formában. A katekézis módszertanában illeszkedik az oktatottak igényeihez, sajátosságaihoz. A 21. század elején a katekézis sikerét azonban számos tényező hátráltatja, éppen ezért a hitoktatás minősége, a hitoktató felkészültsége és hitelessége nagy jelentőséggel bír.

Szentmártoni Mihály (2001) jezsuita szerzetes, pszichológus a hitoktatás tízféle technikáját sorolja fel, amelyek integrált módon alkalmazva fejtik ki hatásukat. A hitoktatásnak az ideológiai dimenziója azokra az eszmékre, dogmákra, hittételekre vonatkozik, amelyeket a hívőnek el kell fogadnia. Az értelmi dimenzió az egyén azon megértése, amely a hittételekre vonatkozik. Az érzelmi dimenzió a vallásos megtapasztalásra vonatkozik: megtérés, aszkézis, önazonosság, hivatástudat és a misztikus kiteljesedés a szeretetben. A gyakorlati dimenzió pedig a vallásosság kifejezésformáira vonatkozik (Szentmártoni, 1995). Szentmártoni szerint a szerepekkel azonosított hitoktatás tíz fajtája különíthető el:

- 1) Hitoktatás szülőszerepben: a hitoktatás a hitben való nagykorúságot tűzi ki célul, amelyben a példák nagy szerepük van, és a hitoktató állandó és következetes éberségére épít.
- 2) Hitoktatás edzőszerepben: az elmélet és a gyakorlat összhangja, a rendszeres gyakorlás jellemzi, amelyben a hitoktató az egyéni és a közösségi lelki gyakorlatokat megtervezi, levezényli, közben állandóan motivál, majd végül számonkér.
- 3) Hitoktatás tudósszerepben: a dolgok természetébe való behatolás, logikus gondolkodás, következtetések levonása, a hitoktató feladata a növendékek tudásszomjának felébresztése, illetve a jelenségek és események tágabb kontextusba történő helyezése, értelmezése.
- 4) Hitoktatás kritikusszerepben: a történeti korok változásával az egyház is új magyarázatokkal szolgál, amelynek során a hitoktató a kritikai gondolkodás által új válaszokat keres a felmerülő újszerű kérdésekre (például eutanázia, génmanipuláció).
- 5) Hitoktatás elbeszélőszerepben: a tudás átadásának a forrása a történetek megosztása, elbeszélése. A hitoktató történeti adatokkal gazdagítva, történetyszerűen adja át a tényeket.

- 6) Hitoktatás művészszerpben: elsősorban az érzelmekre hat, kreativitás és belső ihlet kell hozzá, amelynek során a hitoktató művészi eszközökkel képes mély teológiai igazságokat közvetíteni.
- 7) Hitoktatás látnokszerpben: a hitoktatás eszköze a képzelőerő, az ötletesség és élénk fantázia. A hitoktató a reményt hirdeti és folyamatosan bátorít az ismeretlen meghódítására.
- 8) Hitoktatás forradalmárszerpben: az újítás és az igazságtalanság egzisztenciális kérdései foglalkoztatják. A hitoktató a másik személy kognitív disszonanciájának előidézésével a megismerés iránti vágyat kelti fel, és az átalakulást sürgetve a megtérés felé terel.
- 9) Hitoktatás terapeutaszerpben: üzenete, hogy Istennek mindenkivel terve van, tehát az egyén élete nem a véletlen műve, illetve Isten feltétel nélkül szeret bennünket. A hitoktató állandóan figyeli a növendékek lelki folyamatait és ezekhez igazodva a jelenlét és gondoskodás aspektusait teszi hangsúlyossá.
- 10) Hitoktatás lelkipásztorszerpben: a sorsközösség mint központi dimenzió meghatározó, amelyben a lelkipásztor szerepében működő hitoktató a jelenlétével, mások szolgálatában, a saját karizmájával önmagát adja át növendékei fejlesztése során. A segítő találkozást az irgalmasság hatja át, amelyre a hitoktató a növendékeket is folyamatosan buzdítja.

Módszertani megfontolások

A női fogvatartottak speciális pedagógiai igényei miatt a többségi iskolai keretek és hagyományos pedagógiai módszerek nem felelnek meg a szükségleteiknek, mert a kisiklott életutak mögött hálózatos egzisztenciális, kulturális és képességbeli problémák állnak.

Figyelembe véve a női fogvatartottak érzelmi, kognitív és szociális szükségleteit, nincsenek tisztán megvalósuló, didaktikailag mereven elkülönülő hitoktató szerepek. A szerepek általában integratívan, a közönség igényeihez és szükségleteihez igazodnak. A hitoktatás – bármelyik modellt vesszük alapul – mindig hitbéli felnevelési folyamat az elbeszélés (exegézis) módszertana által, folyamatos útmutatások és személyes példák révén. Az egész emberre irányuló holisztikus tevékenység, amely a lelki segítség mellett az intellektuális képességeket is fejleszti, illetve erkölcsi iránymutatást ad a mindennapi magán- és közösségi élet tervezéséhez és megéléséhez.

Pedagógiai szempontból a rendszeresség és változatosság a kulcs a sikerhez. A katolikus börtönlelkész tevékenysége mellett a hitoktató (pásztorál)pszichológiai, pedagógiai és szakmódszertani felkészültsége elengedhetetlen. Rugalmas

és adekvát helyzetkezelésre van szükség, amely tanítást, tréninget, főleg dramatikus játékokat, művészeti és kézműves tevékenységeket foglal magába. Mentálhigiéné szempontjából a személyes beszélgetéseknek fontos konzultációs szerepük van, amely során a tanácsadásnak a szentírási történetek köré érdeemes szerveződnie, tartalmilag példát kell mutatnia életvezetés terén is. A hitoktatók általános pszichológiai és pedagógiai műveltsége terén joggal várhatjuk, hogy képesek alkalmazkodni napjaink kihívásaihoz. A hittantanárnak el kellene döntenie, hogy a hit útján kívánja-e vezetni tanulóit, vagy egy olyan tantárgyat tanít, amely általában a vallásokról szól. Akkor ne nevezzük hittannak ezt a tantárgyat! Az általános iskolás tanulók (a női fogvatartottak jórészt ezen az iskolafokon tanulnak) esetén nem elegendő a vallásról való tematikus beszéd, erkölcsi példázatok felmutatása. Saját élmény és szakmódszertanilag jól tervezett, hitélményre vezető oktatásra-nevelésre van szükség. Mindehhez azonban magas szintű szakmai és emberi kvalitásokkal rendelkező, hiteles hittanoktatókra van szükség. Azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a hitoktatók szakmai munkáját is fenyegeti az elszürkülés, a kiégés jelensége. A munkáltatók feladata, hogy a lelki megújulásban segítsék a hitoktatót. Lényeges a pedagógiai reflexió, amely a hatékonyságot növelheti. Erre azonban fel kell készíteni az oktatót. Nem könnyű belátnunk a hibáinkat, amelyek akadályozhatják a szakmai kiteljesedésünket. Sok múlik a szakmai környezet érzelmi intelligenciáján, és azon egyházi személyeken, akik közvetlen kapcsolatban vannak a hitoktatókkal. Egy másik dimenzió az alkalmasság kérdése. Attól, hogy valaki sikeresen elvégzi teológiai tanulmányait, még nem biztos, hogy a tudásának és hitének szerves egységét közvetíteni is tudja. Ez a korábban említett hitelesség kritériuma is.

A hitoktatásnak egyre nagyobb figyelmet kell szentelnie a deviáns életvezetésű társadalmi csoportokra, hiszen tagjaik nemcsak a börtönben szorulnak lelki támogatásra, hanem azon kívül is olyan nehézségekkel küzdenek, amelyek legtöbbször meghaladják erőforrásaikat.

Az életvezetés hatásai

A női fogvatartottak demográfiai adatai alapján elmondható, hogy a fogvatartotti populációban 2019-ben a nők aránya 7,68% volt, ebben jelentős változás nem tapasztalható az előző évekhez képest (Várkonyi, 2020). A nők létszáma 2020-ban 1291 fő volt. Társadalmi szempontból a női fogvatartotti csoport azért meghatározó, mert a család egyik alappilléreként a kriminalitásuk a következő nemzedék szocializációjában fontos szerepet játszik.

A női fogvatartottak jellemzőik (társadalmi, pszichoszociális, egészségügyi), bűnözői attitűdjük (elkövetési jellemzők, útvonal, rizikófaktor, indíttatás), illetve

személyes igényeik (integráció, erőforrások) miatt a férfiaktól eltérő csoportot alkotnak. A teljes fogvatartotti populáció kis részét képezik, de olyan egyediségeket mutatnak, mint például eltérő kommunikációs stílusuk, viselkedésmintáik, férfiakétól eltérő mentalitásuk, amelyek miatt külön figyelmet igényelnek. Esetükben a függőségek, az alárendelt szerepek, az áldozattá válás fokozottabb veszélyforrások, illetve szerepeik kulturálisan erősen meghatározottak. Az urbanizáció és az emancipáció hatására a női bűnözés struktúrája átalakult. A változás a cselekmények jellegében mutatkozik meg, azonban nem specializálódnak, mint férfi társaik. Inkább körülményeik, mint adottságaik alapján követnek el bűncselekményt. Jellemzően egyedül vagy rövidebb ideig tartó, időszakos csoportban bűnöznek, nem számottevő az életen át tartó, visszaesést generáló kriminális karrier (Borbíró és mtsai, 2016). Ennek következtében a társak támogatása, befolyása nélkül az elidegenedés fokozódik, esetükben a devianciára való hajlam felerősödik. Fogva tartásukat nehezítő tényező, hogy pszichológiai sajátosságai miatt eltérő bánásmódot, sok figyelmet, odafordulást igényelnek.

Korábbi kutatásainkban több területet mérő komplex teszteljárással megismertük a női fogvatartottak kognitív profilját, annak erősségeit és gyengeségeit. Eredményeink alapján elmondható, hogy a vizsgált csoport jelentős eltérést mutat a viszonyítási csoportként figyelembe vett felnőttek jellemzőihez képest. A figyelem, illetve a holisztikus gondolkodás kivételével nagy elmaradás mutatkozik az iskolai készségek (olvasás, írás, számolás) mellett a szókinccs, az absztrakció, valamint a szekvenciális gondolkodás terén. A reintegrációt támogató életvezetési stratégia kialakításához szükséges kognitív területek hiánya jelentős. A devianciákat halmozó bűnözői életmódba való visszaesés lehetősége fokozott, amelyen a bv. intézetben megvalósuló oktató-fejlesztő lehetőségek hatékonysága sem biztos, hogy változtat (Ács-Bíró, 2020).

A fogvatartottak többségéről elmondható, hogy a szocializációs deficitjeik és az alacsony szocioökonómiai státuszuk miatt nem megfelelő megküzdési és döntési mechanizmusokkal rendelkeznek. Mi is számba vettük a legveszélyeztetőbb tényezőket és a pszichés támaszt nyújtó lehetőségeket (lásd 1. számú táblázat) (Antal és Solt, 2013). Az időskor és az egészség romlása jelentősen rontja a kilátásokat, azonban minden, ami elősegíti az autonómia és önállóság fejlődését, pozitívan hat a fogvatartottak lelki egyensúlyára és a problémáikkal való megküzdésre (Di Blasio & Ács-Bíró, 2019).

1. számú táblázat: *Veszélyeztető és óvó tényezők*

Veszélyeztető tényezők	Megóvó tényezők
A bűncselekmény feldolgozatlansága, a büntettel kapcsolatos gondolatok	Munkáltatás és pénzkereseti lehetőség
A házastársakkal kapcsolatos negatív gondolatok	Foglalkoztatás és tréningek
A saját gyermekektől eltiltás, elzárás	Kapcsolat a rokonokkal
A kapcsolattartás bizonytalansága	Támogatottság és barátság a fogvatartotti körben
Szeretetkapcsolat hiánya	Iskoláztatás, szakmatanulás
Magány és szegénység	A személyes szükségletek figyelembevétele
A zárkatársak egymásra gyakorolt negatív hatásai	Kulturális tevékenységek, könyvtárhasználat, önfejlesztés
Megküzdési stratégia hiánya	Egyházak és a vallás szerepe
A szabadulás utáni ételtől való félelem	Személyes tervek a szabadulás utáni életre
A különböző típusú ítéletek közös zárkában tartózkodása (viszsaélésekre ad alkalmat)	A rendszer és rendszeresség fejlesztő hatásai
Életcél nélküli zárkatársak, akik nem törekszenek a változásra	Szakkörök

Forrás: Antal és Solt (2013) alapján saját szerkesztés.

A többszörösen hátrányos helyzetű, alulképzett, sajátos nevelési igényű, halmozott problémahálóval küzdő felnőtteknek a mentalitásváltozáshoz komplex fejlesztésre van szükségük, amely hosszútávon kapaszkodót jelenthet a szabadulásra való felkészülésben vagy a prizonizáció negatív hatásai elleni küzdelemben. A női fogvatartottak a személyzet részéről érzékenyséjük, sérülékenyséjük miatt fokozott figyelmet igényelnek. A büntetés-végrehajtás intézetein belül az elítéltek szignifikánsan rosszabb egészségügyi állapotban vannak az európai uniós felnőtt populációhoz képest. A fogvatartotti populációra jellemző mentális- és viselkedési zavarok: demencia, addikciók, depresszió, bipoláris affektív zavar, szorongásos rendellenességek, pszichózis, személyiségzavarok (paranoid, szkizoid, antiszociális, érzelmileg labilis). Ezek közül nők esetében gyakrabban fordulnak elő olyan mentális problémák, mint a depresszió, a szorongás, a poszttraumás stressz, a személyiségzavar (Wolf et al., 2007).

A nők börtöntűrő képessége alacsonyabb, a megbélyegzés érzése, a családért való aggodás, valamint a szociális kapcsolatok hiánya miatt (Várnagy & Tóth, 2014). A fogvatartottakra az önértékesítés és önismeret hiánya mellett az alacsony frusztrációs szint jellemző, feszültségkezelési problémákkal küzdenek. A nők egyfajta megküzdési stratégia részeként a nem megfelelő közegre betegserepet vesznek fel. Ez neurotikus tünetekben nyilvánul meg. Ilyen tünetek a labilitás, szorongás, érzékenység, félelem, befelé fordulás, levertség, szuicid hajlam, kényszeresség (Boros & Csetneky, 2002).

Jellemzően ingerszegény környezetből jönnek, munkáltatásuk szempontjából kihívást jelent a gyenge akaraterő, kitartás, felelősségérzet, valamint az, hogy közülük önálló életvitelre kevesen képesek. Érdeklődésük személyközpontú, fontosak számukra a szociális kapcsolatok. A hosszú idős állomány 70–80%-a a gyógyszerfüggő, így értelmes foglalkoztatásuk még inkább prioritást élvez.

Esettanulmány történeti kitekintéssel

A tanulmány további részében természetes körülmények között megvalósult női börtönpasztorációt mutatunk be, esettanulmányszerűen. Nincsenek hatékonyági adataink a vonatkozó időszakra, de olyan történeti és kulturális időszakról beszélünk, amikor a szekularizáció még nem fejtette ki a természetes vallásos életre gyakorolt kártékony hatását. A Vincés nővérek zárdaszerű börtönpasztorációja és missziója Európában egyedülálló módon sikeresen működött kilencven éven át Márianosztrán, amelyről a visszaemlékezésekből is értesülhetünk.

A korai fenyítőházakat gyakran szekularizált kolostorokban helyezték el. Emellett bizonyos helyeken az „Ora et Labora” bencés rendi jelmondat alapján szervezték a belső életet. Vagyis kemény munkát és imádságos lelkületet követeltek a fogvatartottaktól a személyiségük formálása érdekében. Észak-amerikai mintára Európában is terjedt a 19. században – alapvetően Mabillon (17. század) francia szerzetes elgondolása alapján – a magánzárka rendszer, amely a kolostorok cellájához hasonlított. A magánzárka a teljes szociális elkülönülésre adott lehetőséget, vagyis a vezeklés egy lehetőségeként tekintettek a funkciójára. Így a börtönt a bünbánat házának tartották. A fogvatartottak misére jártak vagy laikusok bibliai szövegeket olvastak fel a folyosókon, amelyet a rabok a cellaajtó nyitott résein keresztül hallgattak. A magány és csend a lelkiismeret munkáját volt hivatott támogatni. Hazánkban 1834-ben Bölöni Farkas Sándor adott hírt amerikai látogatása után a magánzárka rendszerben működő börtönök világról. Eötvös József *Vélemény a fogházjavítás ügyében* 1838-ban, Pesten kiadott munkájában felhívta a figyelmet a hit általi oktatás hasznára, a világiak vigasztaló segítségének szükségességére, a szabadulás utáni életre való felkészítésre (Nagy, 1999).

Valószínűsíthetjük, hogy a 19. századi magyar börtönviszonyokra is hatással voltak ezek a külföldi újítások, amikor a Vincés nővérekre bízta a női fogvatartottak márianosztrai ellátását.

A Vincés nővérek hazánkban és külföldön

Mottójuk: „*Krisztus szeretete sürget minket!*” (2Kor 5,14)

Vincent de Paul 1581-ben sokgyermekes családban született, földműves szülőktől. Toulouse-ban kezdte teológiai tanulmányait. Élete igen kalandos és nehéz volt, az életeményei érlelték ki benne az elhatározást, hogy a hívők és a pap-ság kapcsolatát megreformálja. A harmincéves háború (1618–1648) a lakosságot nyomorba döntötte, amelynek enyhítésére szervezte meg a főúri hölgyek Szeretet Egyesületét. Az egyesület további szervezésében de Marillac Lujzára bízott számos feladatot. Lassan életre hívták a Párizs melletti La Chapellben az anyaházukat, és megalakult az Irgalmasnővérek Társulata. Feladataik között a karitatív tevékenységek mellett oktatás, mai szóval élve, gyermekvédelmi el-látás, szegényházak fenntartása stb. voltak.

Börtönmissziós tevékenységük abban gyökerezik, hogy Vincent de Paul a gá-lyarabok életkörülményeit embertelennek tartotta, éppen ezért a nővéreket küldte, hogy élelmet és egyéb segítséget nyújtsanak, vezéreljék a rabokat Isten útjára. Ezt a küldetést folytatják a mai napig.

A Vincés nővérek társulata volt az első olyan társulat, akik nem örökös, hanem csak egy évre szóló fogadalmat tettek. Ezeket a társulatokat nevezzük kongre-gációnak (Puskely, 1990).

Az Osztrák-Magyar Monarchia területén több Vincés ház is működött. 1856-ban IX. Pius pápa engedélyezte a magyar Vincés tartomány létrehozását. A rend-házak központjai Pozsony, Eger, Szepesváralja, Temesvár, Pápa, Kismarton, Nagyvárad és (1873 után) Budapest városokban voltak. Elsősorban kisedő-vők és elemi iskolák voltak, de a század végétől egyre több polgári iskolát is létesítettek. A kórházak egy részében is ők vették át a betegápolást és fejlesztették hivatássá. Ez lett a legismertebb és legnépszerűbb, számarányát tekintve is a legnagyobb női szervezet Magyarországon (Bottlikné, 1998).

Hám János szatmári püspök magyar jelentkezőket küldött a Bécs melletti Gumbendorfba, hogy ismerkedjenek meg az irgalmasnővérek szabályaival, te-vékenységével, majd 1842-ben visszahívta őket Szatmárnémetibe . Ők új né-ven (Szatmári Irgalmas Nővérek), új öltözetben, de az alapelvek megtartásá-val folytattak betegápolást, tanítást. Hamarosan szerzetesházakat hoztak létre a Dunántúlon és Erdélyben (Rónay, 1970).

Az irgalmas nővérek másik, népesebb ága Grazból, gróf Széchenyi Franciska hívására érkezett 1852-ben Pinkafőre. A pesti Terézvárosban kezdték meg mű-ködésüket. A Ranolder János veszprémi püspök által alapított tanintézetekben is a kongregáció nővérei tevékenykedtek (Kaposvár, Pápa, Keszthely, Tapolca, Budapest). A volt Nagyboldogasszony út 27-ben volt a Vincés Nővérek Köz-ponti Háza, ma a Ménesi úton található, ugyanott.

Egészen az államosításig működtek, amely 1948-ban kezdődött. 1950 szeptemberére az Elnöki Tanács törvényerejű rendelettel vonta meg a szerzetesrendek működési engedélyét. A szerzetesházakat december 5-ig „Ki kell üríteni!” Ez a rendelet 23 férfi és 40 női szerzetesrendet érintett (2582, illetve 8956 taggal), 635 rendházban. A szerzetesrendek történetében ez a tragikus esemény általában „szétszórás” címszó alatt szerepel. A Páli Szent Vince Szeretet Leányai Társulat 91 intézménnyel rendelkezett, amelyben 1470 kedvesnővér tevékenykedett. A Páli Szent Vincéről Nevezett Szatmári Irgalmas Nővérek 70 intézetében 560 nővér volt ekkor (Rónay, 1970. 76.).

Klebelsberg Kunó ismertetése szerint 1927-ben a teljesség igénye nélkül az alábbi intézetek és feladatkörök tartoztak a rendhez, Aronffy Ferenc lazarista rendfőnök vezetésével:

Bakóca: óvoda és elemi leányiskola (4 fő a nővérek száma); Balassagyarmat: Kórház és Elmegyógyintézet (14 fő a nővérek száma); Budapest: Árvaház (60 fő a nővérek száma); Budapest: Erzsébet Kórház (11 fő a nővérek száma); Budapest: Gyermekmenhely (10 fő a nővérek száma); Budapest: Vakok Intézete (12 fő a nővérek száma); Márianosztra: Fegyház és Börtön; iskola-óvoda (55 fő a nővérek száma) (Klebelsberg, 1927).

A fenti felsorolásból látható, hogy rászorultság szerint igen változatos feladatokat vállaltak a nővérek a társadalom legnehezebb helyszínein.

A rend működése néhány környező országban, különösen Erdélyben indult virágzásnak, mert sokan jelentkeztek az egyre gyarapodó számú házakba. Gyulafehérváron, Gyergyószentmiklóson, Székelyudvarhelyen, Kolozsváron és a Szatmárnémeti központon kívül Erdődön, Nagykárolyban, Túrterebesben, Szinerváralján, Felsőbányán és Máramarosszigeten is létesült fiókház. 1991-től a Szatmári Irgalmas Nővérek általános központja Szlovákiában található ([URL3](#)).

További közösségek léteznek Ukrajnában, Albániában és Olaszországban. Az 1900-as évek elején az Amerikai Egyesült Államokban, az 1930-as években pedig Kínában próbáltak meggyökerezni, de Kínából később kiutasították a külföldi misszionáriusokat. Tajvanra is mentek a Páli Szent Vincéről elnevezett irgalmas nővérek missziós kiküldetésre. Az Egyesült Államokban a közösség a kommunizmus idején szakadt le és önállósult, mert nem tudták az általános központtal tartani a kapcsolatot ([URL5](#)). A tajvani közösség szintén megmaradt és önállósult. Napjainkban 92 országban működnek a nővérek. A francia szervezetről találunk több információt a börtönmisszió kapcsán. Napjainkban a börtönökben az alábbi területeken tevékenykednek: a konyhán kisegítők, a betegápolásban, oktatásban, látogatással és a levelezésben nyújtva segítséget, a fogvatartottak és családjaik közötti kapcsolattartásban segédkeznek ([URL4](#)). Arra vonatkozóan, hogy a nővérek másutt is vezetnek-e vagy korábban vezettek-e önállóan büntetés-végrehajtási intézetet, nincs információnk.

A Márianosztrai Fegyház és Börtön története

A BVOP-t megkeresve azt a felvilágosítást kaptuk, hogy a fogvatartottakra vonatkozó levéltári források, amelyek ötven évnél régebbiek, már megsemmisítésre kerültek. Ezért a szakirodalom tallózásával, történelmi regények áttekintésével, másodlagos források felkutatásával és interjú segítségével tártuk fel az intézmény történeti jellemzőit. Ács-Bíró Adrienn 2020-ban készült disszertációja jelentős segítséget nyújtott a téma áttekintéséhez. Az interjút Borsos József (OSPPE) szerzetessel, volt tartományfőnökkel készítettük, aki több évtizedig élt és imádkozott a Magyarok Nagyasszonya Bazilika és kolostor falai között. A ház történetét jól ismeri, azokat a személyeket is, akik valamikor kapcsolatba kerültek a fegyházzal és az irgalmas nővérekkel. A vele készített interjú megerősítette a fellelhető forrásokból nyert adatokat.

A kezdetektől

A 19. század elején Kölcsey Ferenc is felhívta a figyelmet egy beszédében a hazai börtönviszonyokra, azok elmaradottságára. 1843-ban az országgyűlés elé terjesztették Szemere vagy báró Eötvös által jegyzett börtönügyi reformot, amit aztán a szabadságharc elsöpört. Az abszolutizmus korszakában a börtönügyi reform ad acta került. A reformgondolatok az 1860-as években újraéledtek. A *Magyar Igazságügy* című jogtudományi folyóiratban jelentek meg azok az írások, amelyek a börtönügyet fontosnak tartották. A korabeli szakértők mellett kardoskodtak, hogy négyesületek, más egyletek munkája nélkül a börtönjavítás elképzelhetetlen. A rabok sorsának, erkölcsi nevelésének jobbítása a magasabb társadalmi osztályok jó példájával előmozdítható. A kor felfogása szerint a börtönökkel kapcsolatban a tízparancsolat intései iránymutatók voltak.

Márianosztra történeti kezdete a 14. század második felére datálódik, amikor a Remete Szent Pálról elnevezett szerzetesek voltak az első lakói ennek az épületnek. A pálosok 1352-ben, Nagy Lajos király uralkodásának 10. évfordulójára emelték a templomot és a kolostort. Nagy Lajos szívesen tartózkodott az átmádkozott falak között (Szöllősy, 1935). Elmondások szerint itt betegeskedett (valószínűleg leprában), és a szerzetesek gyógyfőzetekkel és kenőcsökkel próbálták a szenvedésén enyhíteni (Dóczi, 1991). A monostort Nagy Lajos király támogatásával építették olyan tágasra, hogy akár 300 szerzetes is lakott benne időnként. Az épületegyüttes a török hódítás idején elpusztult, és jóval később, Széchenyi György (1603–1695) primás támogatásával a Pálos Szerzetesrend novíciusait helyezte az újjáépített kolostorba. Széchenyi 1685-ben esztergomi érsekként nagy jötevője volt a szerzetesrendeknek, gazdagította azokat,

könyvekkel látta el az intézményeiket. Majd 1780 és 1790 között II. József felszllatta a szerzetesrendeket, így a Pálos rendet is 1786-ban, és világiasította (államosította) a rendek vagyonát. A pálosok könyvtárát II. József elégettette (Részó Ensel, 1887).

1858-ban a kormány negyven évre bérbe vette az épületet és fegyintézzé alakította át, amely június 26-án a Páli Szent Vincéről elnevezett irlalmas nővérek grazi kongregációjának adta az intézet vezetését. Az intézmény október 17-én kezdte meg a működést. A kormány és a rend között létrejött szerződés tartalmazta, hogy zárdaszerű fegyintézetet kell működtetni, figyelembevve minden jogi kötelezettséget, amely más fegyintézetekre volt érvényes. Az első főnöknő Wágner Paula volt, aki 21 nővérral közösen dolgozott. Az év végére 323 elítéltet és 21 javítóintézetbe utalt lányt hoztak ide. A fogvatartottak büntetése legalább 12 hónapos elzárás volt (Dóczi, 1991). A külső őrzést négy férfi látta el, míg az éjjeli virrasztók száma bent két nővér és kint egy férfi volt.

Az 1860-as évektől

A legrégebbi forrás, amelyre a témában rátaláltunk és korábban hivatkoztunk, Részó Ensel Sándor beszámolója 1887-ből, aki ügyész volt (Pest-Pilis-Solt t. e. megyék) és könyvtáralapító a korszak magyar börtöneiben. A korszak börtön-reform gondolatának és ügyének ápolója, több elismert szakkönyv szerzője. Részó Ensel beszámolója alapján jellemezhető a nővérek korai börtönszervező munkája, illetve érzékeltethető a fogvatartás filozófiája. A beszámolója alapján gyűjtöttük a megfelelő adatokat. (A börtönről korabeli fényképek a mellékletben találhatóak.)

Márianosztra magas hegyekkel, erdőségekkel körülvett helység volt a 19. században, korabeli közlekedési eszközzel három és fél órányira Váctól. A templom messziről vonzotta az utazó tekintetét, amely belül gazdagon aranyozott volt. A templom pálosok által lett építve, monostorral az udvarban, amely fegyházzá alakult át. A börtönépítés egyébként ebben az időszakban fellendült, 1889–1899 között Illaván, Nagyenyeden, Lipótváron, Vácott és Márianosztrán 3–3 emeletes zárkaépületeket emeltek, a magánzárkák száma 1904-re 110-ről 2661-re emelkedett. Márianosztrán ekkor rabkórház is épült. Az épületegyüttes erős falakkal körülvett, amelynek az első részében a nővérek, hátul pedig a fogvatartott nők laktak. Krotki József plébános fogadta 1886-ban a hivatalos küldöttséget, akik a fegyház megtekintésére érkeztek. Akkor az igen erélyesnek leírt Wagner Paulina főnöknő helyettese, Dominika nővér fogadta a látogatókat. A szobák falain bibliai idézetek voltak olvashatók:

„Mondom nektek: az emberek az ítélet napján minden fölösleges szóról számot adnak, amit kiejtenek a szájukon.” (Mt, 12,36).

„Engedelmeskedjete azért az Istennek; álljatok ellene az ördögnek, és elfut tőletek.” (Jakab 4,7).

„Útra kelek, elmegyek apámhoz, és azt mondom neki: Atyám, vétkeztem az ég ellen és teellened.” (Lk, 15,18).

A napirend szerint ébresztő reggel 5 órakor, mise 6 órakor, reggeli 7 órakor volt. A nap folyamán az imádság szinte minden tevékenységet kísért. Délben ebéd, 1–2 óra között séta, nyáron este fél 7 és fél 8 között a második séta ideje volt a négyszögletű udvaron, párosan, szemben ugyancsak párban a nővérek sétáltak, tapintatosan őrizve az asszonyokat. Itt a rabok részéről a kézcsók nem volt megengedett, a nővérek alázatossága okán. A belső falak fehérre meszeltek voltak, a padló felett szürke tenyérnyi széles olajfestéssel festett sáv, amely a felmosáskor felverődő szennyeződéstől óvta a falakat. A rabok nemzetiség szerint voltak elhelyezve. A „magyar szobában” kékruhás asszonyok *Dicsértessék a Jézus Krisztus!* köszöntéssel fogadták a látogatókat. A nővéreket a testvér megszólítás illette. A szobában egy nővér folyamatosan oktatta a fogvatartottakat a mindennapi munkák helyes elvégzésére, illetve közösen imádkoztak. Kis ládikája volt minden rabnőnek, olvasmányaik főleg szent könyvek, szentek életrajzai voltak. A látogatók úgy látták, hogy túlzottan egyoldalú az olvasmányok tartalma, megférne még közöttük az erkölcsös életet bemutató egyéb irodalom is. A legjobb magaviseletű rabok általában a zárkafelügyelők voltak. Abban az évben (1886?) 258 nő volt számontartva, miközben 600 fő is elférne. A kisgyermekes anyák külön szobákban laktak gyermekeikkel, csinos bútorzat között. Római katolikus kápolna is volt, amely egykor a pálosok¹ refektóriumaként szolgált. A reformátusoknak egy egyszerű szoba szószékkal volt az imahelyük.

A körletek nagyon tiszták voltak, a rabok személyes holmijai rendezettek. Az illemhely körfüggönnyel ellátott „rejtike” volt, ami szintén higiénikusnak tűnt. A fürdőhelyiségekben fényezett bádoggád volt, csapokon hideg-meleg víz folyt, amely használat után elfolyt. Évente három alkalommal fürödhetek az asszonyok, egyébként mosakodás volt mindennap. Az étlap is ismert, amelyben a levesek domináltak, gombócfélék, kása, hús csak vasárnaponként volt a menüben.

A gazdasági kérdésekről a nővérek nem nyilatkoztak a látogatók kérdéseire. A fegyelmi fogdák a föld alatt, kilenc kamrában működtek, a látogatáskor üresen álltak. Más adatokból tudjuk, hogy a nővérek előszeretettel alkalmazták büntetésként a rabok között a fegyelmi magánelzárásokat.

1 Mátyás király kedves papjai voltak a pálosok.

A majorságban a tárolók rendezettek és terménnyel teliek voltak. A fegyházra 24 nővér ügyelt. Emellett fehérneművarrással és csipkeveréssel foglalkoztak az asszonyok, amelyek elkészítésében a nővérek mutattak példát.

A rabok főleg gyermekgyilkosság miatt kerültek a fegyházba, ahogy ez akkoriban Európa szerte igaz volt. A törvénytelen születések számában előkelő helyet foglaltunk el abban az időszakban. Minden fogvatartottnak volt egy kiskönyve, amelybe minden rá vonatkozó adatot, információt rögzítettek. A lelkészek feladata volt, hogy a fogvatartottakkal elismertessék a bűnüket, de csak önkéntes gyónás keretében. Sajátos módszertannal, kérdésekkel indította fel a bűnbánatot a pap az elítélt lelkében. A jó magaviselet ajándékaként az arra érdemesek a kertekben dolgozhattak, a szabadban, némi fizetségért is cserébe.

Márianosztrát csak kivételes engedéllyel lehetett látogatni. Akkoriban például nők nem léphettek be a férfiak büntetőintézményeibe. A letartóztatott személyek idegenekkel nem érintkezhetek. Az igazgató főnöknőt az irgalmas nővérek magyar tartományának központi előljárósága rendelte ki, és a kirendelést az igazságügyminiszter hagyta jóvá. A hivatali esküt az igazgató főnöknő az igazságminisztérium büntönügyi osztályának vezetőjénél tette le, a nővéreket és a főnökhelyettest pedig az igazgató főnöknő eskette meg.

Akadtak a nővérekkel kapcsolatban ellenvéleményt megfogalmazók. Tóth Lőrinc (1916) elismerte, hogy Márianosztrán a jámbor apácák, amit szelíd, emberséges bánással és imádsággal véghez vihetnek, tiszteletet érdemlő módon megteszik, de kétli, hogy ahol fegyelem tekintetében nagyobb erélyre és szigorra volna szükség, a kívánalmakat kielégítenék.

Réső-Ensel: *„E vélemények elhangzása óta 40 év telt el s a tapasztalás nem igazolta a felmerült aggályokat. Felügyeleti vizsgálataim alkalmával személyesen is meggyőződtem arról, hogy az irgalmas nővérek kiváló és képzett igazgató főnöknő vezetése alatt dicséretreméltó buzgalommal és eréllyel teljesítik nehéz feladataikat.”* (Réső Ensel, 1887)

Istentiszteleten, iskolában, tanulás idején és lefekvés után a hálóteremben a beszélgetés tilos volt; munkaközben csak annyiban engedhető meg, amennyiben a foglalkozást nem gátolja. A nővéreknek a lármázást, civakodást, gúnyolódást és káromkodást feltétlenül meg kellett akadályozniuk.

„Az erkölcsi nevelés elméleti részének megalapozása a vallás-erkölcsi oktatás. A vallásos hit, mint morális erő, gyakran bizonyul egymagában is alkalmasnak bűncselekmények megakadályozására. Minden növendéket – rendszerint heti 2 órán át – saját felekezetének vallásában kell oktatni és pedig akként, hogy az oktatás az egyéniséghez alkalmazva mennél mélyebb hatással legyen a növendék érzületére” (Szöllősy, 1935). *„A hitoktatók az egyes hitfelekezetek lelkészei. A hitoktatás tárgya: a vallás- és erkölcsstan, a szentírás, az egyháztörténet és*

katolikusoknál a szertartástan is. Imakönyvvel az intézet látja el a növendékeket, s ezek a nekik használatra kiadott könyvet távozásukkor ajándékként magukkal vihetik.” (Szöllősy, 1935)

Márianosztrán csak három rendszeresített tisztviselői állás volt: két lelkészi és egy főorvosi.

Általános történeti összefoglaló

A női fogvatartottak történetileg a férfiakkal közös intézetekben kerültek elhelyezésre. Az országos fegyintézeti mozgalom részeként az egy évnél hosszabb időre kiszabott börtönbüntetések letöltésére szolgáló hét intézetet hoztak létre, köztük Márianosztra és Nagyenyed, amelyek kizárólag női fogvatartottak számára voltak fenntartva (Ács-Bíró, 2020).

A nagyenyedi Kir. Országos Fegyintézet 1857-től 1872-ig 210 fő nő befogadására volt alkalmas, azonban kihasználatlansága és magas fenntartási költségei miatt rövid életűnek bizonyult. Néhány adat: „1857-ben 72, 1858-ban 88, 1859-ben 103, 1860-ban 102, 1861-ben 90, 1862-ben 58, 1863-ban 55 fegyencnő [...] 1866-ban 94 fő” (Megyery, 1905. 453.). Az elkövetések között a tolvajlás, magzatelhajtás felülreprezentált volt, míg a büntetés időtartamára az 1–9 éves ítéletek voltak jellemzőek (Megyery, 1905). A nőket főleg a varrás, cipészmunka és vászongyártás területén foglalkoztatták, illetve mezőgazdasági munkát végeztek, inkább önellátás céljából. Oktatásuk vallási alapon is történt. Ezt a női fegyintézetet 1872-ben beolvastották a márianosztrai intézetbe, 62 fő átszállításával. A továbbiakban 1873–1880-ig kir. bírósági fogházként női és férfi elítéltek fogvatartására terjedt ki, majd 1885-ig börtönként működött (Megyery, 1905).

A 600 férőhelyes márianosztrai Kir. Országos Női Büntetőintézet börtön és fegyház végrehajtási fokozatra szolgáló háza eredetileg kolostor épület volt. Az 1858. évi 14297. sz. rendelet hívta életre, és egészen 1950-ig működött női intézetként (Heinrich-Tamáska, 2013. 166.). Ahogy Prohászka fogalmaz: „*Nem tudom minek mondjam: szenthelynek, zárdának, fegyháznak. A száműzetés vagy a menedék szirtjének? [...] Paradicsomnak? De angyal csak harminchat van benne; vagy pokolnak?, mert kárhozott ötszáz is van benne.*” (Heinrich-Tamáska, 2013).

Az üzemeltetés, az épületbővítés a Pest-Budán felosztott női letartóztatási intézet bezárásával vette kezdetét. 1858 végén 323 főt tartottak fogva, akik az ország különböző részeiről származtak, az 1861-es adatok szerint pedig már 384 fő töltötte szabadságvesztését a lelki elmélyülést és bűnbánatot támogató magánelzárásos rendszerben (Megyery, 1905; Berzeviczy, 1950). A nők egészségügyi

és halálozási adatai nem voltak kedvezőek, szinte minden fogvatartott kezelésre szorult, ahogy ez napjainkra is igaz. 1866-ban az európai tendenciát követve 388 főből 141-en csecsemő- és gyermekgyilkosság miatt töltötték büntetésüket (Részó Ensel, 1887.). A nemzetiségi összetétel jól mintázza a korabeli Magyar Királyság társadalmi és közösségi normáit. A magyarok lopás és súlyos vagyone ellenes bűncselekmények, a szlovákok testi sértés és magas gyermekölési arány, a szerbek az életellenes cselekmények, pesti nők prostitúció, míg a zsidók orgazdaság büntetésében emelkednek ki a populációból. A sváb és ruszin nők bűnözése kedvezőbb képet mutat (Heinrich-Tamáská, 2013). Az 1873-as nagygyűlési intézet átalakításával sok fegyencnő kerül át, ahol gyilkosok közt az oláhok, tolvajok közt a németek felülreprezentáltak, míg a magyarok általánosságban vegyes bűncselekményeket követtek el. A szerzetesek összetételű állományt nemzetiség, vallás és visszaesési fok szerint különítették el.

Az 1880–1884-es időszakból a márianosztrai fegyrintézetben fogvatartott nők körében az iskolai végzettség a férfiakhoz hasonlóan alacsony. A nők 17%-a, a férfiak 33%-a volt írni-olvasni tudó (IM, 1885; Ács-Bíró, 2020). Foglalkozásukat tekintve 4,6%-uk kézműves, 14,3%-uk földműveléssel foglalkozott, 61%-uk cselédként, napszámosként dolgozott, 19,5% viszont foglalkozás nélkülűlinek minősült. A nők foglalkoztatása intézeten belül és kívül rabgazdaságban valósult meg, amely az elvárásokhoz igazodva a nemspecifikus munka és kézügyesség elsajátítását célozta meg. Ezért főként kézi-, házi- és mezőgazdasági munkát végeztek, ami nemcsak munkáltatásukat szolgálta, de az intézet önfenntartását is. Munkáltatási területeik kézimunkában: kötés, varrás, hímzés, hálózás, horgolás, fonás, szövés, cipővarrás; házimunkában: mosás, sütés, főzés; illetve kerti- és mezei munkában: földművelés, állattartás (Megyery, 1905; Tóth, 1888). Az 1904. évi statisztika alapján elmondható, hogy a fogvatartott 502 főből 156 személy volt beteg, akik jellemzően idegrendszeri problémákkal küzdöttek. Mindennapjaik imádsággal, munkával és tanulással teltek. Az 1904-es évben 431 fős volt az átlaglétszám, a bűncselekmények tekintetében túlnyomórészt a lopás (44,23%), valamint a gyilkosság és szándékos emberölés (33,56%) volt jellemző. Az elkövetők 83,07%-ban vidéki, főként 20–50 éves korosztályú (40,84%-ban) hajadon személyek voltak, akik 72,31%-ban cselédként vagy napszámosként dolgoztak. Műveltségi és vagyoni fokukat nézve nagy részük (58,17%-ban) oktatás és (92,63%-ban) vagyon nélküli személyek, egészségügyi állapotuk (92,63%-ban) jó. A bűnözői előéletük tekintetében 52,19%-ban nem visszaesők, jellemzően (61,95%-ban) 1–5 éves büntetést szabtak ki rájuk (Ács-Bíró, 2020).

Az első világháború hatására a kémkedés mint speciális bűncselekmény általánossá vált – a nők körében is –, így a fogvatartotti létszám ugrásszerűen 700

fő fölé emelkedett (Heinrich-Tamáska, 2013). Majd az intézetet terror alatt tartó 1918-as forradalom rabszabadításai lecsökkentették a létszámot, tömegével elengedve a rabokat. 1920-ban megjelentek a politikai foglyok, akik megnehezítve a nővérek munkáját, más kezelést és bánásmódot igényeltek. Ahogy Berzeviczy Gizella ateista és forradalmár fogvatartottként így fogalmaz: „*belső világunkban szabadok maradtunk, demonstráljuk fegyházban is: minket, kommunistákat nem igazított le a Fehérmagyarország keresztje...*” (Heinrich-Tamáska, 2013)

Az 1928:10. tc. alapján az intézet elkülönített és átalakított részét szigorított dologházaknak minősítették. A bilincset nem preferálták a nővérek, azonban a populáció átalakulása miatt szigorúbb bánásmódot kellett bevezetniük, mivel 287 főre nőtt a lopásért, 57-re pedig a gyilkosságért elítéltek száma. Statisztikai adatok szerint a fogvatartotti állomány többségét még mindig a napszámosok, cselédek tették ki, 135 fő földművelő és háztartásbeli, 36 iparos és kereskedő, illetve további egyéb státuszú női elítélte volt (Heinrich-Tamáska, 2013).

A második világháború újra megemelte az állomány létszámát, 1943-ban már 900 fő körül mozgott a politikai foglyok miatt – az elítéltek között találjuk például Rákosi Mátyás húgát, Hajnalt is. Enyhülést a zsúfoltságra az 1944-es elkülönítési és deportálási terv hozott. Szimin Magda így emlékszik vissza erre: „*Sírnak az apácák. Őszintén. A Helyettes is sír. Sírnak a bűnügyiek is és sokáig integetnek. Fenn a magánzárkákban ellenállhatatlanul harsog a dal: Napkelet, napnyugat ébred.*” (Heinrich-Tamáska, 2013). A háború következményeként az első büntényeseket önként, a visszaesőket és a szigorított dologházásokat 1944. december 19-én már a szovjet csapatok bocsátották szabadon. Az épületegyüttes elfoglalása és kifosztása után, néhány nap múlva a nővérek Vácra menekültek. Ezt követően a kolostort támaszpontként, majd kórházként használták 1945 végéig.

A háború után néhány évre még megnyitotta kapuit az intézet a nővérek vezetésével, az addigi normák és differenciálás megtartásával. Azonban az 1949-es évben az állam felmondta a szerződést. A magánelzárásos rendszer az épületegyüttesben 1950-ig működött mint női büntetés-végrehajtási intézet. Később a fogvatartottakat átszállították Kalocsára. Ezt követően megkezdődött a ház férfi fogvatartottakkal való feltöltése, kizárólagos férfi börtönként működött a büntetés-végrehajtási testület irányítása alatt (Dóczi, 1991).

1950. április 30-án a 22.600/1950/IV.01./IM. rendelet alapján a Kalocsai Megyei Bíróság megszűnt, majd augusztus 15-én került sor a márianosztrai intézet fogvatartottjainak (teherautón, vonaton és lovasszekéren) átköltöztetésére, s ettől kezdve mint Kalocsai Országos Börtön a női elítéltek börtönbüntetését hajtotta végre (Bencze, 2014). Az országos börtön betelepítése foglalkoztatási szempontból nagy előrelépést jelentett a lakosságnak. A nők és gyermekeik

túlszűfolttságot okoztak a márianosztrai áttelepítést követően, 800–1000 fős telítettséggel üzemelt a ház, amelynek negyede politikai elítélt volt (Heinrich-Tamáská, 2013). Az épületből a bírósági személyzet kiköltözött, a római katolikus kápolnát lebontották.

Élet a börtön falai között, önéletírás alapján

Komoly kihívást jelent hiteles adatok alapján a korhű börtönéletet bemutatni. Teszünk azonban erre kísérletet egy olyan politikai fogolyról szemüvegén keresztül, aki a 20. század elején politikai felfogása miatt töltötte börtönbüntetését Márianosztrán. Természetesen keresztény szempontból ellenzéki álláspontot képvisel, ezért nem a nézeteit hangsúlyozzuk, hanem a börtönbeli életmód megismerése kapcsán hivatkozunk egyébként irodalmilag színvonalas munkájára. Többek között főleg Berzeviczy Gizella 1950-ben kiadott *Márianosztra* című önéletrajzi regénye alapján mutatjuk be a fegyház és börtön napirendjét és szabályait. Berzeviczy a Magyar Tanácsköztársaság bukása után került börtönbe, ahol 21 hónapot töltött, amelynek egyben krónikásává vált. 1922-ben aztán a Szovjetunióba került egy rabcsere kapcsán. Élete további része már a Szovjetunióhoz kötődik (Berzeviczy, 1950).

Márianosztrán a politikai rabok életében a magánzárka meghatározó módszer volt. A beszélgetés csak ebéd után, félóraban volt lehetséges, amikor közösségekben voltak egy közös teremben. Meghatározó élmény volt a „fegyencmunka” és a „hajnali mise” is.

„Az Úr angyala köszönté Szűz Máriát...”

A fegyházba az ország minden részéről érkeztek rabok. Az épület dombra épült, amely alatt a falu és a táj terül el. Egy hatalmas épületrészlet része volt, közepesen templommal, körülötte majorság, kertek, gyümölcsösök. Távobbi erdők húzódtak meg, amelyek a fegyház birtokai voltak. A rabtemető és a nővérek temetője elkülönülve szintén a táj részei voltak. A fegyházba belépő úgy írja le az élményt, mint aki első látásra a béke szigetére érkezik, jobbra a templom, balra virágoskertek, néhol apácák tűnnek fel, akik rózsafüzérrel imádkoznak. Az apácák öltözete sötétkék köpeny, szélesszárnyú fehér vászonkalap. Békés megjelenésük mellett azonban állandóan kíváncsian fürkészik a környezetüket. Az épület folyosói ragyognak a tisztaságtól. Az épület háromemeletes, kívül sárga, belül fehér falakkal. A kezdetekben elszánt bűnözőket zártak ide be, de később, a 20. század elején politikai foglyok is kerültek már ide. Az elmondás

szerint a nővérek nem udvariaskodtak az elítéltekkel, hűvösen, időnként keményen bántak velük. Az asszonyok jó része a földeken vagy a konyhán dolgozott. A kosztra azonban igen panaszkodtak, mivel kevés volt a fejadag.

A következőkben más forrás hiányában, Berzeviczy Gizella ateista elfogultságát is tükröző önéletírásából szedett leírást közöljük.

Az apácák magatartása a rabokkal szemben változó és személyfüggő volt. Az ellenszegülést nem tűrték, illetve a jámbor imádságos lelkületet értékelték. Az irgalmas nővérek a rend fenntartása érdekében rendszeres motozást tartottak, a rabok haját is átvizsgálták, főleg éles szerszámok birtoklása miatt. A szépítkezéshez használatos tárgyak tiltólistán voltak. Az egyszemélyes zárkák, amelybe a politikai foglyok kerültek, világítás nélküli, szalmazsákos ágygal ellátottak. A házirend szerint nem lehetett beszélgetni, a csend a rend része. A hajnali közös imádság után a tisztálkodás következett, majd a takarítás. A reggeli imádkozás például a „Hiszekegy”, különböző könyörgések szentek közbenjárásáért, végül a tízparancsolattal zárult az áhítat. A legalább félórán át tartó imádkozást a sovány reggeli követte. Egyébként minden étkezést hosszú imádkozás előzött meg. A szigorú rend megkövetelte, hogy napközben az ágyra nem lehetett lefeküdni, a rácsos ablakon kinézni. A zárka mérete éppen ötlépcsényi.

A fegyencmunka a majorokban vagy a földeken zajlott, de néhányan a konyhán és a kézimunkákkal dolgoztak. A rabokat a munkájukért napszám illetve, néhány fillér, amit szabadulásukkor kaptak kézhez. Ahogy Berzeviczy mondta: „*Nem durva erőszak, – gyöngéd női kezek keresztény irgalma vezeti a rabmunkát Márianosztra fegyházában.*” Vagyis a gyenge étkeztetés következtében az éhezés miatt könyörögtek a rabok a munkáért, vacsorát azok kaphattak, akik napközben dolgoztak is. Az ügyesebbek finom hímzésekkel miseruhát varrtak, illetve a papok számára egyéb öltözékeket szabtak-varrtak. Vasárnaponként ünnepi szentmisén vettek részt a rabok, lehetőleg ünneplő ruhában, kettes sorban menetelve a templomba. A misén a nővéreken és rabokon kívül a személyzet rokonai és a falubeliek vettek még részt. A pap prédikációja általában olyan bonyolult összefüggésekre mutatott rá, hogy a rabnők nagy része nem is értette a mondanivalót. A bűnbánat és a vezeklés, kegyelem a leggyakrabban kifejezett mondanivaló. A körmeneteken a fegyház lakóin túl a falu lakossága is részt vett, például június első napjaiban, ami Nosztrán nagy ünnep volt. Az úrnapja katolikus főünnep az eucharisztia tiszteletére, amely körmenettel zárult, nagy eseménye volt a hívő közösségnek.

Az égi erények

A katolikus vallásban a Mária-kultusz jelentősége a szeplőtelen fogantatásban érhető tetten. Itt ennek a hatása a nővérek megszólításában jut érvényre:

„*Tisztelendő kedves nővér*”, illetve kézcsókkal köszöntötték a nővéreket (korábban írtuk, hogy az 1880-as években a látogatóbizottság által leírtak szerint nem volt szokás a kézcsók). A nővérekre a magasabbrendűség kifejezése jellemző. Az égbe törekvőt lehúzza, ha akárcsak egymással is barátkoznak a nővérek vagy bizalmasabban viselkednek a rabokkal. A lelki gyakorlatok során a cél, hogy semmihez se ragaszkodjanak a rabok, ami nem szolgálja az üdvösségüket. A hitélet gyakorlásával az erények kimunkálását tűzték ki célul a nővérek. Azt a fegyelmezett életvitelt kívánták meg a női fogvatartottaktól, amelyet maguk is folytattak. Az elfogult író az irgalmasrendi apácákat „egyházi öltönyű rabtartóknak” nevezi, akik lelkiismereti kényszerrel, ámitással akarják vezérelni az örök üdvösség felé az eltévedt lelkeket.

Híres és emlékezetes nővérek voltak például Virginia, aki egykori házfőnök volt. Szalézia, aki emberségesen bánt az asszonyokkal. Említik még Amáliát és Emerikát, akik kórháznővérek voltak.

A probléma talán abban ragadható meg, hogy a nővérek maguk elhatározásából vállalták a regulát, míg a fogvatartottak kötelező érvényűen és nem szabadon vállaltan, kényszerként élték meg a katolikus hit gyakorlását. A nővérek nem vállaltak hivatalosan katekézist, tanítást és tudatos nevelést, hanem saját példájukkal akarták vezetni a kénytelen-kelletlen jámborral lett rabok csoportját. A hitébresztő misszió nem volt kimondottan célkitűzésük.

A Vincés nővérek élete a börtön árnyékában

Borsos József atya visszaemlékezése alapján 1948-ban szűnt meg a rend. Ekkor hatvan Vincés nővér szolgált a börtönben, többen pedagógusok voltak. Nemcsak a börtönt látták el, hanem a faluban az iskolában és az óvodában is ők tanítottak, gondozták a gyermekeket, illetve templomi szolgálatot végeztek. Kórust vezettek, a falu tisztántartásáért feleltek, a falu 600 fős lakosságának az igényeit figyelembevéve, a rabok dolgoztak az apácák irányításával. A nővérek a mezőgazdasági munkák mellett állatokat tartottak, teheneket, lovakat, sertéseket. A falu híres volt a rendezettségéről abban a korban. Ugyanezt ma nem lehet elérni a lakosság körében. Ennek az is lehet az oka, hogy ma férfiak tartózkodnak a fegyházban, akik nehezen foghatók minőségi munkára. A női fogvatartottakkal mindez problémamentes volt.

Nincs adatunk arra vonatkozóan, hogy a valamikori nővérekkel szolgáló fogvatartottaknak hogyan alakult szabadulásuk után a sorsuk. Azt elmondások alapján tudjuk, hogy az apácák minden háztartásbeli tudásra megtanították a sokszor tanulatlan asszonyokat, akik börtönbe kerültek, amivel a szabadulásuk után

könnyebben boldogulhattak saját életükben. Az áldott állapotban börtönbe kerülteket megtanították a gyermekgondozás fortélyaira. A fogvatartottak mindig hosszú ruhában jártak, mint a nővérek. Három Vincés nővér még a kilencvenes években az akkori börtönparancsnok meghívására látogatást tett a házban, és ők mesélték, hogy a rebellis politikai női foglyok rendkívül megnehezítették a munkájukat. Akkoriban több pap is szolgált a plébánián, ők latinul miséztek, ami nehezé tette a kölcsönös megértést a rabok és a papok között. A nővérek ökumenikusak voltak. Nosztrán 660 éve vannak jelen a pálosok, a falu szinte teljesen katolikus felekezetű. Azonban a nővérek fizették a református lelkészt, hogy a más vallású fogvatartottak is tudják a hitüket gyakorolni. A börtönkápolnát, amely a nővérek idején működött, felgyújtották, majd lebontották a maradványokat. A nővérek munkáját kutyák segítették az épület környezetében, akiket a nővérek gondoztak. A nővéreknek és a papoknak tekintélyük volt a börtönben is, hiszen a társadalom nagy része vallásos volt. József atya elmondása szerint az 1990-es évektől tapasztalható erős hanyatlás a vallásosság tekintetében. A mai fiatalok már elődeiktől sem tanulhattak példát, hitbéli elmélyülést. Nincs hitélmény, nincs társadalmi értéke a vallásosságnak, főleg a katolikus hitre gondolva.

Az elhunytakat hajnali 4 óra körül vitték ki a temetőbe lovaskocsival, amikor a falu még éppen csak ébredezett. Sok szóbeszéd járt a nővérek szigorúságáról a faluban, de a belső ügyeikről alig lehetett valami hiteleset megtudni. Ön-ellátásból éltek, hiszen akkor az állam még nem dotálta az intézetet. Az akkori termőföldek mára erdővel borítottak.

A Vincés nővérek sokan voltak, iskolázottak voltak, valószínűleg ezért vállalták el a börtön rendbentartását. Hedvig nővér volt az utolsó házfőnök.

A nők hitéleti szempontból érzékenyebbek, ahogy József atya látja, bár ő soha nem volt részese a börtönben a női hitoktatásnak, hiszen 1950-től csak férfiakat zárnak el Márianosztrán. Véleménye szerint a visszaesés szempontjából nagyon fontos, hogy kik várják odakint a szabaduló személyt. A családi miliő meghatározó.

Földes Klára Edigna FdC története Márianosztrán

Edigna nővér tizenkilencévesen, 1948-ban került a Márianosztrai Fegyház és Börtönbe. Érkezése előtt soha nem hallott erről a börtönről. Csupán nyolc hónapot töltött ott el. Hetenként volt tanítás a börtönben, ő helyesírást tanított, mivel tanítónő volt. 1948–1949-ben a legtöbb fogvatartott gazdasági bűncselekmények miatt került elzárásra. A visszaesők körében leginkább a zsebtolvajok voltak

jelen. A rabokkal a nővérek nem beszélgethettek, csak a legszükségesebbeket, azonban a rabok jó bánásmódban részesültek. Azt mondta az interjúban Edigna nővér, hogy a rabokkal együtt ők is rabok voltak (Bögre és Szabó, 2010). A raboknak folyamatosan volt tennivalójuk, amúgy pszichológiai okokból. Karácsonykor pásztorjátékot adtak elő az asszonyok, akik gyermekként viselkedtek az előadás környékén. Versengtek, irigykedtek egymásra stb. Kilencven évig voltak a nővérek a börtön vezetői, majd 1949-ben államosították az intézményt.

A szálak összeérnek

Véleményünk szerint a sikeres börtönmisszióban a felnőtt katekézis tanítási, iniciáció és nevelés típusú modelljei párhuzamosan alkalmazhatók. Időtartamát tekintve a prekatekumenátus, a katekumenátus időszaka akár el is húzódhat, hiszen a fogvatartottakat legtöbbször az idő nem sűrgeti, hiszen éveket töltenek a börtönben. Ezt a jól megalapozott időszakot követheti majd a lelki megtisztulás és a műsztagógia időszaka. Ez idő alatt a hitoktatónak tehát a fő és egyben a legmagasabb feladata, hogy a fogvatartottakat a megtérés útjára tereli. Különösen nehéz helyzetben, hiszen a fogvatartottak kognitív, érzelmi és szociális kompetenciáinak fejlettsége jelentősen elmarad a felnőtt átlagtól, számos egészségügyi és pszichológiai problémával küzdenek. A transzcendensről való gondolkodásuk szűk horizonton, homályosan lehetséges.

Hitünkben a szabadság mindannyiunk alapvető élménye, de a bűnös ember a bűnének fogságában él, sőt, a fogvatartottak a megelőző kinti világban is sokszor a sorsuk foglyai voltak. Számukra a szabadság fogalma inkább a hedonizmussal függ össze. A szabadság lelki alapját a megismerés és a szeretet iránti vágy adja, de ők életükben a szeretetet és biztonságot nélkülözték, a megismerésre pedig nem voltak motiváltak. A globalizáció gazdasági és társadalmi hatásainak kiszolgáltatva, az individualizmus túlsúlya közepette a szeretetre is nevelni kell, amely személyek közötti bizalmon alapulhat. A hitoktató feladata, hogy a fogvatartottakat eljuttassa a morális fejlődés lehetőségéhez. A Szentlélek fogadására kell őket alkalmassá tenni. A katekéta példamutatással nevel, a hite és az evangéliumi hit között összhangnak kell lenni, különben nem hiteles a munkája. Az előítéletek ellen küzdve az emberre holisztikusan kell tekintenie. Pszichológiai műveltséggel, illetve az önismereti dimenzióban kimunkált lelki működéssel kell rendelkeznie. A stresszt és a konfliktust jól kell kezelnie, ugyanis a börtönkörnyezet számos spontán nehéz szituációt teremt számára. Céljai szerint a speciális felnőtt katekézisnek mindezt figyelembevétel a következőkre is reflektálnia kell még:

- Azon személyek esetén, akik nem találkoztak még a vallásban, hitben rejlő lehetőségekkel, az első evangelizáció vagy újra evangelizáció alkalma, a hitismeret mélyítése.
- Imatapasztalat.
- A közösség pozitív élményének a tapasztalata, a közösség erejének pedagógiai felhasználása.
- A Szentírás szövegeinek, történeteinek a megismerése a saját élettörténet összehasonlításával, tanulságok megfogalmazása, a hit és az élet integrációja.
- Ünnepekre készülve a liturgia megismerése, az ünneplés személyiségformáló ereje.
- A résztvevők élettörténeteinek nehézségei, erkölcsi dilemmák megfogalmazása.
- Az élet értékének megfogalmazása.
- Jézus személyének megismerése (élete, halála, föltámadása és mindezek jelentősége).
- A keresztyén örömhír megélése.
- Az eucharisztia lényegének értelmezése, Isten szeretetének bizalmi elfogadása és viszonzása.

A Márianosztrai fegyintézet történetét áttekintve úgy látjuk, hogy a Vincés nővérek feladatvállalása az adott korszakban modernizációs törekvésnek is tekinthető, hiszen a magyar börtönügy külföldi mintákat figyelembe véve fogadta el a sajátos módszertant nők esetében. Hosszú ideig működött sikeresen a börtön, mindaddig, amíg a politika bele nem szólt a működésükbe. A nővérek átfogó, minden helyzetet és időpillanatot kihasználó katekézise egy folyamatos katekumenátusnak tekinthető, amelynek azonban árnyoldala volt a szabadság hiánya, vagyis a hit gyakorlásának és elmélyítésének kényszerű szükségessége. A nővérek módszertanából a lelki felnőttiség elismerése hiányzott, illetve a kor szelleme szerint a börtönök elsősorban megtorló funkciót tölthettek be a társadalomban. A magánzárka rendszere az elmélyült imádságot, csendet és nyugodt magányt, a vezeklést volt hivatott segíteni, azonban az asszonyok az egyik legsúlyosabb fenyegetésként élték meg, így nem volt lelki fejlesztő hatása, inkább elrettentésre, magatartásformálásra volt alkalmas.

Ferenc pápa hívja fel a figyelmünket arra, hogy Lukács evangéliumában olvashatjuk: „*Aki irgalmasságot gyakorol, tegye örömmel*” (Róm 12,8) ([URL2](#)).

Ma már kutatások révén tudjuk, hogy a nők számára a magány és elzártság inkább súlyosbító körülmény, hiszen jellemzően magas szintű a társas igényük. Mentálhigiénés szempontból a gyakori csoportos tevékenységek javítják a közérzetüket. Az autonómia iránti igényük is jelentős, hiszen a családban betöltött

szerepeik sikeres megéléséhez elengedhetetlen az önállóság, szervezőkészség. Ezt az igényüket megtörve érzelmileg instabillá válnak, erről szól Berzeviczy Gizella önéletírása is. Folyamatosan érzékeljük, hogy a nem politikai okok miatt börtönbüntetésüket töltők a nővérek fogvatartási módszertanára nem fogékonyak. Valószínűleg nem a vallásos környezet okozza számukra a nehézséget, hanem azok a fogvatartási körülmények, amelyek nem biztosítanak kellően alkalmas helyzetet a hit elmélyítéséhez. Az állandó és szünet nélküli kényszerű időbeosztás és munkáltatás a nők számára olyan pszichés leterhelés, amely a prizonizáció traumatikus hatásait felerősítik. A magánzárkák használata inkább a sanyargatás eszközei, mert a fogvatartott nők nem saját elhatározással vonulnak vissza a világtól elmélyülési céllal, hanem kényszerből, büntetési szándékkal helyezik őket oda.

A pszichológia és a neveléstudomány egyik fontos elve, hogy tanulás terén a motivációnak van az egyik legjelentősebb hatása. Amihez pozitív érzelmi bélyeget tudunk kapcsolni, arra hosszú távon emlékezünk, azzal szívesen foglalkozunk. A nővérek munkája ugyan imádságos volt és példamutató, de eljárásuk nélkülözött minden pozitív érzelmi kapcsolódási lehetőséget, túlzottan paternalisztikus és szigorú volt. Mivel a pszichológia a működésük idején még igen fiatal tudománynak számított, nem vethetjük a szemükre a hiányosságait. Az emberségesebb hozzáállás, az empátiával való viszonyulás legalább olyan hasznos lett volna, mint a poroszos oktatási-nevelési elvek következetes alkalmazása. A történeti források alapján tudjuk, hogy a nővérek némelyike jóval emberségesebb volt az átlagnál, annak ellenére, hogy ez a magatartás a számukra is büntetést vont maga után a vezetőség részéről. Hiszen ők maguk nyilatkozzák, hogy a börtön számukra is hasonlóképpen működött, mint a rabok számára.

Másik olvasatban a nővérek a női fogvatartottak esetén nem szenteltek figyelmet a női mivoltuknak. Fogvatartási rendszerük kidolgozott, fegyelmezett, következetes volt, de antropológiai szempontból érzéketlen a nemi különbségekre. Sőt, azt is mondhatnánk, hogy az akkori rend tagjai, bár karitatív tevékenységeik köre bőséges volt, abban nem voltak segítőkészek, hogy eltévedt embertársaikat maguk mellé emeljék.

Az egyén számára a megtérés tehát növekedés, olyan lelki fejlődés, amely akarat, kognitív és érzelmi dimenziókat érintő, olyan szakaszai vannak, amelyeket nem lehet felcserélni vagy kihagyni. A megtéréshez vezető hitoktatásnak nem az idő a legfontosabb kritériuma, hanem a hitelessége és mondhatnánk, a mélysége. A mélységét a hitoktató részéről a másik ember iránti elfogadás kisugárzása, az emberi méltóság tiszteletben tartása, az adaptív távolság fenntartása (nem bizalmaskodó, hanem bizalomra épülő), és hit a másik ember változéképességében. A megtérés rögzös út a fogvatartottak számára, azon elindítani valakit,

hosszas érlelés és fejlesztés után lehetséges, sőt az úton tartás sem könnyű, ismerve a szociális körülményeket is. Ezért a katekézis időtartamát rugalmasan kellene kialakítani. A két-három éves folyamatot esetenként érdemes meghosszabbítani, mert a megtéréshez, ahogy látjuk, a szabad akaraton és szabadságon kívül számos más feltétel megléte szükséges. A másik fontos tényező a rendszeresség, amely hatékonyságát tekintve függetlennek kellene lennie a börtön belső szabályaitól, vagyis, hogy a fogvatartott jelenlétét ne jutalmazási vagy büntetési aktussal kössük össze. Úgy véljük, hogy a hitoktatás éppen azokban a helyzetekben a legfontosabb, amikor a fogvatartott a bűnt nem képes elkerülni, szabályszegő, rendbontó magatartást tanúsít. A megtérésre vezető úton a bűnbánat megélése, a bűn megvallása jelentős állomások. A fogvatartottak esetén nemcsak a bűncselekményhez kapcsolható a bűnbánat, hanem a mindennapi tévedésekkel is érdemes összekapcsolni azt. Az evangéliumok segítségével a bűnbánati gyakorlat hozzásegíti őket az erkölcsi elvek tanulásához, a társadalmi együttélés szabályrendszerének érzékeléséhez.

Bizonyos esetekben a traumatizáltság könnyebben hozzásegíti az egyént a megtéréshez. Azonban a fogvatartott nők intellektuális képességei, érzelmi állapotuk, mentális betegségeik, szocioökonómiai státuszuk és az elzárás miatti traumatizáltságuk a hitoktatás módszertana szempontjából rendkívül kényes oktatási-nevelési terület. A felnőtt hitoktatás egyben mentálhigiénés támogatás, tanítás, életvezetési tanácsadás és lelki növekedést segítő folyamat. A felnőtt hitoktatás a pszichológiai megküzdési mechanizmusokat segítő, szentírási alapokon nyugvó evangelizáció, komplex támogató misszió. A misszió jellege mutatkozik a történeti esettanulmányban. A misszió sikeréhez azonban nem elégséges a „misszionárius” szándéka és felkészültsége, a misszió tartalmának és céljának az emberre kell irányulnia, reflektíven bevonva őt a saját személyiségbeli növekedésébe. Az egyén nem maradhat az evangélium üzenetének kívülálló szemlélője, mert akkor a megtérése nem belső meggyőződésen és szabadságon alapul.

A börtönben a hitoktatás lelki zarándokúton (élet)vezetés a megtérés felé, önmagunk mélyebb megismerése és a másik megértése által. A megérkezés támogatása a Biblia szövegein keresztül és általuk, a hitoktató személyiségén átszűrődve. Felföldi László (2022) püspök szavai szerint: „*Amíg nem érkezünk meg Istenhez, önmagunkhoz, felebarátunkhoz, addig háború van, zűrzavar van bennünk és a szívek között.*” (URL6).

Felhasznált szakirodalom

- A Katolikus Egyház Katekizmusa (2020). *SZIT. 6. kötet*
- Ács-Bíró A. (2020). *Női fogvatartottak oktatás-nevelés szempontú egyéni és intézményi profiljának rendszerszintű vizsgálata az eredményes reintegráció érdekében*. PhD értekezés.
- Altoviti, M. (2021). „*Tra le donne*” per dare luce alla loro dignita, RomaSette. <https://www.romasette.it/tra-le-donne-per-dare-luce-alla-loro-dignita/>
- Antal Sz. & Solt Á., A. (2013). Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre ítélték longitudinális vizsgálata. *Börtönügyi Szemle*, 61(1), 65–70.
- Bencze B. (Szerk.) (2014). *Börtönügyi lexikon*. Kronosz Kiadó.
- Berzeviczy, G. (1950). *Márianosztra*. Szikra Könyvkiadó.
- Borbíró A., Gönczöl, K., Kerezi, K., Lévy, M. (Szerk.) (2016). *Kriminológia*. Wolters Kluwer Kft.
- Boros J. & Csetneky L. (2002). *Börtönpszichológia*. Rejtjel.
- Bottlikné Kárász A. (1998). *Szürke Nénék Intézete*. Magánkiadás.
- Bögre Zs. & Szabó Cs. (2010). *Törésvonalak. Apácasorsok a kommunizmusban*, METEM Könyvek 71. Szent István Társulat.
- Di Blasio B. & Ács-Bíró A. (2019). Mentalitáskutatás pszichopedagógiai szempontból női fogvatartottak körében. In Tóth P. (Szerk.), *Neveléstudományi kutatások a Kárpát-medencei oktatási térben* (pp. 505–519). Selye János Egyetem.
- Di Blasio B. (2021). *Oktatás és globalizáció. Sérülékeny társadalmi csoportok. Közösségi kapcsolódások*, 1(1-2), 21–30. <https://doi.org/10.14232/kapocs.2021.1-2.21-30>
- Dóczi I. (1991). A Márianosztrai Fegyház és Börtön tulajdonjogi alapjai (1357-1949). *Börtönügyi Szemle*, 2, 42–50.
- Fehér, M. I. (2001). *Hermeneutikai tanulmányok I*. L'Harmattan.
- Felföldi L. (2022). *Magyar Kurír*. <https://www.magyarurir.hu/hirek/14-alkalommal-vara-tenkes-hegy-feher-asszonya-pecsi-egyhazmegye-zarandokait>
- Ferenc pápa (2015). *Misericordiae Vultus. Az irgalmasság arca kezdetű bulla*. Szent István Társulat.
- Ferenc pápa (2019). „*Leselejtezés helyett neveljünk*” – a pápa beszéde a börtönpasztoráció felelőseihez. Vatican News. <https://www.vaticannews.va/hu/papa/news/2019-11/papa-borton-pasztoracio-leselejtezes-neveles-megelozes.html>
- Heinrich-Tamáská P. (2013). *Kis magyar börtöntörténelem*. Unicus Műhely.
- Klebensberg K. (1927). A magyarországi apácarendek rövid ismertetése. *Magyar Katolikus Almanach*, 1, 257–268.
- Kocsis I. (2019). *Bűnbánat és megtérés Jézus tanításában. Az üdvösség igéje*, SZIT.
- Kovács Sz. (2015). A megtérés lélektani folyamatának pasztorálpszichológiai horizontja. *Theologia Reformata Transylvanica*, 1, 5–36.
- Kránitz M. (2019). *Alapvető hittan*. SZIT.
- Kuminetz G. (2010). Megfontolások a büntetésekről, különös tekintettel a halálbüntetésekre – katolikus szemmel. *Iustum Aequum Salutare*, 6, 4.

- MacIntery A. (1999). *Az erény nyomában*. Osiris Kiadó.
- Megyeri I. (1905). *A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek*. Magyar Kir. Igazságügyiministerium.
- Nagy F. (1999). Ora et labora: a börtönpasztoráció és a büntetés-végrehajtási jog egyes kérdései. *Börtönügyi Szemle*, 18(2), 9–15.
- Papp M. (2016). *A jó és a rossz között – az életvezetés etikáj*. Lazi Könyvkiadó.
- Pinckaers S. (2001). *A keresztény erkölcszociológia forrásai*. Kairosz.
- Puskely M. (1990). *Szerzetesek*. Zrínyi Nyomda.
- Réső Ensel S. (1887). *Három országos női fegyház*. Budapest.
- Rónay Gy. (1970). Páli Szent Vince és Marillac Szent Lujza. *Szentek, írók, irányzatok*. SZIT.
- Szentmártoni M. (1995). Útban az életszentség felé. *Távlatok*, 25, 638–651.
- Szentmártoni M. (2001). *A vallásoktatás akkordjai*. Agapé.
- Szóllósy O. (1935). *Magyar börtönügy*. Révai Testvérek Irodalmi Intézet.
- Taylor, Ch. (1979). *Hegel and Modern Society*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139171489>
- Taylor, Ch. (1989). *Source of the Self. The Making of the Modern Identity*. Harvard University Press.
- Taylor, Ch. (1995). *Philosophical Argument*. Cambridge MA.
- Taylor, Ch. (1997). Az elismerés politikája. In Feischmidt M. (Szerk.), *Multikulturalizmus* (pp. 124–142). Osiris Kiadó-Láthatatlan Kollégium.
- Tihanyi M. (2019). *Vallásgyakorlás különleges élethelyzetekben*. Dialóg Campus Kiadó.
- Tóth L. (1888). *A rabmunka. Fegyházi tanulmányok*. Magyar Tudományos Akadémia.
- Tóth L. (1888). *Fegyházi tanulmányok*. In Hacker E. (Szerk.) (1916). *A rabmunka* (pp. 64–88). Wessely és Horváth Nyomda.
- Várkonyi Zs. K. (Szerk.) (2020). *Börtönstatisztikai Szemle 2020*. BVOP.
- Várkonyi Zs. K. (Szerk.) (2020). *A Büntetés-végrehajtási Szervezet Évkönyve*. BVOP.
- Várkonyi Zs. K., Rutkai K. & Szabó M. (2021). „Hitével szolgál, tettével nevel” – Gondolatok a 20 éves Börtönlelkész Szolgálatról. *Börtönügyi Szemle*, 40(2), 27–36.
- Várnagy-Tóth M. (2014). Női elítéltek börtönkörnyezetben. Egy empirikus kutatás tapasztalatai. *Belügyi Szemle*, 62(2), 51–65.
- Veres A. (2021). A börtönpasztoráció teológiai dimenziói. *Börtönügyi Szemle*, 40(2), 19–22.
- Vető L. (1965). *Tapasztalati valláslélektan*. Egyetemi Nyomda.
- Weber, H. (2001). Általános erkölcszociológia. *Szent István Kézikönyvek* 3, 334–342.
- Wolf, A. M., Silva, F., Knight, K. E. & Javdani, S. (2007). Responding to the health needs of female offenders. In Sheehan, R., McLvor, G. & Trotter, C. (Eds.), *What works with women offenders* (pp. 186–187). Willan Publishing.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Leselejtezés helyett neveljük” – a pápa beszéde a börtönpasztoráció felelőseihez.* <https://www.vaticannews.va/hu/papa/news/2019-11/papa-bortonpasztoracio-leselejtezes-nevel-es-megelozes.html>

URL2: *Ferenc pápa bullája, mellyel meghirdeti az irgalmasság rendkívüli jubileumát.* <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=458>

URL3: *Mission & ministries.* <https://daughters-of-charity.com/mission-ministries/>

URL4: *Déténus.* <https://www.filles-de-la-charite.org/nos-services/detenus/>

URL5: *Hám János örökségéért.* <http://archive.szatmariegyhazmegye.ro/url/Ham-Janos-orok-segekent-interju>

URL6: *14. alkalommal várta a Tenkes-hegy Fehér Asszonya a Pécsi Egyházmegye zarándokait.* <https://www.magyarKurir.hu/hirek/14-alkalommal-varta-tenkes-hegy-feher-asszonya-pecsi-egyhazmegye-zarandokait>

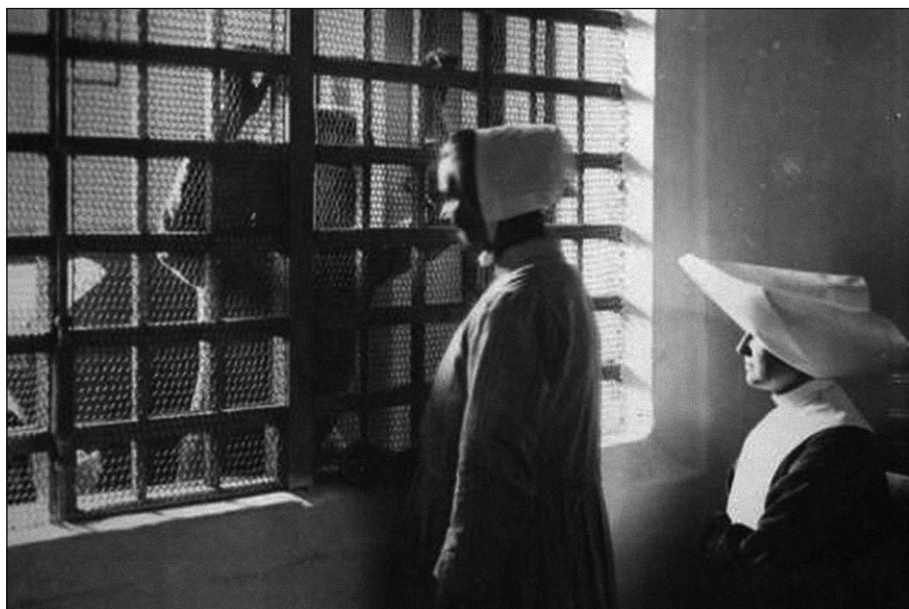
Melléklet

1. számú kép: Kápolna

Forrás: <http://old.bv.gov.hu/akadalymentes/marianosztra-az-intezet-tortenet>

2. számú kép: Korabeli fénykép

Forrás: <http://old.bv.gov.hu/akadalymentes/marianosztra-az-intezet-tortenete>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Di Blassio B. (2021). A megtérés útjai – felnőtt katekézis női fogvatartottak körében. *Belügyi Szemle*, 70(S14), 8–46. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2022.4.1>

Az egyes felekezetek börtönlelkészi gyakorlatának és eredményeinek bemutatása

Presentation of prison chaplaincy practice and results of individual denominations

Erdélyi Csaba

börtönlelkész, vezető
Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet,
Magyarországi Evangélikus Egyház Börtönlelkészi Szolgálat
erdelyi.csaba.fvrs@bv.gov.hu

Absztrakt

Cél: A büntetés-végrehajtási szervezet keretein belül működő Börtönlelkészi Szolgálat működését mutatom be saját megfigyeléseim és tapasztalataim alapján, a történelmi előzmények, az állami és egyházi motivációk és lehetőségek, valamint a gyakorlati tevékenységek áttekintésével.

Módszertan: Börtönlelkészként lehetőségem van hosszú távú megfigyelésekre, amelyek strukturálását szakirodalmi források felhasználásával, a jogértelmezés eszközeivel és teológiai módszerekkel végzem el.

Megállapítások: A történelmi előzmények, az egyházi motivációk és a jogszabályi keretek lehetőséget adnak a Börtönlelkészi Szolgálat számára a büntetés-végrehajtási szervezet céljainak megvalósulásában való hatékony közreműködésre. Ugyanakkor minden érintett részéről szükséges a börtönmissziós célok újragondolására vonatkozó nyitottság újraértelmezése.

Érték: A Börtönlelkészi Szolgálatnak nagyon pontosan körülírható helye van a büntetés-végrehajtási szervezetben. A szélesen értelmezett ökumenikus gondolkodás lehetőséget ad a megismerésre és az összehasonlításra. Bemutatásra kerülnek az egyházi szolgálatok állami keretek közötti megvalósulási lehetőségei a különböző felekezetek önazonosságának tükrében.

Kulcsszavak: börtönlelkész, állam és egyház, keresztény alapok, büntetés-végrehajtási reintegrációs célok, fogvatartási és visszaesési kockázatok csökkentése

Abstract

Aim: Based on my own observations and experiences, I present the operation of the Prison Chaplaincy Service, which operates within the framework of the

penitentiary organization, with an overview of historical antecedents, state and church motivations and opportunities, as well as practical activities.

Methodology: As a prison chaplain, I have the opportunity to make long-term observations, which I structure using literary sources, legal interpretation tools and theological methods.

Findings: Historical antecedents, church motivations and legal frameworks give the Prison Chaplain Service the opportunity to effectively contribute to the realization of the goals of the penitentiary organization. At the same time, a reinterpretation of the openness to reconsider the prison mission goals is necessary on the part of all stakeholders.

Value: The Prison Chaplain Service has a very precisely defined place in the penitentiary organization. Broadly understood ecumenical thinking provides an opportunity for learning and comparison. The realization possibilities of church services within the state framework are presented in the light of the self-identity of different denominations.

Keywords: prison chaplain, state and church, Christian foundations, prison re-integration goals, reducing risks of imprisonment and recidivism

A büntetés-végrehajtási szervezet keretei között mai értelemben működő Börtönlelkészi Szolgálatról (a továbbiakban: BLSZ) az ezredforduló óta beszélhetünk. Jelen tanulmányban a BLSZ gyakorlatának szubjektív, saját tapasztalataim alapján történő bemutatására teszek kísérletet. Ehhez bevezetésként áttekintem a történelmi előzményeket, bemutatom az állami és egyházi jogi környezetet és motivációt, elemzem az állami és egyházi jogviszonyból adódó lehetőségeket. Gyakorló börtönlelkészként kiemelten fontosnak gondolom az egyházak személyes jelenlétét a büntetés-végrehajtási szervezetben, és éppen ez ad lehetőséget a hosszú távú megfigyelések elvégzésére, a fogvatartottak, a személyi állomány és az őket (minket) körülvevő intézményi struktúra megfigyelésen alapuló megismerésére. Továbbá a BLSZ működése lehetőséget ad gyakorlatilag az összes börtönlelkész¹ tevékenységének megismerésére. Módszertani szempontból e tanulmány elkészítéséhez a meglévő szakirodalmi adatokat használtam a saját megfigyeléseim és tapasztalataim strukturálására.

1 A „börtönlelkész” kifejezés pontos meghatározása nem egyértelmű: mind az őket delegáló egyházak, mind az állami szabályozás börtönlelkésznek tekinti azokat, akik bármilyen egyházi tevékenységet végeznek a büntetés-végrehajtási intézetek falai között. A BLSZ kötelékében szolgálatot végző lelkészeket a BLSZ-ről és a börtönmissziós tevékenységről szóló 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet 8. § (1) bek. szerint: „A *bv. intézettel rendvédelmi igazgatási szolgálati jogviszonyban álló rendvédelmi igazgatási alkalmazotti státuszú börtönlelkész*”-ként határozza meg. E tanulmány keretei között a „börtönlelkész” kifejezés csak a BLSZ tagjait jelöli.

Bevezetés

A keresztény egyház(ak) jelenléte a büntetés-végrehajtásban gyakorlatilag egyidős a kereszténységgel. A keresztények a kezdetektől üldöztetések áldozatai voltak a Nagy Konstantin császár-féle fordulatig (Kr. u. 313.). Az üldöztetések bő két és fél évszázada alatt nagyon sok keresztényt kínoztak meg, zártak börtönbe vagy végeztek ki a hitük miatt. A korabeli börtönviszonyok között a fogvatartottakat a hozzátartozóik látták el élelemmel, a keresztény közösségek sajátosságaként ezt gyakran maga a közösség tette meg.

A fentiek folytatásának tekinthető az a gondoskodás, amelyből később kifejezetten a vallási támogatás maradt meg, ennek több változáson átesett szervezett formájáról beszélünk ma BLSZ-ként.

A keresztény alapok miatt Magyarországon az államalapítás óta a börtönökben papok, szerzetesek, apácák képviselték az egyházat², azonban az első olyan jelzést, amely az állam részéről ennek szervezettségére való igényt fogalmaz meg, csak 1838-ban fedezhetünk fel báró Eötvös József *Vélemény a fogházjavítás ügyében, Ns. Borsod vármegye' ebbeli küldöttségéhez* című iratában (Eötvös, 1978.). Az első jogi szabályozó az 1869. február 20-án kelt IM rendelet, amelynek 95–127. §-ai részletesen szabályozzák a börtönlelkészek feladatait.³ Ezt egészíti ki az 1874. február 18-án kelt IM rendelet 207. §-a: „*A lelkészek a kir. ügyész közbenjárása folytán, a kir. főügyész által bizatnak meg a lelkészi teendőikkel, melyekre nézve őket a kir. főügyész a viszonyok szerint utasítással ellátja.*” (Rendeletek Tára, 1874).

Az egyházak börtönökben végzett szolgálatának a második világháborút követő politikai átrendeződés vetett véget, viszont elmondható, hogy az ezt követő első évtizedben nem volt kevesebb egyházi személy a börtönökben, csak éppen a rácsok másik oldalára kerültek, alapvetően a világnézetük, vagyis a hitük miatt. Vagyis szűk két évezred múltán ismét a hitük miatt üldözték, zárták börtönbe a keresztényeket. Sok olyan példa ismert, amelyek egyértelműen megmutatják, hogy az ebben az időben börtönbe került papok, lelkészek ebben az időszakban sem hagyták abba hivatásuk gyakorlását: imádkoztak, ígét hirdettek, tanítottak, sőt még a szentmise bemutatására is megtalálták a lehetőséget fogva tartásuk idején.

Az 1989-es rendszerváltozás ideje hozta el a fordulópontot, amikor a büntetés-végrehajtási szervezetben felismerték a vallásgyakorlás szervezett formájú

2 E tanulmány keretei között az „egyház” kifejezés minden esetben a keresztény egyházakat jelöli.

3 Magyarországi rendeletek tára. Harmadik évfolyam, 1869. Házasabályok és szolgálati utasítások a magyar királyi országos fegyintézetek, úgyszintén az azoknál alkalmazott hivatalnokok és örök számára.

szükségességét. Az első időkben jellemzően különböző ünnepek kapcsán kérték az egyházak szolgálatát, később kialakult ebben egyfajta rendszeresség. A legtöbb esetben a papok és lelkészek nem mondtak nemet a hívásra, ez az egyházi küldetéstudat következménye. Különböző egyházi (jellegű) börtönlátogató csoportok jöttek létre ebben az időben, és megalakultak a jellemzően felekezetközi börtönmissziós civil szervezetek is. Előbbiek egyházi keretek között működtek és részben működnek ma is. Később újabb egyházak is felismerték a börtönmisszióban rejlő lehetőségeket és kötelelességeket. A civil szervezetek közül a mai napig az Evangéliumi Börtönmisszió, a Mécses Szeretetszolgálat és a Magyar Testvéri Börtöntársaság működik. Az egyes egyházi missziók alkalmi szolgálata mellett e három szervezet képviselői heti rendszerességgel keresik fel gyakorlatilag az összes magyarországi büntetés-végrehajtási intézetet (a továbbiakban: bv. intézet).

Az egyházak lehetőségei és missziói motivációja

A kereszténység missziói küldetése jézusi parancs.⁴ Ezt minden egyház a sajátjának tekinti, viszont ennek megvalósulása változó az úgynevezett kegyességi irányzatok szerint. A történelmi egyházak⁵ háttérükből adódóan egy tradicionálisabb vonalvezetéssel kezelik ezt, viszont e közösségeken belül is megtalálható az a missziói hév, amely a nem történelminek tekintett közösségekben sokkal erősebben exponálódik.

Szükséges e helyen bizonyos biblikus teológiai megközelítést is alkalmazni a kérdés teljesebb megértése érdekében, ugyanis a fogságban, illetve börtönben lévők⁶ vonatkozóan a Biblia számos utalást tesz, és azok, akik a börtönmisszió elkötelezettjei, szívesen hivatkoznak ezekre a passzusokra.

Amikor a Biblia ószövetségi részében fogságban létről, illetve fogságban lévőkről olvasunk, ezek szinte kivétel nélkül azon eseményekre utalnak, amikor a történelem viharai közepette Izrael népe a szomszédaival vagy az aktuális nagyhatalmakkal folytatott harcokban vesztes volt. Ennek következtében az ellenoldal hadifoglyokat ejtett vagy a lakosságot rabszolgaságba döntötte. Az Ószövetség összefüggésében ezek az emberek a nemzeti identitásuk (melynek

4 Máté evangéliuma 28, 18–20; Márk evangéliuma 16, 15.

5 E tanulmány keretei között a nem jogi fogalomként használt „történelmi egyházak” kifejezést is használom a Magyar Katolikus Egyház, a Magyarországi Református Egyház és a Magyarországi Evangélikus Egyház jelölésére. A BLSZ létrejöttének és korábban működésének ezen egyházak mellett a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége is részese volt, tehát keresztény, illetve nem-keresztény tartalomtól függően utóbbit is fedi e kifejezés használata.

6 E bibliai és köznyelvi fogalom a jogszabályi „elítelt és egyéb jogcímen fogvatartott” megfelelője.

elválaszthatatlan része volt a hitük) miatt kerültek fogságba, tehát fontos rögzíteni: nekik a hitük miatt elszenvedett fogságból való szabadulást hirdeti a Szentírás.

Az Újszövetségben szintén többször találkozunk e kérdéskörrel, ezeket a megjelenéseket három csoportra oszthatjuk: amikor Jézusról mint szabadítóról van szó⁷; amikor a hitük miatt bebörtönzöttekre⁸ utal a szöveg; és amikor egyfajta szellemi rabságról, a Szentírás szerinti bűn⁹ rabságáról van szó, amelyből a hit jelenti a kiutat, a szabadulást.

Amikor az egyházi misszió börtönökre irányuló figyelmével találkozunk, akkor a fentieknek különböző sajátos keverékei kapcsolódnak a missziói parancshoz. Viszont az ószövetségi gondolat sajátossága semmiképpen nem egyeztethető össze a börtönmisszióval, ahogyan az újszövetségek közül a hitük miatt szenvedőkre vonatkozó sem – bár épp ez utóbbi az, amivel missziós motivációként a legtöbbször találkozunk.¹⁰ Azok a fogvatartottak viszont, akik felé ez a missziós felfogás irányul, nem történelmi hányattatásuk és nem hitbéli meggyőződésük miatt kerültek kényszerintézkedés alá, hanem valamilyen bűncselekmény elkövetése miatt.

Álláspontom szerint a fentiek alapján az egyházak célja a börtönökben nem a misszió, illetve nem hangsúlyosabban, mint bármilyen más élethelyzetben. Sokkal inkább a fogvatartottak vallásgyakorlásra keresztüli támogatása a társadalmilag is helyes út megtalálásában, az azon való megmaradásban. Ennek leginkább megfelelő fogalma pedig a börtönpasztoráció, amely olyan „szolid pasztorálás” (Bízik, 2002.), amely a BLSZ tevékenységén keresztül tud állami keretek között megvalósulni.

Az állami keretek

A rendszerváltozást követő első évtizedben szervezetlen működésről és – a fentiekből láthatóan – változatos tartalomról beszélhetünk. E helyzet valamilyen megoldására való törekvés állami oldalról érkezett az ezredfordulón, amikor a büntetés-végrehajtási szervezet kezdeményezésére az Igazságügyi Minisztérium a történelmi egyházakat szólította meg a BLSZ szervezett formában

7 Jézus neve eredeti nyelven üdvöt hozót, szabadítót jelent.

8 A korábban említett üldöztetés következtében bebörtönzöttekre vonatkozóan.

9 Ez nem azonos a jogi nyelv által használt „bűncselekmény” fogalmával (bár azt is fedi), hanem az Isten akaratával való szembenállást jelenti.

10 A legtöbb egyházi és felekezeti börtönmissziós csoport/szervezet erre a szentírási passzura hivatkozik: „*börtönben voltam, és meglátogattatok/eljöttetek hozzám*” (Máté evangéliuma 25, 36). Általánosan elfogadott tény, hogy ez az evangélium valamikor a Krisztus utáni 7. és 8. évtized fordulóján született, és Jézus szavai a már jelenlévő keresztényüldözés börtönbe vetett áldozataira vonatkozóan értelmezendők.

történő működésének közös kidolgozására. Ennek eredményeként született meg a BLSZ-ról szóló 13/2000. (VII. 14.) IM rendelet.

A történelmi egyházakkal egyeztetett jogszabály lefekteti a BLSZ állami kereteit: határoz a BLSZ létrehozásáról, az egyes bv. intézetekben létrehozandó státuszokról (ezeknek az érintett egyházak megállapodása szerinti felekezeti megoszlásáról), a jogviszonyról, a feladatokról. Mindezt a büntetés-végrehajtási szervezet működését meghatározó akkor hatályos jogszabályok alapján teszi.

Utóbbi szabályozók változása tette szükségessé e rendelet újragondolását, amely a BLSZ-ról és börtönmissziós tevékenységről szóló 8/2017. (VI. 13.) IM rendeletben került rögzítésre. E rendelet keretezi a BLSZ és a börtönmissziós tevékenység közötti kapcsolatot is, határozott különbséget téve a BLSZ működése és a börtönlelkész feladatai, valamint a börtönmissziós tevékenység között. Továbbá együttműködést ír elő „a börtönlelkész és a bv. intézet szervezeti elemei” között „a reintegrációs célok megvalósítása” és „a fogvatartási kockázatok csökkentése érdekében”.

Tihanyi Miklós a vallásszabadság jogának különböző szervezeti keretek közötti megvalósulását kutatva egyik tanulmányában a BLSZ-szel kapcsolatban felteszi a kérdést: „Állami vagy egyházi szolgálat?”, melyre a következő választ adja: „a börtönlelkészi szolgálat a reintegráció társadalmi céljának megvalósulása érdekében állami keretek között végzett egyházi szolgálat” (Tihanyi, 2018.).

A börtönlelkész tehát kettős kötelekben látja el a feladatait, az állami keretelés adja az egyházi küldetés megvalósulásának lehetőségeit. Az állam szándéka egyértelmű: a vonatkozó jogi szabályozók szerint a szabad vallásgyakorlás biztosításának a megvalósítása. E rendszerben egyik érintett sem kerülhet hátrányba. Ugyanakkor a jogszabályi keretek – helyesen – nem pontosítják a vallásszabadság és a vallásgyakorlás értelmezését, az IM rendelet is csupán „vallási szertartásról” és „egyéb vallási foglalkozásról” beszél. A történelmi háttér miatt ugyan kiemelkednek a zsidó-keresztény hagyományok (az egyeztetésbe kezdetektől bevont egyházakon keresztül is), ugyanakkor nem korlátozódnak a más világnézetek szerinti gyakorlatok, amíg azok nem állnak szemben a jogszabályokban rögzített társadalmi normákkal.

A fentiek alapján a BLSZ keretében alkalmazott lelkészek a Magyar Katolikus Egyház (együtt a görögkatolikus egyházmegyékkel), a Magyarországi Református Egyház, a Magyarországi Evangélikus Egyház, valamint korábban a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége, jelenleg az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség elöljáróinak a delegáltjai.¹¹

11 Az állam az egyházakra bizza annak eldöntését, hogy kit tekint a BLSZ szempontjából lelkésznek: jelenleg a Magyar Katolikus Egyház él annak lehetőségével, hogy az áldozópapokon túl diakónusokat, akolitusokat, hittanárokat is delegál.

Az egyházak részéről megfogalmazódó teológiai megközelítés

Az eredetileg kialakult rendszer többször változott: egyrészt a korábban bemutatott jogszabályi változások miatt, másrészt a büntetés-végrehajtási szervezet férőhelybővítési programjának keretében létrejött új börtönlelkészi státuszok miatt. Azonban elmondható, hogy az állami keretek szabályozása megteremti a lehetőséget a sajátos egyházi szempontok érvényesülésére. Viszont rendkívül hangsúlyos, hogy az állam a kereteket biztosítja, de a tartalmat az egyes egyházak adják a börtönlelkészek személyén keresztül. Ez a tartalom az egyes egyházi teológiai megközelítések alapján definiálható.

Mivel az érintett egyházak egyikének sincs általánosan elfogadott és részletesen kidolgozott koncepciója a börtönpasztorációra vonatkozóan, minden esetben egyfajta teológiai megközelítésről beszélhetünk, amelyekre kisebb részben az egyházi belső szabályozókból, nagyobb részben az egyházak általános teológiai gondolkodásából következtethetünk.

A római katolikus teológiai gondolkodás központi eseménye a szentmise bemutatása és a hozzá kapcsolódó gyakorlatok. Gyakorlatilag minden egyházi tevékenység e köré épül, ezt készíti elő vagy ennek a következménye. Így a börtönpasztoráció szempontjából is a legfontosabb a szentmise megélése, amelynek elengedhetetlen része a gyónás, előfeltétele pedig a keresztség, az elsőáldozás és a bérmálás. Utóbbiakhoz a tanítás különböző formái kapcsolódnak, valamint elengedhetetlenek az imádkozás különböző gyakorlatai. A fogvatartási viszonyok között tehát elsődleges, hogy a katolikus egyháztagok (vagy akik azzá szeretnének válni) ezekben támogatást kapjanak.

A református teológiai gondolkodás az igehirdetést helyezi középpontba, ezért a legintenzívebb tevékenysége a szentírási üzenet minél intenzívebb megismertetése. Mivel ezen üzenet középpontja a megváltás és a Megváltóba vetett személyes hit, a református gyakorlat esetében olykor nehezen fedezhető fel a börtönmissziós tevékenységtől elválasztó határ vonal.

Az evangélikus teológiai gondolkodásban egyenrangú szerepet tölt be a szentírási üzenethez és a szentségekhez való viszony. A BLSZ keretében csak nagyon ritkán adódik lehetőség az utóbbira, így a hangsúly az előbbire kerül. Az evangélikus gyakorlat a legkevésbé felekezetspecifikus: nem cél az evangélikus gyakorlat szerinti vallásgyakorlásra buzdítás, sokkal inkább a szentírási üzenet személyre szóló aktualitásának kibontása, amely egyrészt segít a hit és az elköteleződés megszületésében, ugyanakkor ennek konzekvenciája összhangban van mind a fogva tartás biztonságának támogatásával, mind pedig a reintegrációs célok megvalósulásával.

Az izraelita teológiai gondolkodás egyértelműen nem missziós célzatú, hanem a hitsorsosok támogatása az adott élethelyzetben. Ez a támogatás az identitás erősítésén keresztül realizálódik, amely a hagyományokkal, ünnepekkel, hétköznapi gyakorlatokkal kapcsolatos tanításban és egyes intézetekben a kóser étkezés biztosításában nyilvánul meg.

A fentiekből egyértelmű, hogy általános egyházi alapokról csak érintőlegesen lehet beszélni, ugyanakkor a jelenleg hatályos miniszteri rendeletben *expressis verbis* már nem szereplő, de a tartalmából levezethető ökumenikus szellemiség szempontjából sem egyszerű beszélni. Ugyanis minden egyház értelem szerűen hangsúlyozza a saját álláspontjának a kizárólagos helyességét, a BLSZ-ra vonatkozó jogszabály feltételezi nemcsak a kereszténységen belül alkalmazott ökumenizmust¹², hanem a teljes vallási palettát lefedő együttműködést, sőt koordinációs tevékenységet is – adott esetben határozottan ellentétes világnézeti rendszerek képviselőivel.

A börtönlelkész munkája

Minden érintett egyház hittudományi végzettségű küldötteket delegál a BLSZ-ba. Speciális börtönpasztorációs képzést jelenleg¹³ egyik egyház sem nyújt a papi, lelkészi szolgálatra készülő hallgatóinak, tehát elmondható, hogy eredetileg egyik börtönlelkész sem erre a szakirányú szolgálatra készült. A hittudományi képzés minden esetben egyházközi szolgálatra készíti fel a hallgatókat, így ennek a fókuszából kell elsősorban önképzéssel megtalálniuk a helyüket a büntetés-végrehajtási szervezetben. Az önképzésben szerepet vállalnak a felekezeti lelkészi csoportok, éves továbbképzést szervez a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, valamint a jogszabályok is előírják bizonyos képzéseken történő részvételt.

Mindezek azonban csupán külső támogatást jelentenek, ugyanis a lelkészeknek – így a börtönlelkészeknek is – a legfőbb „munkaeszközük” a személyiségük. Az átlagosnál jóval nagyobb pszichológiai állóképességgel kell rendelkezniük, ugyanis több türelmet, több empátiát, több áldozatkészséget igényel a fogvatartottakkal való foglalkozás (Vári, 2008), valamint az egyházi elkötelezettség mellett el kell fogadniuk a szervezeti elköteleződést is: ismerniük

12 Az ökumenizmus a szétterjedt kereszténység összetartozását hangsúlyozza, melynek keretében nem a meglévő tanításbeli különbségekre, hanem az ezeknél lényegesen nagyobb arányban meglévő közös alapokra helyezik a hangsúlyt.

13 A Sárospataki Református Teológiai Akadémia együttműködésben a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságával 2001-től néhány évig működtetett ilyen irányú posztgraduális képzést.

kell a büntetés-végrehajtás céljait, eszközeit – ezek nélkül nem tudják elvégezni speciális feladatukat. Ki kell tudniuk lépni az otthonos egyházi keretek közül ahhoz, hogy egy sajátos közegben el tudják végezni egyházi szolgálatukat.

Ahogy a pedagógusok esetében, úgy a lelkészek esetében is elmondható, hogy egy-egy programra való készülés ideje jellemzően kétszerese az adott program időtartamának. Persze ez csak akkor igaz, ha egyébként minden feltétel adott. Egyházi keretek között előfordulhat, de egyáltalán nem szokványos, hogy az egyházi személynek kell gondoskodnia a külső feltételekről. A börtönlelkészek esetében a legtöbbször ez másként van, az viszont egyházi közegben kifejezetten elképzelhetetlen, hogy egy szentmise vagy istentisztelet előkészítésénél maga a pap vagy lelkész szervezze meg azt, hogy a vallási esemény résztvevői jelen tudjanak lenni az adott eseményen. Ahogy az is, hogy a koordinációs feladatok között egy pap vagy egy lelkész más felekezetek vagy más vallások képviselői számára készítsen elő találkozókat vagy programokat azokkal, akiket bizonyos értelemben a saját közössége tagjainak tekint. Ezek viszont természetes részei egy bv. intézetben folytatott lelkészi tevékenységnek.

Alapvető, hogy a lelkészek hogyan definiálják saját szerepüket. Tihanyi Miklós idézett tanulmányában börtönlelkészekkel készült interjúk alapján három attitűdöt határoz meg: az „ember” (aki az elveszett emberi kapcsolatokat kompenzálja), az „olaj” (aki a mécsesben meggyújtva világosságot ad, illetve segíti a megfelelő működést) és a „látogató” (aki kívülállóként tekinti magát, ennek minden előnyével és hátrányával együtt) (Tihanyi, 2018). Személyes tapasztalataim szofisztikáltabbak, de általánosságban magam is hasonló megközelítéseket látok. Ezek alapvetően határozzák meg a börtönlelkész munkájának hatékonyságát.

A börtönlelkészi gyakorlatok és eredmények

Mindezen előzmények után a gyakorlatok sorában elsőként a lelki gondozói beszélgetést említem, amely a legkevésbé látványos, de talán a legfontosabb börtönlelkészi tevékenység. Ennek alapköve a bizalom, amely az egyházi titoktartás megkérdőjelezhetetlenségére épül, ez „*az állami jog számára érinthetetlen terület*” (Tihanyi, 2018). A lelki gondozói beszélgetés egy olyan bizalmi kontextust teremt, amelyben a lelki gondozónak lehetősége nyílik a pasztorált számára a legmélyebben megmozdítani a helyes út megtalálásának képességét. Éppen ezért a börtönlelkészek egyrészt legnehezebb (itt kapnak értelmet a speciális ismeretek és kompetenciák), másrészt leghatékonyabb terepmunkájának tekinthető felekezeti hovatartozástól függetlenül. Természetesen a legkényesebb

terület is, hiszen adott esetben egy múltbéli vagy tervezett bűncselekménnyel vagy egy tervezett önkárosítással kapcsolatos információ és az egyházi titoktartás feszültsége nagyon speciális megoldások megtalálását igényli. Eredményekről nehéz általánosságban beszélni, azonban mindenképpen a leghatékonyabbnak tekinthető mind a fogvatartási kockázatok csökkentése, mind pedig a reintegrációs célok megvalósulása tekintetében.

Minden keresztény egyházi közösség központi eseménye a legalább hetente ismétlődő szentmise, illetve az istentisztelet, amely a legnagyobb csoportokat megszólító, de egyúttal a személyes elköteleződést legkevésbé igénylő program. A fogvatartottak élete részleteiben szabályozott: nagyon sok dolgot nem tehetnek meg, másokat pedig akkor is meg kell tenniük, ha nem akarják. Kivéétel az istentisztelet: akkor jelentkezik, amikor akar, elmegy, ha akar, nem megy, ha nem akar. Az elköteleződésének mértékére – és a reintegráció szempontjából nélkülözhetetlen együttműködési szándékára – a részvételi hajlandóságából a legtöbb esetben lehet következtetni.

A szentmisék és istentiszteletek kevésbé rendszeres alkalmai a nagyobb egyházi ünnepekhez kötődnek, amelyeken a legtöbb intézetben egyházi elöljárók is részt vesznek.

A kiscsoportos foglalkozások esetében már sokkal nagyobb az elköteleződés mértéke, ugyanis itt nem csupán a „nézőtéren” lévő közönség van jelen, hanem egy, az Isten igéjére figyelő, imádkozó közösség. E csoportos foglalkozások tartalmi variációi nem kifejezetten az adott felekezethez tartozásnak, sokkal inkább a börtönlelkész egyéni habitusának függvénye. Tartalmi szempontból leginkább három csoportba sorolhatók ezek a foglalkozások: oktatás (bibliaismeret, katekézis, egyháztörténet, zene), lelkeség (bibliaértelmezés, imádság), mentálhigiénés jellegű vallási foglalkozások. Az ezeken a programokon részt vevő fogvatartottak tekintetében nagy pontossággal becsülhető a fogvatartási kockázatok alacsony szintje éppúgy, mint a reintegrációs folyamatokban való aktív együttműködés valószínűsége.

Külön területet jelent a vallási részlegek létrehozása, illetve működtetése. Ezek közül a legnagyobb létszámú fogvatartottat érintő az APAC betűszóval¹⁴ leírt program, amely egy braziliai kezdeményezésnek a hazai sajátosságokra szabott formája.¹⁵ E program a kereszténység alapértékeire alapozva a börtönök humanizálását igyekszik elősegíteni a büntetés céljának egyidejű figyelembevételével, csökkenti a visszaesés kockázatát a résztvevők számára alternatívát nyújtva

14 Eredetileg portugálul: Associação de Protecção e Assistência aos Condenados, valamint angolul: Association for the Protection and Assistance of the Condemned.

15 A program részletes leírását legpontosabban Tihanyi Miklós *Bűn – Hit – Szabadulás* című művében mutatja be.

a társadalmilag helyes életcélok megtalálására és életvitel kialakítására. APAC körletek jelenleg három bv. intézetben működnek, de az APAC mellett más programok szerinti vallási körletek is működnek kis létszámú fogvatartott bevonásával.

A vallási részlegek szabályozásának része, hogy az ott elhelyezett fogvatartottak családi istentiszteleteken is részt vesznek. Ez az istentiszteleteknek egy nem szokványos formája, és nem csak a vallási részlegeken elhelyezett fogvatartottak lehetősége. A családi istentiszteleteken a fogvatartottakkal együtt családtagjaik is részt vesznek, mely esetben egyértelmű a reintegrációs célokkal való szinkronitás a családi háttérrel való kapcsolat erősítésével. Itt megjegyzendő, hogy a börtönlelkésznek lehetősége van a fogvatartottak hozzátartozóival való kapcsolattartásra is, amely további konstruktív hatást eredményezhet a fogvatartotti attitűdben.

A családi kapcsolatok ápolásának, illetve helyreállításának eszközeként egyes intézetekben családi táborokat is szerveznek, amikor a fogvatartottak – általában közvetlenül a szabadulásukat megelőzően – a családtagjaikkal együtt töltenek el néhány napot a Magyarországi Református Egyház által biztosított helyszínén.

Kivételes lehetőséget jelent a vallásukat gyakorló fogvatartottak számára – nem csak a szabadulás előtt – a bv. intézet elhagyásával járó vallási programokon való részvétel. Ezek közül kiemelkedik az Országos Fogvatartotti Zárandoklat a Mátraverebély–Szentkút római katolikus nemzeti kegyhelyen, valamint az Országos Fogvatartotti Imanap, amelynek már több bv. intézet is a helyszíne volt. Ezek a programok szintén ösztönző hatásúak a fogvatartási kockázatok csökkentésében és a reintegrációs célok megvalósulásában.

Az izraelita fogvatartottakra vonatkozóan a teológiai megközelítés egyértelműen a hitsorsok támogatását helyezi előtérbe. Ez a gyakorlatban az identitás erősítését jelenti a hagyományok megőrzésén keresztül. Az izraelita vallásban rendkívüli jelentőségűek az ünnepek, amelyek sok esetben egyszerre vallási és történelmi jellegűek. A büntetés-végrehajtási rabbi munkája elsősorban e támogatás közvetítése élő szóban, valamint vallásos irodalom és kegytárgyak biztosítása útján. Az izraelita vallás külön hangsúlyt helyez az étkezésre: bizonyos bv. intézetekben az Egységes Magyarországi Izraelita Hitközség együttműködésével az izraelita fogvatartottak kóser ételmezésben részesülnek.

Külső partnerekkel történő együttműködés keretében megvalósuló programokat is szerveznek a börtönlelkészek, amelyek közül az alábbiak érik el a legnagyobb létszámú fogvatartottakat.

A Magyar Testvéri Börtöntársaság¹⁶ (a továbbiakban MTBT) közreműködésével több ezer magyar és idegen nyelvű Biblia jutott el a bv. intézetekbe. Gyakorlatilag

16 A MTBT által a börtönökben szervezett további programok és részletek ([URL1](#)).

minden fogvatartott, aki igényli, ingyenesen tud hozzájutni a Szentíráshoz az anyanyelvén vagy az általa beszélt nyelven. Szintén az MTBT szervezésében minden évben megrendezésre kerül az Országos Fogvatartotti Bibliaismereti Vetélkedő több száz fogvatartott részvételével. Karácsony alkalmából szintén több száz fogvatartott gyermekének juttatnak el ajándécsomagot, továbbá a fogvatartottak gyermekei számára nyári táborokat szerveznek.

A Mécses Szeretetszolgálat¹⁷ egy sajátos lehetőséget biztosít – elsősorban kapcsolattartóval nem rendelkező – fogvatartottak számára: levelezés és csomagküldés útján kompenzálják az elveszett emberi kapcsolatokat.

Eddig tíz bv. intézetben valósult meg a „Cursillo”, amely egy római katolikus alapokról építkező, de református körökben is alkalmazott program. Eredeti jelentése szerint egy tanfolyam, de a program magyarországi lelki vezetője, dr. Székely János szombathelyi megyéspüspök szerint „*nem tanfolyam, nem lelkigyakorlat, hanem élmény*”, amelyen keresztül a résztvevők „*egy életre szóló fordulatot tapasztalnak meg*” (URL3). A Börtöncursillós Titkárság közleménye szerint: „*A cursillo szemlélete szerint az ember elsősorban önmagáért és közvetlen környezetéért felelős, beleértve a családot és a helyi közösséget.*” (URL4).

A pandémia hatásai

A fentiekben bemutatott gyakorlatok nagyrészt a pandémia előtti időkre vonatkoznak. A pandémiás helyzet általában átírta a megszokott életvitelünket és gyakorlatainkat, természetesen a zárt intézményekben ez fokozottan igaz volt. Az egyházak missziós küldetéséből következő gyakorlata a személyes kapcsolatokra épül, így az új helyzet újfajta megoldások kreatív felfedezését és megvalósítását követelte meg.

Mivel szinte az összes börtönlelkésznek egyéb egyházi szolgálata is van, az ott megalkotott gyakorlatokat igyekeztek átültetni a bv. intézetekre adoptálva. A büntetés-végrehajtási szervezet belső járványügyi szabályozói kizárták nagyobb fogvatartotti csoportok találkozását, így a fenti gyakorlatokból a lelki gondozói beszélgetések szerepe még inkább felértékelődött, a csoportos foglalkozások terén pedig jellemzően zártközösségek találkozását tette lehetővé. A nagyobb csoportos programok és a külső partnerek elmaradása nagy terhelést okozott a börtönlelkészeknek a feladatellátásban.

A lelki gondozói beszélgetéseket és a nagyon kis csoportokban folyó munkát egészítette ki a minden bv. intézetben működő belső (úgynevezett zárt láncú)

17 A Mécses Szeretetszolgálat által a börtönökben szervezett további programok (URL2).

televíziós csatorna használata videós üzenetek továbbadására. A börtönlelkészek jelentős része készített saját felvételeket, továbbá helyi vagy országosan megjelenő videós üzenetek is születtek egyházi vezetők és missziós szervezetek részéről a személyes találkozások szerény pótlására.

A pandémiás helyzetet követően sok bv. intézetben szinte teljesen az alapoktól kellett kezdeni a közösségi vallásgyakorlás újjáépítését, és ezen írás születésekor, hónapokkal a veszélyhelyzet elmúltá után az látszik, hogy még nagyon távol vagyunk attól az általános működéstől, ami a pandémia előtt hétköznapi tapasztalat volt.

Paradigmaváltás

Magyarországon a börtönmisszió és a börtönlelkészi szolgálat a korábban ismertetett előzmények miatt a legutóbbi évekig kifejezetten a fogvatartottakra koncentrált. Korábban is utaltam arra, hogy álláspontom szerint egy téves szentírás-értelmezés következménye kifejezetten a „fogságban lévő” felé fordulni. Tízéves börtönlelkészi tapasztalatom azt erősítette meg bennem, hogy legalább akkora missziói feladat a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állománya irányába tekinteni, őket keresztény testvéreinknek és munkatársainknak tudni, mint amennyire eddig fontos volt a börtönben lévő segítése.

Természetesen minden börtönlelkész elsősorban lelkészként van jelen a bv. intézetekben; ez bizonyos szempontból megadja a lehetőséget a személyi állomány tagjainak irányába történő szolgálatra. Számos példa mutatja, hogy a börtönlelkész lelkészi feladatot lát el a személyi állomány tagjai között. Ugyanakkor fontos célként fogalmazódik meg a BLSZ részére e szolgálat lehetőségének szervezeti és jogi szinten történő érvényesítése. Ebben számos külföldi példa mellett hazai törekvéseket is látunk. E téren kiemelten fontosnak látom Szabó Csaba (Szabó, 2019) és Ujházi Lóránd (Ujházi & Szabó, 2017) a rendőrség személyi állománya lelképásztoSzabóri gondozásával kapcsolatos kutatásait, valamint a Magyar Katolikus Egyház egyes vezetői által szorgalmazott lépéseket.

Összegzés

A BLSZ mai formájában való fennállásának 20. évfordulójára szervezett ünnepi konferencián Schmechl János, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának biztonsági és fogvatartási helyettese ünnepi köszöntőjében többek között így fogalmazott: „*A börtön nehéz terep mind a személyi állomány, mind*

a fogvatartottak és mind a papok, lelkészek, hitet terjesztők számára egyaránt. A nehéz tereptől azonban mi nem riadunk vissza, és örülünk annak – nagyra értékeljük –, hogy 20 éve rendíthetetlenül velünk tartanak ebben a munkában a börtönlelkészek is.” (Schmehl, 2021). Elismerő szavaival a BLSZ talán legfontosabb értékét emelte ki: a börtönlelkészek jelen vannak. E jelenlét megjelenési formái sokfélék a felekezeti gyakorlatok és a személyes adottságok és kompetenciák szerint. E jelenlét különböző aspektusokban realizálódik: a börtönlelkész önmeghatározása szerint lehet az ember, az olaj, a látogató (Tihanyi, 2018). Bármilyen felekezeti háttérrel is érkezzék, bármelyik attitűd is vonatkozzék rá, jelenléte érvényes mind a fogvatartotti, mind pedig a személyi állományra. Katalizátor szerepet tölt be, akinek a jelenléte segíti a fogvatartási kockázatok csökkentését és a reintegrációs célok megvalósulását.

Felhasznált irodalom

- Bibliai nevek és fogalmak lexikona* (1988). Primo Evangéliumi Kiadó.
- Bízik L. (2002). A börtön a templomunk. *Lelkipásztor – evangélikus lelkési szakfolyóirat*, 77, 97–99.
- Eötvös J. (1978). *Publicisztikai írások*. Magyar Helikon.
- Magyar Bibliatársulat újfordítású Bibliája* (2014). Kálvin Kiadó.
- Magyarországi törvények és rendeletek tára 1869* (1870). Hivatalos kiadás. Ráth Mór.
- Magyarországi törvények és rendeletek tára 1874* (1875). Hivatalos kiadás. Vodianer F.
- Schmehl J. (2021). 20 éves a Börtönlelkési Szolgálat. *Börtönügyi Szemle*, 40(2), 6–8.
- Szabó Cs. (2019). *A magyarországi katolikus rendőrségi lelkipásztori szolgálat modellje*. GlobeEdit.
- Tihanyi M. (2018). A Börtönlelkési Szolgálat működése. *Iustum Aequum Salutare*, 16(3), 203–218.
- Tihanyi M. (2020). *Bűn – Hit – Szabadulás*. Alapítvány a Rendvédelmi és Magánbiztonsági Oktatásért és Kultúráért.
- Ujházi L. & Szabó Cs. (2017). A rendőrök lelkipásztori ellátásának kánonjogi lehetőségei. *Belügyi Szemle*, 65(3), 34–53. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2017.3.3>
- Vári K. (2008). A börtönlelkészség hét éve Magyarországon. *Börtönügyi Szemle*, 27(1), 48–62.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Magyar Testvéri Börtöntársaság*. <https://www.bortontarsasag.hu/programjaink>

URL2: *Mécses Szeretetszolgálat*. <http://mecses.vaciegyszegye.hu/php/index.php>

URL3: *Európai Ultreya*. <http://www.cursillo.hu/customPages/a-cursillorol?subSiteId=1>

URL4: *Börtöncursillo*. <http://bortoncursillo.hu>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Erdélyi Cs. (2021). Az egyes felekezetek börtönlelkészi gyakorlatának és eredményeinek bemutatása. *Belügyi Szemle*, 70(S14), 47–61. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2022.4.2>

A bírói ítélet börtönlelkészi szempontból történi értelmezése

Interpretation of the judge's verdict from the prison chaplain's point of view

Stift Zoltán

Dr, PhD, lelkész
Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet
stift.zoltan@bv.gov.hu

Absztrakt

Cél: A bírói ítélet fontos normák érvényesítése céljával a társadalom érdekében születik. A hivatalos bírói döntés a társadalom egészének, de személyesen az elítéltnak is szóló üzenet. A börtönlelkész hivatásához tartozik, hogy lelki támogatást adjon a fogvatartottnak, hogy helyesen értse a rá mért jogi szankció üzenetét. A tanulmányban azt keressük, hogy a katolikus keresztény tanítás milyen igazodási pontokat nyújt a bírói ítélet értelmezésében.

Módszertan: A szerző morálteológus, aki egy évtizede börtönlelkészi szolgálatot végez, ezért a hittudomány fényénél, annak módszerével és forrásai alapján, személyes lelkipásztori tapasztalatból is merítve keresi a választ a felvetett kérdésre.

Megállapítások: A bírói ítélet magán hordozza az emberi ítéletalkotás gyarlóságait. Értéséhez és elfogadásához hozzásegít, ha azt – töredékes volta dacára is – a gondviselő Isten ránk vonatkozó terveinek összefüggésében szemléljük. Isten akaratát a lelkiismeret tárja föl minden ember lelkében – a múlt, a jelen és a jövő vonatkozásában egyaránt. A börtönlelkész a jó lelkiismeret hivatásos támogatója a jelenlét, a szavak és a szentségek által.

Érték: A tanulmány gyakorlatias következtetésekre jut, melyeket azonban a szaktudományokon átívelő elmélettel alapoz meg. A bírói ítéletnek mint jogi ténynek olyan értelmezésére hív, mely a teológia rendező erejének vonzásában egy valódi tudományos szintézis lehetőségét kínálja.

Kulcsszavak: lelkiismeret, közjó és rend, emberi és isteni ítélet, bűn és kiengeztelődés, Eucharisztia

Abstract

Aim: The purpose of the judicial ruling is to enforce important norms for the benefit of society. The judge's decision is a message to the society and to the convict. It is the vocation of the prison chaplain to give spiritual support to the prisoner so that he correctly understands the message of the legal sanction imposed on him. In the study, we are looking for what alignment points Catholic Christian teaching provides in the interpretation of the judge's verdict.

Methodology: The author is a moral theologian who has been serving as a prison chaplain for a decade, so he looks for the answer to the question raised in the light of religious studies, based on its method and sources, and also based on personal pastoral experience.

Findings: The judicial verdict carries with it the frailties of human judgement. It helps to understand and accept the judge's verdict if we look at it in the context of God's plans for us. God's will is revealed by the conscience in the soul of every person - in relation to the past, the present and the future. The prison chaplain is a professional supporter of a good conscience through presence, words and sacraments.

Value: The study reaches practical conclusions, which, however, are based on a theory that crosses disciplines. It calls for the interpretation of a legal fact in the light of theology and offers the possibility of a true scientific synthesis.

Keywords: conscience, common good and order, human and divine judgment, sin and reconciliation, Eucharist

Bevezetés

A jogszabályokat alkalmazó bíró és a lelkiismeret törvényét képviselő börtönlelkész szempontja nem ugyanaz. A jog és az erkölcs különbözőségéről van szó, amely mögött lényegi összefüggés van: a jog az erkölcsre épül, így előbbi az utóbbi alapján nyer értelmet.

Mi a bírói ítélet? A börtönpasztorációban szerzett tapasztalataim tükrében, annak tudatában teszem fel ezt a kérdést, hogy a választól függ, vajon a katolikus börtönlelkész mennyiben tud segíteni az „elítéltnek” a bírói ítélet helyes értelmezésében, következményeinek elfogadásában. Emellett kérdésünknek a törvényes igazságszolgáltatás minden szereplője számára lehet tanulsága. Mind a törvényhozásban, mind a törvények alkalmazásában részt vevők számára meghatározó jelentőséggel bír a törvényes ítélet erkölcsi vonatkozásaival kapcsolatos személyes meggyőződés.

Mivel a börtönlelkészi szolgálat olyan egyházi jogi személyek tevékenységének gyűjtő fogalma, melyek felekezetspecifikus segítséget tudnak nyújtani az erre igényt tartó fogvatartottaknak (Tihanyi, 2017), ezért az alábbiakban elsősorban a katolikus teológia tudományának ide vonatkozó mondanivalóját kívánom összefoglalni. Forrásaim a napi tapasztalatokra épülő, egyszerű belátáson túl a hittudomány forrásai, melyek között az antik görög filozófusok felismerései éppúgy ott vannak, mint a Szentírás vagy az egyház mértékadó tanítóinak megnyilatkozásai.

Elsőként a lelkiismeretről, majd a bűn és büntetés kérdéseiről, illetve az emberi ítéletalkotásról, ezt követően pedig az Isten ítéletéről írok. Befejezésül következtetéseimet foglalom össze.

A lelkiismeret

A jog és a lelkiismeret sajátos kapcsolata, illetve a közöttük lévő különbség minden gondolkozó embert belső állásfoglalásra hív, de a büntetés-végrehajtásban dolgozó személyek számára különös jelentőséggel bír, hogy milyen képük van jogról és erkölcstről. Számukra az etikai és jogi normák egymásra épülése nem elvont kérdés, hanem a napi munkát motiváló gyakorlatias megfontolás tárgya.

A lelkiismeret a személy saját erkölcsi ítélete önmagáról: arról, hogy a jót, vagy a rosszat tette-e, teszi-e, illetve készül tenni. A lelkiismeret tehát az értelem állásfoglalása, mely lehet helyes vagy téves, lehet pontos, de lehet túl laza vagy aggályos is. Mivel ennek a belső ítéletnek döntő szerepe van az erkölcsös, szép élet elérésében, ezért a lelkiismeret nevelése az első kötelesség. A nem jól formált lelkiismeret a legjobb szándék mellett is félrevezet. Igaz ugyan, hogy az ember etikai szempontból nem elmarasztalható, ha vétlenül téves lelkiismeretére hallgatva esetleg a rossz cselekvés mellett dönt, de éppen a tiszta lelkiismeretű ember jellemzője a belső erkölcsi iránytű lehető legtökéletesebb hozzáigazítása az objektív erkölcsi normákhoz. Az erkölcsi jó legközvetlenebb szabálya a lelkiismeret, melynek alapján követhetővé válnak azok az erkölcsi princípiumok, melyeket tanulnunk sem kell, mert minden ember szívébe írt erkölcsi arany szabályként ismerjük fel őket: a jót kell tenni, a rosszat kerülni; jó az, ha azt tesszük másnak, amit magunknak is akarnánk, hogy velünk tegyék; rosszat tenni jó cél érdekében is rossz stb. Alvó lelkiismeretű embertől erkölcsi teljesítményt várni logikai képtelenség. A helyes és éber lelkiismeret viszont minden további morális érték kiindulópontja, a motivált élet alapfeltétele.

A börtönben talán még nehezebb rálelni az élet értelmére, mint a szabad életet élők körében. Ezért nagyon egyértelmű válaszra van szükség, ha egy fogvatartott

a börtönlelkészt kérdezi arról, mit tegyen, ha a múlt terheivel a vállán is teljes életre törekedne, illetve szabadulni szeretne múltja – sokszor bénító súlyú – terheitől (Hajdú, 2006). E kis írás keretei közé nem fér annak részletes elemzése, hogy mennyire létszükséglet minden ember számára kiengesztelődni Istennel és embertársaival, hogy az Istennek tetsző élet miként ad a nehézségek közepette is kiegyensúlyozottságot, hogy a krisztusi, szeretetre hívó főparancs miként felel meg szeretetből szeretetre teremtett emberi természetünknek, hogy az erények útján miként találhatjuk meg az élet szépségét és értelmét. Gondolatmenetünk szempontjából elégnak tűnik az erkölcsös élet lényegét kereső kérdésre adható leggyakorlatiasabb válasz: „Hallgass a lelkiismeretedre!” Ez a rövid mondat nem csak a kérdező, de a kérdezett útját is kijelöli. A börtönlelkész „dolga”, hogy a helyes lelkiismeret kialakításában, és a helyes lelkiismeretnek megfelelő életvezetéshez adjon segítséget a fogvatartott emberek számára (Hajdú, 2002).

A helyes és biztos lelkiismeret formálásában nyújtott lelkipásztori segítséget a börtönlelkész – mint minden lelkivezető – jellemzően személyre szabott módon, belső fórumon, titoktartás pecsétje alatt adja, miközben a bírói ítéletet szinte minden tekintetben a nyilvánosság, például a külső fórumon történő bizonyíthatóság jellemzi.

A belső fórum

A lelkiismeret fogalma tehát elvezet bennünket a belső és külső fórum közötti különbségtételhez (Horváth & Körmendy, 2009). A vonatkozó minisztériumi rendelet¹ börtönlelkészi szolgálatnak az egyházi jogi személy által végzett egyházi szolgálatot nevezi, börtönlelkésznek pedig azt a személyt hívja, akit egyháza, felekezete erre a sajátos szolgálatra felhatalmaz, illetve ezzel megbíz. A börtönlelkész tehát egyházi hivatalt tölt be és lelkipásztori szolgálatot végez a büntetés-végrehajtás keretei között. A börtönlelkészi hivatalt betöltő katolikus lelkipásztor külső és belső fórumon is tevékeny, de a két terület közül a lelki élet jogi bizonyítékokkal nem igazolható belső világa, a lelkiismeret fóruma az, ahol leginkább pótolhatatlan szerepe van. Erre utal, hogy a katolikus egyház-jog a rabok gyóntatásának előmozdítása érdekében kivételes jogosítványokat ad a katolikus pap börtönlelkészeknek. A börtönlelkész hivatásának gyakorlása során tehát nemcsak találkozik a bizonyítható tényekhez kötődő nyilvánosság és a lelkiismeret rejtett valósága közötti esetleges feszültséggel, hanem e feszültség feloldásában is döntő szerepe van.

1 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet 1. § 1. és 2. pontja.

A belső fórum meghatározó volta nem jelenti azt, hogy a katolikus egyház számára a külső megnyilvánulások, a jogi keretek ne lennének fontosak. A keresztény hit központi igazsága, hogy a láthatatlan Isten láthatóvá tette magát: emberré lett. Ezért keresztény ön- és viláértelmezésünk szerint minden fontos: a látható világ egésze, földi életünk, mi magunk testestül-lelkestül és a cselekedeteink mind nagy jelentőséggel bírnak. A helyes lelkiismeret életünk utolsó pillanatáig a remény hangja bennünk, arra kötelez, hogy a legjobb belső meggyőződésünk szerint cselekedjünk „kívül”: kerüljük a bűnt, jót tegyünk, igazat mondjunk stb. A lelkiismeret látható javulásra hív az egyelőre még „láthatatlan” üdvösségünk érdekében. Az üdvösséget az Isten országának képével írhatjuk le, ami azt jelenti, hogy életünkben a jó Isten uralkodik. Az üdvösség természetfölötti cél, de a földi élet konkrét valóságában, a társadalom szabályainak, lehetőségeinek kontextusában közelíthető meg.

A kereszténység meggyőződése, hogy egyrészt mindannyian szabadításra szorulunk, mert bűnös emberek vagyunk, másrészt, hogy Krisztus a Megváltó, aki megszabadít. Evangéliuma megnyitja az üdvösség kapuját a hívők előtt, a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott hívők előtt is. Az üdvösségből senki sincs kizárva, hanem minden ember meghívást kap, hogy szabadon részesedjék benne. Nincs olyan emberi ítélet, amely ki tudna zárni valakit az üdvösségből, és olyan sincs, amely azt bárkinek garantálni tudná. Az üdvösséget Isten adja, ugyanakkor nekünk is van vele tennivalónk, ahogy Szent Ágoston mondja: *„Isten megteremtett téged nélkülöd, de nem üdvözít téged nélkülöd”*. A lelkiismeret szava az Isten szava bennünk, és végül az Isten e belső hang iránti engedelmisségünk alapján mond tévedhetetlen ítéletet rólunk.

Bűn és kiengesztelődés

A teológiai értelemben vett bűn szabad döntésre képes, értelmét használni tudó embert feltételez, olyan tudatos és akart emberi cselekedet, amelyben az ember szembeszegül Isten parancsával, Isten lelkiismeretben felismert akaratával. Más a jogi értelemben vett bűncselekmény, ami szankcióval sújtott külső normasértést jelent (van Eijk, Loman & de Wit, 2016). A bűn és a bűncselekmény tehát annyira nem ugyanaz, hogy olykor van bűncselekmény, amely erkölcsi értelemben nem róható fel az elkövető bűneként, sok bűn viszont meg egyáltalán nem számít bűncselekménynek az éppen érvényes állami törvények szerint. Nem cél és nem is lehetséges, hogy az állam minden erkölcsi értelemben vett bűnt büntető szankcióval sújtson, hiszen vannak belső bűnök és vannak olyan bűnök, amelyeket a társadalmi nyilvánosság nem

is tud észrevenni. Aztán vannak például az egyéni hivatást érintő mulasztások is, melyek látszólag erkölcsi törvénybe nem ütköznek ugyan, de az adott személy lelkiismerete alapján akár súlyos bűnök is lehetnek úgy, hogy a külső szemlélő előtt mindez rejtve van.

A bűn mindig az Istenhez fűződő személyes kapcsolatot sérti. A bűnbocsánat is személyes természetű és egyedül Isten adhatja meg. Ha a bűnös cselekmény más embert vagy embereket is megsért, akkor tőlük is bocsánatot kell kérnünk, és jóvá kell tennünk a kárt, ha és amennyiben tudjuk. Azonban nagyon sok bűn valójában jóvátehetetlen kárt okoz. Ilyenkor különösen is csak az irgalmas Isten iránti bizalom adhat lelki békét. Isten az, aki teljes egészében meg tudja bocsátani a bűnöket, Isten az, akinek van hatalma ahhoz, hogy a bűneinkkel próbára tett felebarátainknak megadja, hogy az általunk okozott károk terhét hordozni tudják. Isten bocsánata nem függ feltétlenül és közvetlenül attól, hogy valaki a „bűncselekmény” büntetéseként az állami büntetését letölti vagy nem tölti le. A lelkiismeret által bűnnek ítélt magatartás viszont akkor is Isten bocsánatára és jóvátételre szorul, ha semmilyen emberi ítélelhozó nem szabott ki rá szankciót (Szabó, 2003).

A lelkiismeret szava a múltról, a jelenről és a jövőről is erkölcsi ítéletet mond. A múltra vonatkozóan emlékeztet, hogy mit vétettünk gondolattal, szóval, cselekedettel és mulasztással. Nem engedelmeskedtünk a lelkiismeret ítéletében megnyilvánuló, jóra indító isteni hívásnak, és ezzel megsértettük a minden szertetre méltó Istent, azaz bűnt követtünk el. Az egyház tanításának fényében tökéletesedő, igaz lelkiismeret a múlt bűneit számonkéri, de mégsem ejt kétségbe, hanem olyan igaz bűnbánatra vezet, mely szembenéz a múlt következményeivel, mégis tele van az újrakezdés reményével. A bűn rossz és minden rossznak rossz következménye van. Az igaz bűnbánat ezért természete szerint együtt jár a bűnből következő rossz jóvátételére irányuló őszinte szándékkal. Ugyanakkor keresztény tanítás, hogy a lelkiismeretünk parancsával szembeni súlyos „szófogadatlanságokat” csak az Isten maga teheti jóvá, mivel minden bűn magát a végtelenül jó Istent sérti meg. Ez az alapvető, isteni jóvátétel a megváltás, amelyben az értelme használatára eljutott ember szabad közreműködéssel részesedhet. Ha van fontos üzenet, amelyet a börtönlelkész delegáló egyháza nevében magával visz a büntetés-végrehajtási intézetek falain belülre, akkor az éppen a megváltás örömhíre (Takács, 2011).

A jóvátévő szentmiseáldozat

A megváltás ajándék, de nem „kényszer”. Szabad elfogadásának legnyilvánvalóbb jele a bűneinkkel okozott lelki és egyéb károk helyreállításának szándéka. A bűnökért följánlott engesztelés egyetemes küldetés: a saját nevünkben és az egyház, illetve az emberiség nagy családjának képviselőjében egyaránt „kötelező” lelki feladat akkor is, ha hatékonyságát nem a tökéletlen és erőtlén emberi törekvés, hanem a végtelen Isten adja. A készség a bűnök jóvátételére a hívő fogvatartottak lelki életének éppúgy jellemzője, mint a szabad világban élő bűnbánó keresztényeké. Bűnbánat nélküli kereszténység csak látszat kereszténység lenne, ami lelkileg haszontalan, és farizeizmushoz vezet. Ahogy Szent Jeromos mondta 1600 évvel ezelőtt: *„Kereszténynek lenni a nagy dolog, nem annak látszani.”* És ez igaz a börtön falain kívül és belül egyaránt.

A vallástörténet sok példát mutat, hogy a különböző vallások különböző válaszokat adtak arra a kérdésre, hogy mi az igazi bűnbánat, hogyan lehet a bűnök-től és azok következményétől szabadulni. A katolikus egyház a megváltásban való részesedés „rendes” útjaként az Úr Krisztus által alapított hét szentség – keresztelkedéssel kezdődő – útját kínálja fel. A börtönpasztorációban leginkább a szentgyónás, és az Eucharisztia szentségeiben való rendszeres részesedés lehetősége kap nagy jelentőséget.

A katolikus teológia az Eucharishtiában a megtestesülés titkát, a nagypénteki keresztáldozat megjelenülését, és a föltámadás igazságát egyszerre szemléli; a szentmiseáldozat bemutatását a megváltás művének misztikus folytatásaként értelmezi, amely a bűnök okozta sebek természetfölötti hatékony gyógyszere. A katolikus fogvatartottak teljes lelkipásztori gondozásának lényegi és helyettesíthetetlen eleme ezért a püspök vagy felszentelt áldozópap által celebrált szentmise, illetve az azon való tudatos részvétel (Székely, 2019).

Ezt a teológiai következtetést személyes lelkipásztori tapasztalatom is megerősíti (Tömő, 2016): a nyilvánvaló lelki gyümölcsök, illetve fogvatartotti viselkedések alapján az évek során meggyőződésemmé érett, hogy a vasárnaponként(!) szentmise a katolikus egyház nevében végzett börtönlelkészi szolgálat „kristályosodási pontja”, amelyre minden egyéb épülhet, amelyhez minden más vezet, és amely nélkül nehezen gondolható el igazán katolikus börtönlelkészi szolgálat (Tihanyi, 2021). Ez a tapasztalat összecseng az ősegyház gyakorlatával

éppúgy, mint a modern kori üldöztetés idején börtönbe zárt papság² felé jelentkező elvárással, amikor a fogolytársak, például a büntetőtáborokban, kérték és segítették, hogy a tiltás dacára is legyen titokban szentmise. Ugyanez vonatkozik a bűnbánat szentségére is: a diktatúrák börtöneiben nem a tanítás, hanem a jelenlét és a szentségi feloldozás volt az, amit a katolikus papság rabosítva is a börtönökbe vitt. Külön érdekesség, hogy tapasztalatom szerint a katolikus egyház képviselőjétől a nem katolikus fogvatartottak is elsősorban ezt a fajta szent szolgálatot várják el, s nem ritkán – saját vallási meggyőződésük feladása nélkül – részt kívánnak venni a megváltás isteni művét misztikusan megjelenítő katolikus szentmisén, erőforrást találva benne (Vári, 2008). Ahogy tehát a plébániák lelki életének középpontja, úgy a katolikus börtönpasztorációnak is forrása és csúcsa az Eucharisztia, a szentmiseáldozatban való részesedés, melyhez szorosan kapcsolódik az áldozatbemutatáson való méltó részvétel feltételeként a bűnbánat szentségének rendszeres kiszolgáltatása.

2 Példaként három bebörtönzött katolikus papot említek:

1) Godó Mihály jezsuita szerzetes tanár, aki Csanád vármegyében, Kisiratoson született, 1913. szeptember 25-én, s meghalt az Arad megyei Újszentannán, 1996. szeptember 22-én. 1952. szeptember 19-én éjjel letartóztatták, majd egy évvel később, 1953 októberében lázítás és hazaárulás vádjával Bukarestben tizenhat év szigorított börtönre ítélték. Ezzel megkezdődött raboskodásának első szakasza. Rabsága idején megjárta Románia legkeményebb büntetőintézeteit: Piteştii, a nagybányai olombányát és Râmnicu Săratot, ahol nyolc évig magánzárkában volt. 1962. november 18-án szabadon bocsátották, de három évig Szamosújváron, kényszerlakhelyen kellett élnie. Kényszerlakhelye elhagyása után Herkulesfürdőre helyezték plébánosnak. A szünni nem akaró zaklatásokat megelégedve 1979-ben maga kérte letartóztatását. A karánsebesi bírósági tárgyaláson föl akarták menteni, de mert keményen bírálta Ceauşescu egyházpolitikáját, sikkasztás vádjával hat év börtönre és 140 000 lej pénzbüntetés megfizetésére ítélték. 1980-ban külföldi nyomásra engedték ki.

2) Olofson Placid bencés szerzetespap tanár, egyházi író, aki Rákosszentmihályon született 1916. december 23-án, s elhunyt Budapesten, 2017. január 15-én. 1946. június 5-én tartóztatták le Pannonhalmán. Néhány hétig az Államvédelmi Hatóság hallgatta ki, és próbált vallomást kicsikarni belőle egy nagyszabású koncepció per megindításához, majd szovjet kihallgatók kezére adták. A szovjet katonai bíróság, koholt vádak alapján, a Szovjetunió munkatáboráiban letöltendő tíz évig tartó szabadságvesztésre ítélte, s a Gulágra internálták.

3) Lénárd Ödön piarista szerzetes pap, gimnáziumi tanár, aki Budapesten született 1911. szeptember 11-én és Kismaroson hunyt el 2003. május 23-án. 1948. június 28-án letartóztatták, izgatás címén hat évre elítélték. Ezt az időt a Gyűjtőfogházban és Vácott töltötte, 14 hónapig magánzárkában volt. 1953. augusztus 1-jén közkegyelemmel szabadult. Hét évig triciklis kifutó volt egy óbudai cipőjavító szövetkezetnél, majd vízóraleolvasó, később a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem konyháján adminisztrátori munkát végzett. Fennmaradó idejét papi szolgálata töltötte ki. 1961-ben ismét letartóztatták és 7,5 évi börtönre ítélték. 1963 tavaszán közkegyelemmel szabadult, mely az akkori hírek szerint U Thant ENSZ-főtitkár látogatásának előfeltétele volt. 1966. június 19-én harmadszor is letartóztatták, mivel papi hivatásának gyakorlatától a börtönévek sem tudták eltántorítani. Hat évre ítélték el, majd a három ítéletet 19 évre szigorított börtönbüntetésre összevonták, amiből összesen már 18,5 évet letöltött, amikor 1977. június 9-én Kádár Jánosnak, az MSZMP első titkárának római látogatásakor VI. Pál pápa szóvá tette, hogy már majdnem két éve Lénárd Ödön az egyedüli börtönben lévő elítélt pap. Ennek köszönhetően szabadult harmadszor is amnesztiával.

A közjó

Egy külön kérdés, hogy hogyan kell a bűnöktől és azok rossz hatása ellen védeni a társadalmat, akár megelőző és elrettentő céllal is. Amikor Isten megbocsátja az ember bűnét, akkor ez nem jelenti azt, hogy a társadalomnak megengedően szabadna tekintenie az ártó magatartásra, és következmények nélkül el kell néznie az okozott kárt. Az igazságosság követelménye, hogy egy társadalomban mindenkinek meg kell adni azt, ami jár neki, mégpedig nem csupán az állami jogalkotás, hanem a természetbe írt elidegeníthetetlen emberi jogok, azaz az úgynevezett természetjog alapján. A bűnelkövetők sokszor jogtalanul jutnak előnyökhöz, szereznek javakat úgy, hogy közben a társadalom más tagjait megfosztják az igazságosan őket illető javaktól, lehetőségektől. Van olyan viselkedés, amelyeket a társadalom – sokszor éppen a legkiszolgáltatottabbak védelme érdekében – köteles szankcionálni. A lelket egyedül Isten vizsgálja, de a társadalomnak kötelessége, hogy szükség esetén határozott erővel lépjen fel a közjó védelmében (Stift, 2021).

A közjó az a rend, mely biztosítja az emberhez méltó teljes élet lehetőségét, a kibontakozást a társadalom minden egyes – tehát legvédtelenebb vagy akár „leghaszontalanabb” – tagja számára is. A közjó érdekében végzett munkaként határozható meg az egész igazságszolgáltatás, ennek összefüggésében nyer erkölcsi értéket a társadalmat veszélyeztető, a másik embert sértő magatartás törvényes büntetése is. A közjó azonban nem csupán a közbiztonság védelmét, az anyagi javak igazságos elosztását, az egészség megőrzését, a gazdasági élet gyarapodását, hanem a teljes élet, az örökkévalóság felé tartó élet kibontakozásának lehetőségét is jelenti. Ezért a közjó előmozdításában – sajátos hivatása szerint – a társadalom minden tagja részt vesz: művészek, katonák, tanárok, iparosok, földművesek, egészségügyi dolgozók, mindenki. A büntetés-végrehajtás sajátos hivatása – az állam illetékes szerveivel és az egész társadalommal együttműködve – azon dolgozni, hogy a közjót sértő magatartásformák ne kapjanak szabad utat a társadalomban, illetve a korábban ilyen magatartást tanúsítók a jövőben minél inkább motiváltak és alkalmasak legyenek részt vállalni a közjó építésében. Ennek értelmében a jó büntetés-végrehajtás nemcsak kivonja a társadalomból az elítélteket egy bizonyos időre, de megalapozott reményt is ébreszt bennük az úgynevezett reintegrációra, és e remény beteljesüléséhez hozzá is segíti őket.

Az egyháznak az a küldetése, hogy a jó Istennek, minden igazi jó forrásának nevében képviselje a közjó transzcendensre is nyitott eszményét, azt az eszményt, mely az Isten és felebaráti szeretet egyetemes parancsából következik, amely nemcsak egy-egy kivételezett ember vagy csoport számára, hanem

minden ember számára megnyitja a Teremtő által neki juttatott ajándékok kibontakoztatásának lehetőségét.

Emberi ítélet

A jogilag elítélt tettek és a lelkiismeretben rossznak ismert cselekedetek nem mindig esnek egybe (Millner, 1990). Ennek megfelelően a büntetés jogossága felől kétségek támadhatnak az elítéltben. Valóban a lelkiismeret és a bírói ítélet összhangjának fő nehézsége, hogy mindkettő magán viseli az emberi ítéletalkotás gyarlóságának jegyeit. A börtönlelkész felelős és józan tanácsai ilyen esetekben is segíthetnek a fogvatartottnak vagy a büntetés-végrehajtásban dolgozónak a lelki egyensúly megtalálásában, amikor őszintén képviseli, hogy az emberi ítéletalkotás a jogi fórumokon is tévedhet, ugyanakkor sokszor a lelkiismeretünk is helyesbítésre szorul.

E szempontból a katolikus keresztény hitigazságok közül az egyik legelgondolkodtatóbb tétel az úgynevezett infallibilitás tana, mely szerint Róma püspöke, Péter utóda bizonyos kitüntetett pillanatokban – amikor péteri tekintélyére hivatkozva hit és erkölcs dolgában nyilatkozik – tévedhetetlen. A pápa csalatkozhatatlanságának dogmája bennfoglaltan tanítja, hogy mindannyian, mindig tévedhetünk: bírók és vádlottak, püspökök és hívek, egyedül kutató szakember és tudós testületek egyaránt. Tévedékenyek vagyunk önmagunk és mások megítélésével kapcsolatban is.

A bírói ítéletről tovább gondolkodva megfelelőnek tűnik meghatározni az ítélet legáltalánosabb fogalmát. Eszerint minden ítélet állít vagy tagad valamiről, valamit. Az állítás pedig vagy helyes vagy helytelen: az ítélet által áll elő az igazság vagy tévedés, aszerint, hogy az állítás, illetve a tagadás megegyezik-e a valósággal.

A jogban az ítélet a bíró törvényes kijelentése, mellyel a peres úton tárgyalta ügyet lezárja. Alanyi eleme az értelmi okfejtés és a parancsoló szándék, tárgyi eleme a felek által előterjesztett és törvényes módon letárgyalta ügy. Az ítélet nem jogszabály, mert hiányzik belőle az általánosság, hiszen egyedi ügyre vonatkozik, az adott esetre mégis kötelező erővel rendelkezik. A jogszabályok hiteles alkalmazását tartalmazza az adott ügyre nézve. Az ítéletnek tartalmilag el kell döntenie a bíróság előtt tárgyalta vitát, hiszen különben nem lenne ítélet.

Már ejtettünk szót a lelkiismereti fórumról, amely a börtönlelkész sajátos területe. Figyelmünk középpontjában az „elítélt” lelkiismerete állt. Az ő lelkiismeretének ítéletét a bíró ítéletével vetettük össze. Van azonban egy másik érdekes összefüggés, mely a bíró lelkiismeretének belső ítélete és a bíró hivatalos,

nyilvános ítélete között látszik: a bíró szinte minden szempontból nyilvános ítélete is a lelkiismeret belső világában gyökerezik. A bíró részéről az ítélethozatal súlyos felelősséggel járó erkölcsi cselekedet. Ahhoz, hogy a bíró kimondhassa az ítéletet, nélkülözhetetlen, hogy ügynevezett erkölcsi bizonyosságra³ jusson az eldöntendő dologgal kapcsolatban. A bizonyosság az erkölcsi élet alapföltétele, mivel a lelkiismeret, mint az erkölcsiség végső szabálya az erkölcsi törvényt alkalmazza egy konkrét esetre, s ehhez biztosnak kell lennie a cselekedet igazságában, azaz jóságának vagy rosszaságának megítélésében. A jó erkölcsi cselekvéshez elegendő az ügynevezett erkölcsi bizonyosság, melynek birtokában cselekedni kell. Ha az erkölcsi bizonyosság sem szerzhető meg egy adott esetben, azaz a lelkiismeret kétes marad, nem szabad cselekedni.

A bírói ítélet esetében a bizonyosságnak a bíróban a peres iratokon és bizonyítékokon kell alapulnia, az emberi magatartást irányító logikai és etikai törvényszerűségek figyelembevételével. Az erkölcsi bizonyosság megszerzése során a bírónak a bizonyítékokat lelkiismerete és az egyes bizonyítékok bizonyító erejéről szóló törvényi előírások szerint kell értékelnie. Ha a bíró az iratokra és bizonyítékokra támaszkodó erkölcsi bizonyosságot nem tudta elérni, azt kell az ítéletében kimondania, hogy nem bizonyosodott be a felperes joga, illetve fel kell mentenie az alperest.

Az isteni ítélet

A bíró lelkiismeretére való hivatkozásunk már jelezte, hogy az emberi ítélet minősítésének meghatározó tényezője valami abszolút mértékként szolgáló erkölcsi igazság kell, hogy legyen. Ez az az erkölcsi támpont, mellyel a lelkiismeretünk szavát hallva mindannyian találkozunk és hozzá – akarva-akaratlanul – valamiképpen viszonyulunk is. Ez a minden emberi ítéletkezést megelőző és felülmúló ítélet, az Isten ítélete. Így értelmezhetjük a bíró, a lelkiismeret és az Isten ítéletének hármasságát a hégeli tézis, antitézis, szintézis logikája szerint is: a bírói ítélet sokszor mint tézis áll szemben az elítélt belső meggyőződéssel, lelkiismeretével, melyet ebben az összefüggésben akár antitézisnek

3 Az erkölcsi bizonyosság (lat. certitudo moralis): egy dolog igazságáról alkotott ítélet indoklásának gyakorlati, legáltalánosabb szintje; értelmes meggyőződés egy esetleges dolog igazságáról, emberek tanúsága vagy a szívünkbe írt erkölcsi törvény alapján. Az erkölcsi bizonyosság fogalmának megértéséhez segíthet annak figyelembevétele, hogy ennél a fajta bizonyosságnál erősebb másik kétfajta bizonyosság. Az egyik az ügynevezett fizikai bizonyosság, amely a tárgyi világ természeti törvényeire épül, tudván, hogy a fizikai törvényekkel ellenkező dolog számunkra képtelenség, és a másik, az ügynevezett metafizikai bizonyosság, mely a dolgok lényegére támaszkodik, s a belső szükségszerűség alapján itéli meg azzal a vitathatatlan bizonyossággal, hogy az ellentéte lehetetlen.

is nevezhetünk. A két tézis esetleges konfliktusa az Isten igazságos ítéletében oldódik fel. A börtönlelkész hivatása, hogy az Isten ítéletének igazságával vigasztaljon és intsen.

Sziénai Szent Katalin egyházdoktor tanítása arra bátorít, hogy tudatosan igazítsuk hozzá saját lelkiismeretünket az Isten igazságához. Azaz szerinte nem csupán a másik ember esetleges tévedését vagy gonosz szándékát kell megítélni, hanem elsősorban a gondviselő Isten akaratát kell számításba venni, akinek legalábbis megengedő akarata nélkül semmi sem történhet. Példaként hasznos lehet Szent Katalin életéből például az 1375. június 4-én történt esetet felidézni, melyet Francesco Messina dombormű sorozatának⁴ egyik képe is ábrázol. A mű Rómában, a XXIII. János pápáról elnevezett téren található, az Angyalvár lábánál. Katalin a halálra ítélt Niccolò di Tuldo mellett térdel, akit nem csak szavaival vigasztalt, de arra is vállalkozott, hogy az elítélt kérésére mindhalálig mellette maradjon, hogy az örök élet reményét ébren tartsa benne. Történeti kutatások szerint di Tuldo esetében nem tiszta lelkiismerettel meghozott bírói döntés született, hanem politikai érdekeknek engedelmessé hamis ítélet. Szent Katalin ebben a drámai helyzetben azzal nyújtott lelki támaszt a halára ítéltnek, hogy segítette Niccolò di Tuldónak meglátni Isten akaratát az emberi ítékezés mögött. Ha ártatlan is a koholt vádak tárgyában, azért fogadja annál erősebb lélekkel az igazságtalan ítéletet, bízva abban, hogy a jogtalan kivégzés elszenvedése őt az ártatlanul elítélt Megváltó Krisztus áldozatához kapcsolja, és így az örök élet ajándékát hozza el számára.

A keresztény hit tanítása szerint az Isten ítélete halálunk után közvetlenül mindegyikünket személyesen érint, majd pedig a világ végén az emberiség nagy családját, a történelem folyamán élt minden nemzetet és azoknak minden egyes tagját közösségi értelemben is eléri. Az egyház tehát haláluk után, illetve a világ végén ítélő Krisztus „bírói ítéletében” fedezi fel a személyes lelkiismeret és minden emberi bíróság igazságának csalhatatlan mértékét.

A vallástörténet számontart olyan mítoszokat és vallásokat, amelyekben szó van a világ végéről. Rendszerint abban az összefüggésben, hogy az istenek valamikor együtt éltek az emberekkel, majd valamilyen ok miatt eltávoztak. Idővel vissza fognak térni bosszúállásra, ami természeti katasztrófa formájában következik be. Annak azonban alig van nyoma a zsidó-keresztény vallási kultúrkörön kívül, hogy az istenség mint az erkölcsi rend őre a halál után az egyént vagy a közösséget elszámoltatja tetteiről, s eszerint jutalmaz vagy büntet.

4 A szobor, illetve domborműsorozat 1962-ben készült, és még abban az évben, április 30-án adták át a pápa bíboros képviselőjének és más egyházi személyek, valamint Róma, Siena és Firenze világi vezetőinek jelenlétében.

Az ószövetségi Szentírásban azonban az ítélet gondolata jelentős helyet kapott. Isten teremtője és ura a világnak, s uralmához a bírói hatalom is hozzátartozik. Az uralkodni szó egyúttal bíraskodást is jelent, és Isten uralmához hozzátartozik a végső számonkérés. A próféták különös hangsúllyal beszéltek arról, hogy Isten mint ítélő bíró is jelen van a történelemben. Szó van egy végső ítéletről is, de náluk még annak is e világi jellege van. „Jahve napja” határozott fogalommá válik. Isten nemcsak a pogányok tetteit kéri számon, hanem Izraelét is (Ám 3,2; Iz 2,6; 13,6; Mik 1,25). Az ítélet célja kettős: Isten uralmának megszilárdítása az elleneséges hatalom megsemmisítésével, és a választott nép megtisztítása minden tisztátalanságtól (Iz 65,11; Zsid 5,1; Mal 3,2). Jeremiás és Ezekiel óta már az egyéni ítélete is megjelent, amit a bölcsességi könyvek tovább fejtegettek, s megkülönböztették a jók és az igazak sorsát. A késői zsidó apokaliptikában is fölismerhető az erős nacionalista vonás, de az egyetemes ítélet mindenképp új korszakot hoz a földre: a régen élt jámborok föltámadását (2Mak 7,9) és Isten vég nélküli uralmát.

Az újszövetségi Szentírás szerint is a hit elemi igazságainak egyike az ítélet (Zsid 6,2). Keresztelő János az ítélet bejelentésével követel bűnbánatot. Jézus példabeszédeinek nagy része az utolsó ítéletet értelmezi, mely az aratás és a számadás napja lesz, s a jók és a rosszak elkülönítésének helye. Jézusnak az ítéletről szóló tanítása az egyéni felelősséget hangsúlyozza: mindenki a maga életéről ad számot. Azért van szükség a megtérésre és az élet átalakítására, mert az ember számot ad tetteiről. Az Úr napja meglepetésszerűen jön, mint éjjel a tolvaj, ezért az embernek mindig készen kell lennie. Az ítélet mértéke a szeretet lesz (Mt 25,31-46). Az ítélő bíró, Krisztus döntése megfellebbezhetetlen és örök. Az ő eljövételével az ítélet megkezdődött: akik hisznek benne, nem esnek ítélet alá, de aki nem hisz, az önmagát ítélte el (Jn 5,24).

Az apostolok cselekedetei szerint az ítéletről szóló beszéd része a missziós igehirdetésnek, s benne van a Jézus Krisztus istenségére való hivatkozás is. Pál apostol is a hit komolyságához tartozónak veszi az ítéletről szóló tanítást (1 Tesz 1,10; 5,9). Hívők és nem hívők egyaránt megjelennek ítéletre az Úr előtt (2Kor 5,10), ahol minden jó elnyeri jutalmát, s minden rossz a büntetését (1Kor 3,8). Az igazi keresztény élet megszabadít az ítélet haragjától, azért jogunk van örömmel várni azt a napot (1 Tesz 1,3; Gal 5,5). A megigazultak, a világosság fiai (1 Tesz 5,5), Krisztussal együtt meghaltak a bűnnek, s már megkapták a Szentlelket, az örökség foglalmát (Ef 1,14), ezért Krisztus megjelenésekor ők is beöltöznek a dicsőségbe (Kol 3,4). Akik beöltést nyertek Krisztusba, azok ellen már nincs ítélet (Róm 8,1), és senki nem lesz vádlójuk (Róm 8,31). Az apostol azonban nem hidalja át az ítélet szigorúsága és öröme közötti feszültséget, azért nekünk sem szabad az ítélet szigorát gyöngíteni. Pál apostol kitarthat emellett is, hogy üdvösségünk felől bizonytalanok vagyunk, s csak reményben közeledünk feléje.

A Zsid 10,31 különösen szigorúnak mondja azok ítéletét, akik az egyszer megszerzett hitből visszaesnek a hitetlenségbe. Jak 2,13 szerint azokra vár szigorú ítélet, akik nem könyörülnek embertársaikon.

Az egyház hitéről tanúskodó ősi dokumentumok – például a keresztkedéskor használt hitvallások – beszélnek Krisztus második eljövételéről és az ítéletről (Denzinger 1, 6, 13, 40, 287, 344, 693, 944). A legősibb formák krisztológiai irányzatúak: az ítélet Krisztus megdicsőülése lesz. Kétségtelenül itt az utolsó ítéletről van szó, nem a különítéletről. Az atyák először továbbadták a Szentírás tanítását; Ireneusz tárgyalt először bővebben az utolsó időkről és a markioniták szektájának tanításával szemben hangsúlyozta, hogy az ítélő Isten nem más, mint az irgalmas Isten, illetve az ítélő Krisztus nem más, mint az irgalmas Krisztus. Tertullianus ugyancsak a markionitákkal szemben állította, hogy a bírói hatalom Isten abszolút uralmából folyik. Órigenész arra is kitért, hogy az evangéliumokban leírt párbeszédes forma csak szemléltetés. Az ítélet az emberek lelkiismeretében megy végbe, s ami ott rejtve van, az nyilvánosságra kerül.

Szent Ciprián vetette föl először teológiaiilag a végítélet és a különítélet kérdését, amit azután a középkori teológia fejtett ki. A különítéleten az egyes ember már megkapja jutalmát vagy büntetését. A végítéleten mint a közösség tagja éli át mindazt, s ez lesz majd boldogságának vagy kárhozatának kiegészítése. Ahogy az egyes ember életének a különítélet vet véget, úgy a történelmet a végítélet zárja le, s ott megy végbe a végleges szétválasztás. Az lesz egyúttal a megváltás művének befejeződése, mert mindenki kénytelen lesz elismerni Krisztus érdemeit és bírói hatalmát. A kárhozottak Krisztust csak emberi alakja szerint láthatják, nem isteni mivoltában, de hatalmából következtethetnek arra is. Aquinói Szent Tamás is átvette Órigenész és Szent Ágoston nézetét, hogy az ítélet igazában belső szellemi esemény lesz, nem helyhez és időhöz kötött gyülekezés.

Teológiaiilag az ítéletet mint a teljesség kialakulását együtt kell nézni Krisztus második eljövételével, a halottak föltámadásával és a történelem lezárásával. Benne nyilvánvaló lesz az emberek szabad hozzájárulása Isten országának kialakulásához, ami aztán megszabja mindenkinek a helyét az üdvösség rendjében. Kinyilvánul az is, hogy a történelem több volt, mint az egyes emberek tetteinek összege, hiszen a kegyelem is munkálkodott benne.

A különítélet és a végítélet összefüggése illeszkedik ahhoz a tényhez, hogy erkölcsi kötelezettségeinek túlnyomó része is az embertársi viszonytal kapcsolatos, ezért az ember végső sorsa és teljessége az egyén és a közösség feszültségében alakulhat ki. Így tehát az ember egyéni életének lehet külön lezárása, de közösségi szerepe csak az egyetemes ítéleten kerülhet megvilágításra. A különítélet a halál után azonnal végbemegy. Jézus mondja a jobb latornak: még ma velem leszel a paradicsomban (Lk 23,43). Arról, hogy a különítélet időbelileg

hogyan viszonylik a végítélethez, nincs határozott teológiai tanítás. A halál után már nem a mi időkategóriánkban él az ember.

Összegzés

A fogvatartottak többnyire életük súlyos válságát élik át elítéltetésükkor. Hivatalos dokumentumban rögzített bírói döntés mondja ki, hogy életük kudarcot vallott, hogy – legalább egy ideig – jelenlétük nem kívánatos a társadalomban (Kiss, 1997). Az életfogytiglanra ítélték esetében a helyzet még drámaibb. Ezért szükséges, hogy a megrendült emberhez közel vigyük Isten jó hírét a bírói ítélet értelmezésével kapcsolatban is (Antalóczy, 2014).

A bírói ítélete tökéletlenségében is Isten akaratának megnyilvánulása, a lelkiismeretünk pedig – esetleges tévedései dacára is – a közvetlen mértéke az erkölcsi jónak. Ha a börtönlelkész lelkiismereti kontextusban értelmezi és segít értelmezni a bírói ítéletét, akkor annak jelentősége nem szűnik ugyan meg, de másodlagossá válik. Nem annak igazságos vagy igazságtalan volta lesz a fő kérdés, hanem hogy a gondviselő Isten vajon miért engedi valakinek úgy alakulni az életét, hogy hónapokat, éveket vagy hátralévő egész életét a büntetés-végrehajtás intézeteiben, külső szabadságától szinte teljesen megfosztva töltsse.

A világi törvényeket érvényesíteni hivatott bírói ítélet teológiai elemzése megmutatta, hogy az állami bíróság ítélete és a lelkiismeret ítélete egyaránt az Isten ítéletének tükrében értékelendő, csak ezen a mérlegén mutatkozik meg objektív igazságuk. Ezért a büntetés-végrehajtási intézetekben végzett egyházi szolgálat prioritása az isteni ítélet igazságának megismertetése, melyhez szorosan kapcsolódik az értünk kínhalált vállaló Isten fia végtelen irgalmának hirdetése is, valamint a megváltás misztériumának liturgikus megjelenítése a szentmiseáldozat által. Mindehhez elengedhetetlenül hozzátartozik az igaz bűnbánatra hívó üzenet, mely a katolikusnak megkeresztelt fogvatartottak vonatkozásában⁵ üres beszéd a szentgyónás lehetőségének konkrét és rendszeres felkínálása nélkül.

Jézus Krisztus megváltó áldozatából így – a szentségek konkrétsága által – részesedve reméljük, hogy megállhatunk majd az ítélő Isten előtt, amikor számot kell adnunk életünkről. A világ bármely pontján, bármikor bemutatott szentmisek, így a börtönkápolnában ünnepelt eucharisztiai is megnyilvánulása a köztünk maradt Isten-ember megbocsátó irgalmának, és erőforrás a szent élethez.

5 Az egyháznak saját törvénye szerinti kötelezettsége Krisztusnak a jó Pásztornak küldetésében eljárva szolgálni, az egyházi szolgálattelvőknek kötelességük a krisztushívók meghatározott köréről lelkipásztori szempontból gondoskodni. Ez azt is jelenti, hogy a katolikusnak megkeresztelt krisztushívóknak „joguk van” ahhoz, hogy az egyházuk részéről lehetőség szerint teljes lelkipásztori gondoskodásban részesüljenek.

Felhasznált irodalom

- Antalóczy P. (2014). A vallás szerepe a fogvatartottak reszocializációjában. *Börtönügyi Szemle*, 33(4), 19-27.
- Hajdú M. (2002). *Historia Domus, börtönlelkészi szolgálat 1989-2020, Börtönmúzeum* 8. Eötvös József Börtönügyi Egyesület és a Börtönmúzeum.
- Hajdú M. (2006). A börtönpasztorizáció lehetőségei a büntetés-végrehajtásban. *Börtönügyi Szemle*, 25(1), 33–36.
- Horváth M. & Körmendy A. (2009). A fogvatartottak vallásgyakorlása – jogi szabályozás és a jogalkalmazás hazánkban és külföldön. *Börtönügyi Szemle*, 28(3), 21–48.
- Kiss G. (1997). Nem az egészségesegeknek kell az orvos, hanem a betegeknek. I. rész. *Börtönügyi Szemle*, 16(2), 31–48.
- Millner, A. (1990). *Die Gefangenen- und Seelsorge im staatlichen und kirchlichen Recht. Eine vergleichende Darstellung*. Studia Theologica Budapestinensia.
- Stift Z. (2021). Börtönlelkészként a közjó szolgálatában. *Börtönügyi Szemle*, 40(2), 22–26.
- Szabó I. (2003). A bocsánatot is egyedül Isten adhatja - Interjú Erdő Péterrel. *Börtönügyi Szemle*, 22(3), 108–112.
- Székely J. (2019). Örömhír a rácsok mögött. In *Az igazság védelmében* (pp. 169–176). Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság.
- Takács P. (2011). Vallás a börtönben. Alapelvek. *Börtönügyi Szemle*, 30(4), 99–106.
- Tihanyi M. (2017). Az egyházak büntetés-végrehajtásban betöltött szerepének alapvonalai. *Sapientiana*, 1, 68–87.
- Tihanyi M. (2021). A börtönlelkész szolgálat jellemzői és eredményei. *Börtönügyi Szemle*, 40(2), 37–53.
- Tömő J. (2016). Vallási alapon szerveződő részleg a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben. *Börtönügyi Szemle*, 35(1), 100–106.
- van Eijk, R., Loman, G. & de Wit, T. (Eds.) (2016). *For Justice and Mercy. International Reflections on Prison Chaplaincy*. ICCPPC.
- Vári K. (2008). A börtönlelkészség hét éve Magyarországon. *Börtönügyi Szemle*, 27(1), 48–62.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

- Stift Z. (2021). A bírói ítélet börtönlelkészi szempontból történő értelmezése. *Belügyi Szemle*, 70(SI4), 62–77. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2022.4.3>

A fogvatartottak vallásgyakorlásának aspektusai

Aspects of prisoners' religious practice

Szilassy Roland

kiemelt főreferens, bv. alezredes
Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága,
Fogvatartási Ügyek Szolgálat,
Reintegrációs és Módszertani Főosztály
szilassy.roland@bv.gov.hu

Absztrakt

Cél: A tanulmány a Börtönlelkészi Szolgálat által kifejtett hatásokat vizsgálja a fogvatartottak hitélete tükrében. További feltárandó kérdés, hogy a bűn felismerése és a bűnbánatra jutás miként jelenik meg az elítéltek életében, továbbá mindezek hogyan hatnak vallásosságukra.

Módszertan: Kérdőíves felmérés nyolc büntetés-végrehajtási intézetre kiterjedően, 200 fő fogvatartott bevonásával.

Megállapítások: Meglepő módon a férfiak mérhetően nagyobb megelégedettséget mutattak a Börtönlelkészi Szolgálat és az egyes börtönmissziós szervezetek által szolgáltatott vallási lehetőségek vonatkozásában. A nőkhöz viszonyítottan a férfi fogvatartottak esetében a vallásosság erősödése szintén markánsabb jelleget mutat. Azonban mindezekon túl, a nemektől függetlenül megállapítható, hogy csekély számban jutnak el a (bűn)cselekményük felismeréséhez, ezáltal a bűnbánat kifejeződése és a jóvátétel igénye is szerény mértékben mutatkozott meg.

Érték: A megkérdezettek döntő része (több mint 70%-a) elégedettségének adott hangot a szabad vallásgyakorlás mint alapvető jog biztosításával összefüggésben. A két nem között a hitélet körében mért különbségek, valamint a bűnbánat érvényre jutásával kapcsolatos kérdések további kutatás(ok) szükségességének igényét vetik fel.

Kulcsszavak: börtönlelkészi és börtönmissziós tevékenység, vallásszabadság, vallásos nevelés, állami keretek közötti egyházi szolgálat

Abstract

Aim: The study examines the effects exerted by the Prison Chaplain Service in the light of the religious life of the inmates. Another question to be explored is

how the recognition of sin and repentance appear in the lives of the convicted, and how all this affects their religiosity.

Methodology: Questionnaire survey covering eight prisons, involving 200 prisoners.

Findings: Surprisingly men showed measurably higher satisfaction with the religious opportunities provided by the Prison Chaplaincy Service and by some prison mission organisations. Compared to women, the increase in religiosity among male prisoners also shows a more marked pattern. Beyond this, however, regardless of gender, it can be noted that a low number of prisoners come to the realisation of their (sin) offence, thus the expression of repentance and the need for reparation is also expressed to a modest extent.

Value: The vast majority of respondents (more than 70%) expressed satisfaction with the guarantee of freedom of worship as a fundamental right. The differences between the two genders in the area of faith life and issues related to the enforcement of repentance raise the need for further research.

Keywords: prison chaplaincy and prison mission activity, freedom of religion, religious education, church service within state frameworks

Bevezetés

Krisztus követői az első századok óta jelen vannak, s támogatást nyújtanak a szabadságuktól megfosztottak, a fogvatartottak számára. A vallási nevelés lehetőségeinek kiszélesedését követően, a dualizmus korában végigvitt büntetőjogi és börtönreformok pedig megteremtették a börtönlelkészek szervezett keretek közötti tevékenységének lehetőségét. A Balassagyarmati Fegyház és Börtön vonatkozásában például 1857-től működött börtönlelkész, és a célok megvalósítását tervezetten épített – jelenleg is használatban lévő, korhűen felújított – börtönkápolna is szolgálta. Ez a történelmi korokon átívelő jelenlét 1952-ben ért véget. A múlt század ötvenes és hatvanas éveiben a Váci Fegyház és Börtön „Doberdó” részlege több lelkész, atya (Lénárd Ödön, Placid atya, Mindszenty József stb.) számára jelentette a szabadságtól való megfosztás fizikai korlátait. A változás, a visszatérés lehetősége a rendszerváltozást követően, az 1990-es években jött el. Kezdetben csak a börtönmisszió szolgálta a fogvatartottak hitéletének biztosítását, majd a Börtönlelkészi Szolgálatról szóló 13/2000. (VII.14.) IM rendelet hatályba lépését követően szervezeti szinten is megnyílt a lehetőség a szabad vallásgyakorlás mint alapvető jog szavatolására.

Röviden a Börtönlelkészi Szolgálatról

A 2000. évtől 28 börtönlelkész kezdte meg a tevékenységét az ország valamennyi büntetés-végrehajtási (továbbiakban bv.) intézetében, főszabályként a területi bv. szerveknél főállásban, helyi bv. szervezetek tekintetében pedig heti 20 óra időtartamban, részmunkaidőben. A státuszbeli változások következtében jelenleg 37 fő alkotja a Börtönlelkészi Szolgálatot.

Amennyiben a Börtönlelkészi Szolgálat tevékenységét akarjuk értékelni, úgy a bv. szervezetébe való sajtóságos beágyazottsága okán három aspektusból szükséges megvizsgálni azt. Ugyanazon kérdést kell háromféle szempontból feltennünk. Egyrészt azt, hogy mit vár el maga a Börtönlelkészi Szolgálat a küldetésétől, másfelől milyen tevékenységet vár el a bv. szervezet a Börtönlelkészi Szolgálattól, és végül mit várnak, mit remélnek a fogvatartottak a Börtönlelkészi Szolgálat, a börtönlelkészek munkájától.

A Börtönlelkészi Szolgálat 20 éves évfordulója alkalmából rendezett konferencián Dr. Veres András püspök úr *A börtönpasztoráció teológiai dimenziói* címmel tartott előadásában arra a feltett kérdésre keresi a választ, hogy „*Miért jártok ti a börtönbe az elítéltekhez? Mit vártok tőlük?*” (Veres, 2021). A büntetőeljárás belső ellentmondásainak, valamint korunk szabadelvű, a bűnt is relativizáló szemléletmódjának köszönhetően az elkövetők jelentős részénél hiányzik a bűn beismerése. A bűn felismertetése, beismeretése, majd azt követően a bűnbánati gyakorlat a fenti esetekben fontos lelkipásztori feladattá válik. A bűnbánó szeretet gyakorlása jó az elkövetőnek és jó a társadalomnak is, hiszen amennyiben a bűnnek van társadalmat romboló hatása, az elégtételnek is van – az egész közösséget építő – ereje (Veres, 2021).

Az evangéliumi üzenet „*Börtönben voltam, és fölkerestetek*” (Mt 25,31-46), melyben az Úr azonosítja magát a foglyokkal, nem hagy kétséget afelől, hogy az egyház nem hagyhatja magára azokat, akik börtönbe zárva a lelki és fizikai elhagyatottság terhét hordozzák. Fontos feladat, misszió az egyházak tevékenységében a szabadságuktól megfosztottak pasztorálása, a lelkek üdvösségre jutásának elősegítése – ez a legfontosabb cél, minden más feladat ennek rendelődik alá.

A kereszténység meggyőződése egyrészt, hogy szabadításra szorulunk (vö. a *Szabadító* című, 2022-ben készült dokumentumfilmben bemutatott Lólé Attila szabadult elítélt élettörténetét), másrészt, hogy Krisztus a Megváltó, és evangéliuma szabadulást, üdvösséget hoz a hívőknek. Ezt az üdvösséget az Isten országának képével írhatjuk le, ami azt jelenti, hogy Isten uralkodik az ember életében. Az Isten országa már itt van bennünk, közöttünk, de ugyanakkor várjuk is eljövételét. Az eljövendő üdvösség pedig azt jelenti, hogy részünk lesz az örök életben és részesedünk a feltámadt Krisztus dicsőségében.

A büntetés-végrehajtás oldaláról a Börtönlelkészi Szolgálat megalakulása óta szintén folyamatosan felvetődik a kérdés, hogy mit várunk annak működésétől, az egyházak börtönpasztorációban betöltött szerepétől. A hatályos szabályozás, a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény 164. § (7) bekezdése egyértelműen megfogalmazza az elvárásokat: „*az elítéltek reintegrációjának elősegítése érdekében a büntetés-végrehajtási szervezet igénybe veszi a Börtönlelkészi Szolgálat tevékenységét*”. Ezen tevékenység túlmutat a büntetés-végrehajtási intézet falain. A börtönlelkészi szolgálatról és börtönmissziós tevékenységről szóló 8/2017. (VI. 13.) IM rendelet 2. § h) pontja a Börtönlelkészi Szolgálat főbb feladatai közé sorolja az utógondozásban való közreműködést.

A rendeletekben meghatározottak ellenére nem szabad figyelmen kívül hagyni az egyházak szempontrendszerét, amelyben az általuk kítűzött célok és a büntetés-végrehajtási szervezet tevékenységének középpontjában lévő, az elítéltek reintegrációját elősegítő tevékenységi rendszer nem fedi le pontosan egymást, ebből fakadóan az egyes nézőpontok különbségei jól megragadhatók (vö. a Börtönügyi Szemle 2015/3. számában megjelent kerekasztal-beszélgetéssel). A kerekasztal-beszélgetésben – mely inkább az interjú műfajához áll közelebb – arról beszélnek a meghívott börtönlelkészek, hogy egyikük sem tart reintegrációt célzó lelki gondozást, szentmisét vagy istentiszteletet. Amennyiben ezek nyomán (mégis) jelentkezik egyfajta pozitív reintegrációs hatás, az egy plusz irgalmi, könyörületi ajándékként könyvelhető el. A börtönlelkészek szerepfelfogása, küldetése az elítéltek reintegrációja terén egy nagyon speciális kettős identitásként fogható fel. Ebben a kettős identitásban az egyházi, illetőleg az állami küldetésből eredő gyökerek felekezetenként és azon belül egyénenként is eltérő dinamikájú karaktert mutatnak az adott börtönlelkész szolgálatában. A fenti kettőség egy speciális kettős függelmi viszonyból ered. A Börtönlelkészi Szolgálatról és a börtönmissziós tevékenységről szóló 8/2017. (VI. 13.) számú Igazságügy Miniszteri (IM) rendelet Börtönlelkészi Szolgálatnak az egyházi jogi személy által végzett egyházi szolgálatot nevezi, börtönlelkésznek pedig azt a személyt hívja, akit egyháza, felekezete erre a sajátos szolgálatra felhatalmaz, illetőleg azzal megbíz.

Tehát a definíció egy függelmi viszonyt ír le, ugyanakkor a bv. keretei közé kerülve egy újabb függelmi viszony közepette találja magát a Börtönlelkészi Szolgálat lelkésze, hiszen a bv. intézet állományába kerülve a bv. intézet parancsnokának irányítása alatt végzi a munkáját és nem melleleg az illetményezése is a bv. intézet által történik. Ugyanakkor a bv. szerv vezetője a hitéleti tevékenység szakmai munkájára vonatkozóan nem hozhat döntést, a börtönlelkész szakmailag csak és kizárólag az egyházi elöljárója irányítását köteles követni.

A bv. szervezet tehát megteremti a szabad vallási életnek mint emberi alapjog gyakorlásának feltételeit, de annak tartalmát nem határozza meg, nem határozhatja meg. Tihanyi Miklós úgy fogalmazza meg, hogy „a Börtönlelkészi Szolgálat a reintegráció társadalmi céljának megvalósulása érdekében állami keretek között végzi az egyházi szolgálatát” (Tihanyi, 2020).

A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2018. évi CXV. törvény (a továbbiakban: RIASZ törvény) hatályba lépését követően, 2019. február 15-étől a börtönlelkészek rendvédelmi alkalmazott jogviszonyba kerültek. A börtönlelkészeket delegáló egyházak a bekövetkező változásokat úgy értékelték, hogy azok sértik az önrendelkezéshez fűződő jogaikat és az egyházi szuverenitásukat. Az egyházi képviselőkkel történt egyeztetéseket követően a RIASZ törvény módosításra került, melynek értelmében a börtönlelkészek továbbra is rendvédelmi alkalmazottként látják el a feladataikat, azonban – tiszteletben tartva az egyházi önrendelkezés, szuverenitás elvét – a RIASZ törvény szabta kötetmi keretek jó része alól (például túlszolgálat elrendelése, átrendelés lehetősége, rendészeti szakvizsga kötelezettsége) mentesítést kaptak a börtönlelkészek.

A kérdőíves felmérés

A kérdőíves felmérésünkkel a bevezetőben feltett kérdés harmadik aspektusát (a fogvatartottak szempontjából) megvilágítva a következőket tettük vizsgálat tárgyává: a fogvatartottak miért tartják szükségesnek a vallás gyakorlását? Mit várnak a hitélettől, mit várnak az egyháztól és az őket képviselő börtönlelkészeketől?

A kutatást nyolc bv. intézetben (Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Balassagyarmati Fegyház és Börtön, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet, Közép-dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Márianosztrai Fegyház és Börtön, Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, Szegedi Fegyház és Börtön, Váci Fegyház és Börtön) 200 fő fogvatartott bevonásával végeztük el. Az igényelt 200 db kérdőívből 188 db volt értékelhető. A felvett kérdőívek száma a felsorolt bv. intézetek befogadási kapacitásával arányosan, differenciáltan 20 és 30 db között került meghatározásra. A kérdőívek kitöltésére önkéntes alapon, anonim, felügyelet, kérdezőbiztos jelenléte nélkül, nyugodt körülmények között, a zárkákban, lakóhelyiségekben került sor. A kérdőív fejlécében a bevont fogvatartottak számára világossá tettük, hogy közreműködésükkel a bv. intézeteken belüli hitélet felmérését, jobb megismerését segítik elő.

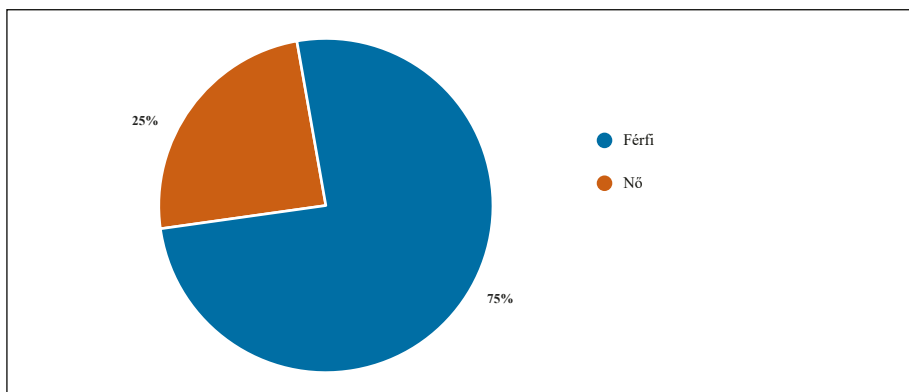
Az összeállított kérdőívben 15 db kérdést tettünk fel, ezek között 11 eldöntendő, illetőleg többszörös választásos kérdés szerepelt. Továbbá négy olyan kérdés került beépítésre, melyben a fogvatartottak aktívabb közreműködését kértük a kifejtendő válaszok vonatkozásában. Sajnos az adekvát válaszok aránya e kérdésekben mutatták a legkevesebb felhasználhatóságot, valamint a válaszolók aránya is jóval csekélyebb mértéket mutatott.

A felmérés eredménye

A nyolc bv. intézetnek a kérdőív mellett megküldött feladatszabó levélben meghatározásra került, hogy a fogvatartottak kiválasztásánál – megfelelő kontrollcsoportot képezve – 50-50% arányban kerüljenek kiválasztásra a hitélet szempontjából aktív, valamint a hitélet szempontjából inaktív fogvatartottak. A minta (N) nagysága = 188. A férfiak és nők arányára vonatkozóan nem került megfogalmazásra előzetes koncepció. Mivel a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet és a Pálhalmai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet egyes objektumaiban női fogvatartotti részlegek is vannak, ráadásul utóbbiban egyedülálló módon APAC részleg is működik, így természetes volt az érintett bv. intézet részéről a női fogvatartottak bevonása is.

Ezúton az országos arányhoz képest a női fogvatartottak felül reprezentált-sága valósult meg (75% férfi és 25% női válaszadó, míg az országos átlag női fogvatartottak arányát tekintve 7,8 %).

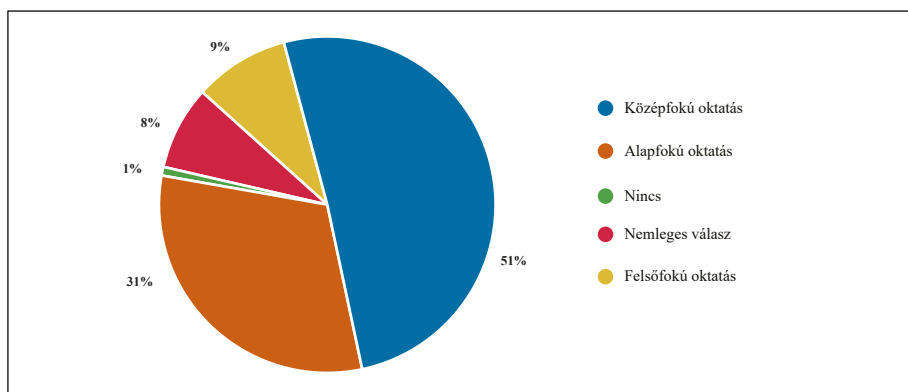
1. számú ábra: Nemek szerinti megoszlás

Forrás: Készítette a szerző.

Az életkor tekintetében elmondható, hogy a válaszadók átlag életkora 41 év. Az iskolai végzettség vonatkozásában 58 fő alapkörű oktatást végzett (ebből 4 fő kevesebb, mint 8 általános osztályt), 96 fő középfokú oktatásban részesült (közülük 26 fő szakmunkás, ipari vagy kereskedelmi iskolát végzett, 18 fő külön jelezte, hogy érettségivel rendelkezik, 4–4 fő pedig azt, hogy technikumot vagy gimnáziumot). További 17 fő pedig felsőfokú (főiskolai vagy egyetemi) végzettséggel rendelkezik. (16 fő nem válaszolt a kérdésre, 1 fő pedig azt jelezte, hogy nincs végzettsége).

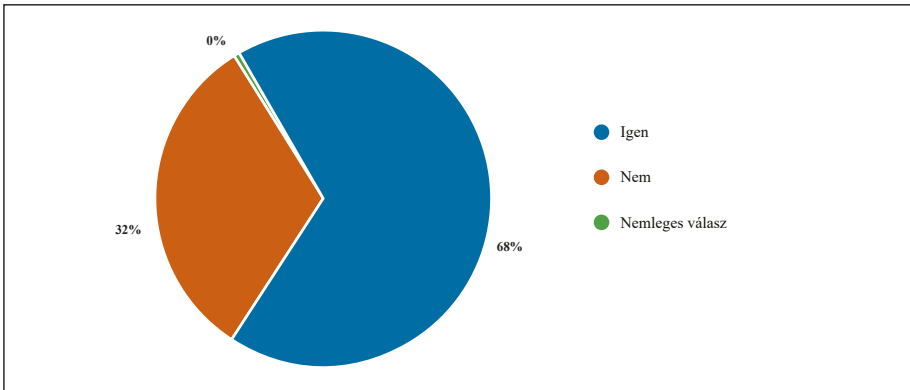
2. számú ábra: Legmagasabb iskolai végzettség

Forrás: Készítette a szerző.

A kiválasztás egyik legfőbb koncepciója – ahogy azt korábban írtuk – az volt, hogy 50–50% arányban legyenek a vallásosok és az aktív hitéletet nem élők. A kérdésre, hogy vallásos nevelésben részesült-e (4. kérdés) a válaszadók túlnyomó többsége, 127 fő (67,553%) jelzett igen választ és 58 fő nemleges választ, tehát megállapítható, hogy a vizsgált fogvatartotti populáció 67,553%-a úgy került bv. intézetbe, hogy a Krisztust követő útra történő rávezetése valamilyen szintre már eljutott.

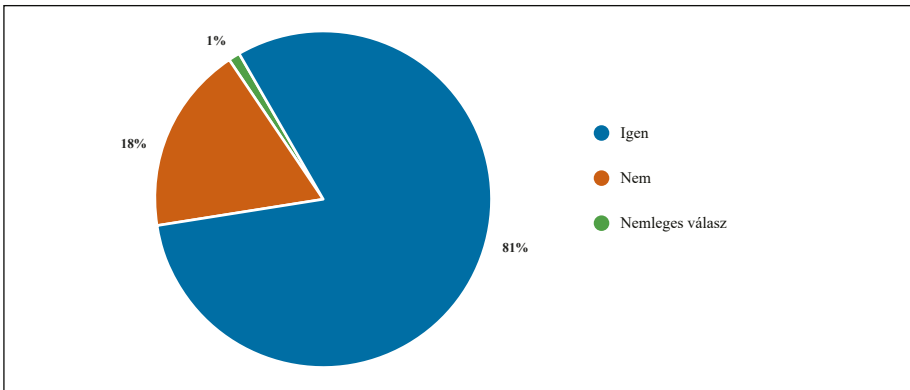
3. számú ábra: *Vallási neveletésben részesült*

Forrás: Készítette a szerző.

Az 5. kérdésben adott válaszok ezt visszaigazolják, sőt meg is haladják (81,382%), mivel azok között, akik nemleges választ adtak, többen megjelölték, hogy megkeresztelték és templomba járatták.

4. számú ábra: *Bekerülés előtt részt vett vallási alkalmakon*

Forrás: Készítette a szerző.

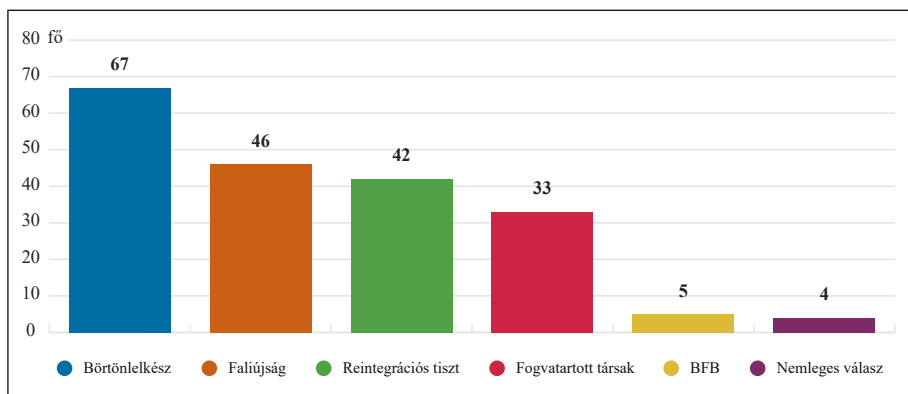
A vallásosságuk mértékét a teljes mintából 164-en (87,235%) válaszolták meg, melyet 1–6 közötti skálán értékelve 3,155-re tettek.

Azon kérdésre, hogy mi módon szerzett tudomást a börtönön belüli vallásgyakorlási alkalmakról a legmagasabb számban a börtönlelkésszel való személyes kapcsolat útján értesültek: 67 fő (35,638%) választ adtak. Azt követően a faliújságot és a belső zárt láncú televíziós rendszert 46 fő (24,468%), harmadsorban

a reintegrációs tiszteket 42 fő (22,340%), és végső soron a Befogadási és Fogvatartási Bizottság (a továbbiakban: BFB) ülését 5 fő (2,659%) jelölték meg hírforrásként.

Az utóbbiak csoportja körében meg kell jegyeznünk, hogy bár a Befogadási és Fogvatartási Bizottság működéséről szóló 8/2020. (III.25.) számú BVOP utasítás nem szabja meg a börtönlelkészek részvételét a BFB üléseken, ugyanakkor a legtöbb bv. intézet a helyi szabályozóiban a lehetőséget megadja a részvételre a börtönlelkészek számára.

5. számú ábra: Vallási alkalmakról történő értesülés módja

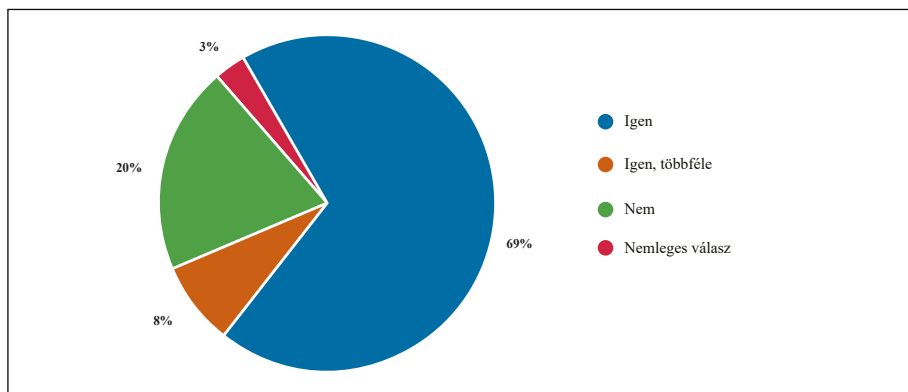

Forrás: Készítette a szerző.

A fogvatartottak közül 130 fő (69,148%) értékelte úgy, hogy biztosított számára a lehetőség a hitélet megélésére, 6 fő (3,191%) nem válaszolt a kérdésre, 37-en (19,680%) vélték úgy, hogy nem kapnak lehetőséget, 15 fő (7,978%) pedig több felekezetre, misszió alkalmait is látogatja, közülük 2 fő (1,063%) „keresőnek” jellemezte magát. A nemleges válaszok lehetséges okairól 71 fő (37,765%) nyilatkozott. A koronavírus-járvánnyal kapcsolatos korlátozásokat mindössze 3 fő (1,595%) említette. Meg kell említeni a fentiekkel összefüggésben, hogy a koronavírus-járvány kezelésével összefüggésben kiadott intézkedési tervekben meghatározásra került, hogy a fogvatartottak lelki gondozásában, börtönpszichológusok részvételében, missziós tevékenységében – helyi megállapodás alapján – együttműködő külső egyházi és civil személyek esetében a személyes jelenléttel történő tevékenységeket mellőzni kell, annak pótlására az érintettek lehetőség szerint küldjenek be írásos anyagokat, DVD-felvételeket, hangfelvételeket, melyek a börtönlelkészek útján, zárt láncú televíziós hálózaton keresztül eljuttatásra kerültek a fogvatartottak részére. Ugyancsak 3 fő (1,595%) esetében merült fel,

hogy őket nem megfelelően tájékoztatták arról, hogy milyen vallásgyakorlási lehetőségek vannak a bv. intézetben.

6. számú ábra: Vallásgyakorlás lehetőségének biztosítottsága

Forrás: Készítette a szerző.

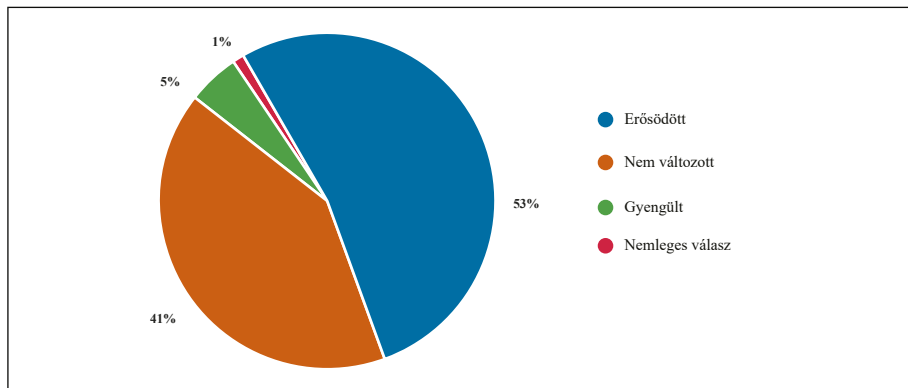
Az elégedetlenségüknek hangot adók közül 10 fő (5,319%) olyan vallások, felekezetek (buddhizmus, iszlám, baptizmus) iránt érdeklődik, melyek jelenleg az adott bv. intézetben még bejáró börtönmissziós szinten sincs reprezentálva. Szintén 10 fő jelzett úgy, hogy más felekezet vonatkozásában gyakorolta a hitét (görögkatolikus, HIT Gyülekezete, Szabadkeresztyén Gyülekezet, római katolikusnak vallja magát, azonban a bv. intézetbe nem jár be katolikus pap) a befogadást megelőzően, melyre most az elhelyezését biztosító bv. intézetben nincs lehetősége. Két fő (1,063%) írta le, hogy a felügyelet nem biztosítja az igényelt felekezetű foglalkozásra történő előállítását és szintén 2 fő nem tartja hívőnek magát. „*Semmi sincs távolabb Istentől mint a börtönben ránk erőltetett vallási dogmák.*” – nem jelzett korú férfi fogvatartott, Márianosztrai Fegyház és Börtön.

A férfiakat összevetve a nőekkel kitűnik, hogy a nők esetében nagyobb arányban (24,444%) mutatkozik meg elégedetlenség (nincs a felekezetének megfelelő vallási alkalom, nem biztosítják a foglalkozásra történő eljutását, nem volt információja), míg a férfiak tekintetében a 143 főből 9 fogvatartott (6,293%) fogalmazott meg kifogást.

A 9. kérdésben azzal összefüggésben, hogy a befogadást követően milyen irányba változott a hitéleti hozzáállás 99 fő (52,659%) jelzett vissza úgy, hogy erősödött, közülük 80 fő férfi és 19 fő női fogvatartott, 77 fő (40,957%) esetében nem változott (53 fő férfi és 24 fő nő aránya). 9 fő (4,787%) esetében gyengült a vallásosság (7 fő férfi és 2 fő nő), 8 fő fogvatartott (4,255%) nem válaszolt

a kérdésre. A 9. kérdéssel összefüggésben a nők és a férfiak arányait elemezve a következőket állapíthatjuk meg. Nők férfiakhoz mért arányához képest (25% nő és 75% férfi) kisebb arányban erősödött a vallásosok aránya (19,191% női fogvatartott, 80,808% férfi fogvatartott). A saját csoporthoz viszonyítva szintén különbség figyelhető meg, míg a befogadásra került női fogvatartottak csupán 41,222%-a nyilatkozott úgy, hogy erősödött a hite, addig a férfi fogvatartottak esetében ez az arány 55,944%.

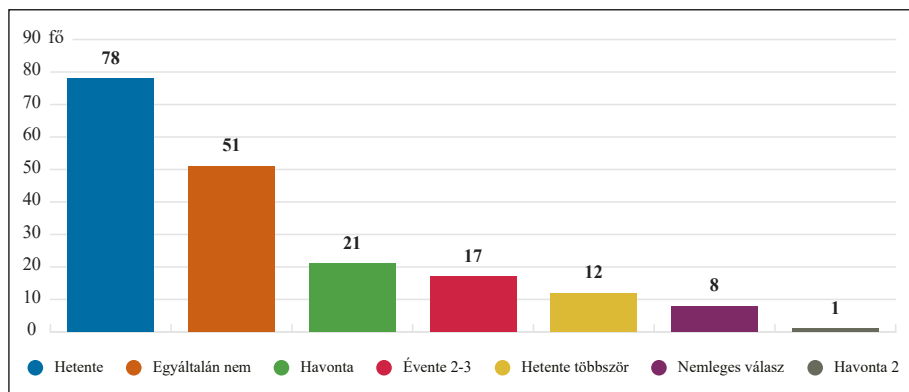
7. számú ábra: *Hogyan változott a vallásossága a befogadást követően?*

Forrás: Készítette a szerző.

A vallási alkalmak látogatásának vizsgálatokor a gyakoriságra vonatkozó kérdést (10.) kiterjesztve, valamennyi egyházi és missziós alkalomra értve fogalmaztuk meg. A megkérdezettek közül 51 fő (27,127%) egyáltalán nem látogat semmilyen vallási foglalkozást, 17 fő (9,042%) évente két-három alkalommal, a jelesebb egyházi ünnepek során, havonta 22 fő (11,170%), hetente 78 fő (41,489%), hetente többször 12 fő (6,382%) jár vallási foglalkozásokra. Nem válaszolt 8 fogvatartott (4,255%).

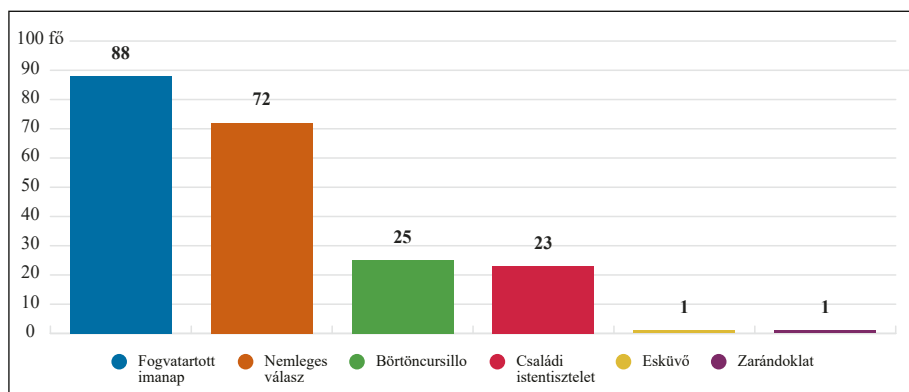
8. számú ábra: Vallási alkalmak látogatásának gyakorisága

Forrás: Készítette a szerző.

A rendszeresen – hetente vagy hetente többször – ismétlődő foglalkozásokon felül a büntetés-végrehajtási szervezet kiemelten kezelt vallási programjait is a kutatás fókuszába helyeztük. Fogvatartotti imanapon 88 fő (46,808%), börtöncursillon 25 fő (13,297%), családi istentiszteleten 23 fő (12,234%), zárándoklaton 1 fő (0,531%) vett részt. Nem válaszolt a kérdésre, nem vett részt (a kérdés értelmezésétől függően) semmilyen nagyobb eseményen 72 fő (38,297%). Nem volt opció, ugyanakkor 1 fő fogvatartott kézírással a lapszélien megjelölte, hogy házasságkötésére került sor a bv. intézetben.

9. számú ábra: Kiemelt vallási programokon való részvétel

Forrás: Készítette a szerző.

A 11. számú kérdésen belül arra kerestünk válaszokat, hogy az elítéltek milyen élményekkel, tapasztalásokkal lettek gazdagabbak az előző bekezdésben írt vallási alkalmak által. Hitének megerősödését élte át 19 fő (10,106%), megnyugvást lelt a programok által 16 fő (8,510%), közösségi élményt adott 6 főnek (3,191%), formálisan megünnepelhették a bv. intézeti keretek között az egyházi ünnepeket 5 fő (2,659%), lelki feltöltődést adtak 5 főnek (2,659%), 5 fő (2,659%) a bibliai ismereteit gyarapította, 3 fő (1,595%) a szentlélekkel való töltekezés élményéről vallott, szintén 3 fő (1,595%) a szeretet érzésének megéléséhez jutott el. 10 fő (5,319%) jelezte, hogy nem vett részt kiemelt vallási eseményeken, illetőleg az(ok) nem adtak részükre lelki élményt. A kérdésre 84 fő (44,680%), tehát a megkérdezettek közel fele nem válaszolt. Egyéb címző alatt kategorizáltuk azon 30 fő (15,957%) elítélt válaszait, melyeket egyik fenti kategóriába sem tudtunk behelyezni. Az általuk adott válaszok közül párat – a kutatás szempontjából adekvát választ – idézünk.

„Pozitív élményeket szereztem, és szerzek is minden napon az Úr jelenlétében.” – 38 éves férfi fogvatartott, Váci Fegyház és Börtön.

„Nem voltam még ilyen vallási alkalmakon, de azt tapasztalom az előzetes letartóztatásom óta, hogy a rabok 80%-a itt tanulják meg sajnós a hitet, és hogy mi vagy ki is Isten igazából!” – 33 éves női fogvatartott, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet.

„Ráébred az ember, hogy mennyi minden másképp lett volna ha hamarabb éreztük volna a gondviselést!” – 35 éves férfi fogvatartott, Balassagyarmati Fegyház és Börtön.

A tanulmány elkészítésében, a kérdőív összeállításában fontos szempont volt, hogy a Börtönlelkész Szolgálat által eddig nyújtottakon kívül még milyen hitéleti igények fogalmazódnak meg a fogvatartottak részéről (12. kérdés).

A lehetőséggel – hogy kifejezze az igényeit – nem élt a válaszadók közel fele, 90 fő (47,872%). A vallási alkalmak számának és fajtájának növelését 41 fő (21,808%) szeretné. A több, színesebb vallási alkalom körébe értendő a családi istentisztelet, szentmise, zarándoklat, egyéni lelki gondozás, zenés dicsőítés, színjátszó kör, filmklub és tanúságtételek.

Elégedettségét fejezte ki a programok tekintetében 16 fő (8,510%), hittan, illetőleg teológiai oktatásban venne részt 10 fő (5,319%), nem adott értelmezhető választ 6 fő (3,191%), Isten keresés, pontosan nem definiált istenélményben való részesülésének igényét jelezte 5 fő (2,659%), 4 fő (2,127%) nem jelzett másfajta, konkrét igényt, 3 fő (1,595%) a körülmények tekintetében több nyugalom biztosításának az igényét fogalmazta meg, 3 fő (1,595%) más felekezet, vallás iránti (Szabadkeresztény Egyház, Buddhista Egyház, iszlám) elköteleződését

jelezte, mely jelenleg nem adatik meg számukra, 1–1 fő (0,531–0531%) a szent-ségek kiszolgálását (elsőáldozás), valamint nem magyar állampolgárként az anyanyelvi vallásgyakorlás biztosítását hiányolta. Nem adott értelmezhető választ 6 fő (3,191%).

Érdekes, meglepő, kritikus álláspontot fogalmazott meg a 12. kérdés vonatkozásában 8 fő, melyet nem tudtunk kategorizálni. A teljesség igénye nélkül néhányat idézünk azok közül.

„Azt szeretném megtapasztalni, hogy azok akiknek egy szikrányi hitük sincsen próbálják meg járjanak lelkészhez és szívből bánják meg a bűnüket!” – 33 éves férfi fogvatartott, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet.

„Csak hagyjanak békén a vallási dogmákkal! Szeretném megtapasztalni azt, hogy visszaadják végre az elvett szabadságomat amit istentől kaptam és amit a rendszer istenre és a törvényre hivatkozva elvett a beleegyezésem nélkül!” – nem jelzett életkorú férfi fogvatartott, Márianosztrai Fegyház és Börtön.

„Hogy a börtön dolgozói legyenek vallásosak!” – 29 éves férfi fogvatartott, Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet.

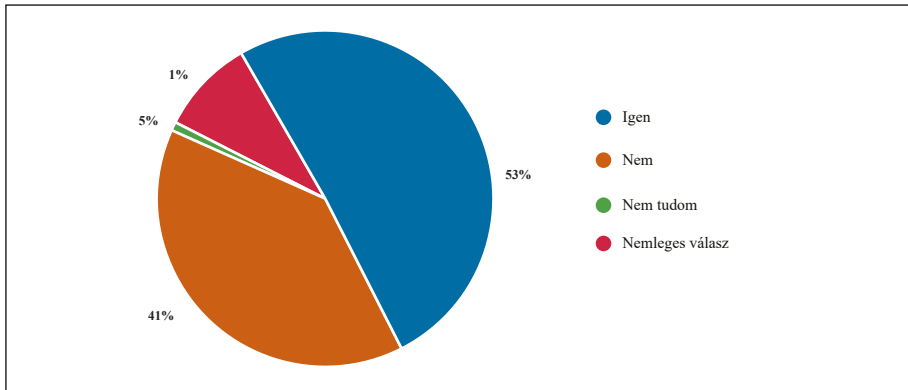
„Hogy az ember miért itt a börtönben keresi Istent és miért itt bánja meg a bűneit. Egyszerűen mikor pozitív irányba halad az életünk, akkor ritkán keressük Istent [...] Minél több és igaz hittárrsal találkozom! Nem csak dicséret vadászokkal!” – 26 éves férfi fogvatartott, Szegedi Fegyház és Börtön.

Ezekben a véleményekben a fogvatartott társak és a személyi állomány irányába megfogalmazott kritika bontakozik ki. A fentiekben 2 fő elítélt (1,063%) választ azért választottuk ki, mert a válaszuk értelmében eljutottak bűneik felismerésének fontosságához és a bünbánat gyakorlásának szükségességéhez. Utalva a tanulmány bevezetőjében írtakra, végső soron ezek szolgálják leginkább a büntetőjogi célokat és a közösség, a társadalom hatékony működését.

A szabadságvesztés büntetés töltése alatt bekövetkező deprivációk elviselésében a hitélet (1–6-ig terjedő skálán mérve) 3,199 értékben járul hozzá a válaszadók értékelése szerint. A kérdésre 54 fő (28,723%) nem válaszolt.

Azon kérdésre, hogy a szabadulást követően a visszailleszkedését, utógondozását illetően számít-e a börtönlelkészi szolgálatra 96 fő (51,063%) fő válaszolt igennel, 74 fő (39,361%) szerint nem számít a börtönlelkészi szolgálat ezen közreműködésére, 1 fő (0,531%) nem tudja (ezt a választ írta a lapszélre az eldöntendő kérdés válasz alternatívájaként). A kérdőívet kitöltők köréből 17 fő (9,042%) nem jelölt meg választ.

10. számú ábra: Börtönlelkészi Szolgálatra történő támaszkodás a szabadulást követően

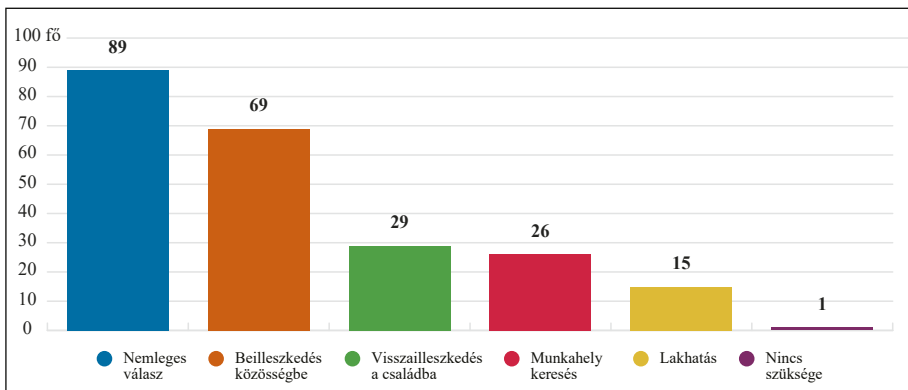

Forrás: Készítette a szerző.

Kibontva a 14. számú kérdést a segítség mibenlétére az alábbi számarányokban jelöltek meg válaszokat. A számok elemzésében figyelembe kell venni, hogy többen több választ is megjelöltek.

Visszailleszkedés támogatása közösségbe, gyülekezetbe: 69 fő (36,702%).
Visszailleszkedés támogatása a családba: 29 fő (15,425%).
Munkahely keresés segítése: 26 fő (13,829%).
Lakhatás biztosítása: 15 fő (7,978%).
Nem válaszolt a kérdésre 89 fő (42,340%).
A fenti alternatívákon kívül egy fő fogvatartott adott a segítségre elutasító választ.

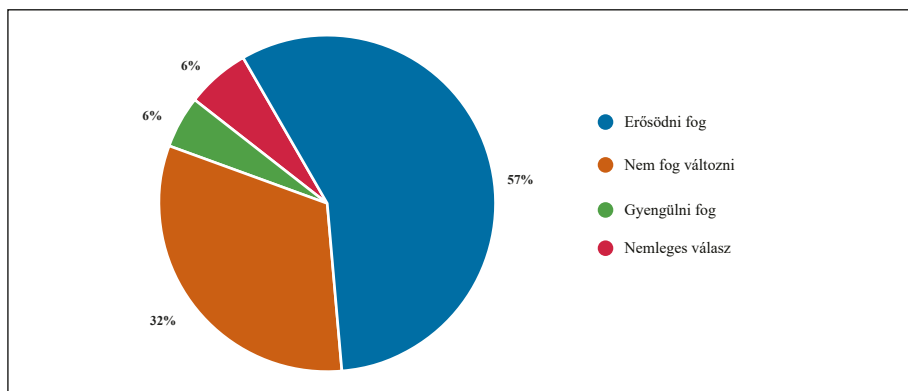
11. számú ábra: A börtönlelkésztől való segítségvárás formája

Forrás: Készítette a szerző.

Az utolsó kérdés a szabadulást követő hitéleti intenzitással függ össze. A válaszadók több mint a fele, 107 fő (56,914%) érzi úgy, hogy erősödni fog a hite a szabadulást követően, 60 fő (31,914%) véleménye alapján nem fog változni a hite, 9 fő (4,787%) szerint gyengülni fog, mivel a szabad élet rohanó világában nem lesz annyi idő, lehetőség a hitélet megélésére. A kérdésre nem válaszolt 12 fő (6,382%).

12. számú ábra: Szabadulást követő hitéletváltozás

Forrás: Készítette a szerző.

Sajnos a megkérdezettek magas számban, 111 fő (59,042%) nem válaszoltak a 15. kérdés narratív részére. A válaszadók közül többen nem értelmezhető választ adtak 14 fő (7,446%), illetőleg nem a kérdésre válaszoltak, hanem egyfajta fogadalmat fogalmaztak meg – 17 fő (9,042%) – a szabadulást követő időszakra. A változások előmozdításával összefüggésben hálaérzetüket fejezték ki a legnagyobb arányban (18 fő, 9,574%). Fontos kiemelni, hogy az előző csoportból 1 fő (0,5319%) a büntetés-végrehajtás és a börtönlelkészi szolgálat irányába érzett hálájának adott hangot. A hitének erősödésével kapcsolatos narratívát fogalmazott meg 11 fő (5,851%), 8 fő (4,255%) Krisztus követő hozzáállásával, 5 fő (2,659%) a közösség erejével, 3 fő (1,595%) a lelkiületükben bekövetkezett gazdagodással, 1 fő (0,531%) az ima erejével magyarázza a szabadulás után valószínűsíthető erősödő hitéleti tevékenységét.

A kérdőíves felmérés összegzése

A felmérés eredményéből a következő megállapításokat tehetjük meg. A vizsgált bv. intézetek vonatkozásában a fogvatartottak nagyobb része 67,553% vallásos

nevelést kapott. A befogadást megelőző vallásosságuk szintjét hatos skálán mérve valamivel több mint a felénél, 3,155 pontértékre helyezték. A befogadást követően számos lehetőség, fórum a rendelkezésükre állt, ahol tájékozódhattak, tájékoztatást kaphattak a hitéleti alkalmak látogatási lehetőségeiről. A koronavírus-járvány egyes hullámai során a Börtönlelkészi Szolgálat és a börtönmisszióban szerepet játszó szervezetek, közösségek számára elsődlegesen a zárt láncú televíziós rendszerek segítségével vált lehetővé a vallási programok biztosítására. A koronavírus-járvánnyal kapcsolatos korlátozásokat mindössze 3 fő (1,595%) említette. A fogvatartottak közel 70%-a értékelt úgy, hogy biztosítva érzi a vallásszabadsággal összefüggő jogainak gyakorlását. Átfedésben 15 fő (7,978%) úgy nyilatkozott, hogy több felekezet, misszió alkalmait is látogatja. A megkérdezett fogvatartottak közül 37 fő (19,680%) gondolja úgy, hogy nem biztosítják a bv. intézetben belüli vallásgyakorlását. Legnagyobb arányban más, a bv. intézetben jelen nem lévő vallás vagy felekezet foglalkozásain vettek részt. Érdekes és markáns különbség fedezhető fel a férfiak és a nők között. Míg a férfiaknak 9,293%-a, addig a nőknek 24,444%-a elégedetlen a bv. intézeti hitélettel. Meglepő, a fentiekkel összhangban további különbségek fedezhetők fel a férfiak javára azzal összefüggésben, hogy bekerülést követően milyen irányba változott a vallásosság. A férfiak vallásossága mind a saját halmazukhoz képest, mind a teljes (N) halmazhoz viszonyítottan jobban elmozdult az intenzívebb vallásosság irányába.

A Börtönlelkészi Szolgálatról szóló bevezetőben Dr. Veres András püspök beszédéből idézettek szerint a bűnelkövetők, az elítéltek köréből csekély számban jutnak el a (bűn)cselekményük felismerésére és a valódi bűnbánatra. A kérdőív direkt módon ugyan nem tartalmazott kérdést a bűnbánattal összefüggésben, ugyanakkor a fogvatartottak részére adott volt a lehetőség, hogy az azzal kapcsolatos gondolataikat megjelenítsék, kifejtsék. A bűn, a bűnbánat felismerésének szükségessége csupán két fő fogvatartott mondatai között jelent meg, az okok, a miérték keresése további felmérések, kutatások szükségességére mutat rá.

A felmérés során szerzett tapasztalatok, tanulságok összefoglalása

A kérdőívek feldolgozása során szerzett tapasztalatok alapján megállapíthatjuk, hogy az alkalmazott kérdőív jó kiindulási alapot jelentett a felmérés elvégzéséhez és egy további, ráépíthető kutatás elvégzéséhez, azonban szükséges több előremutató, beépítendő tapasztalattal számot vetnünk. A minél több és hitelesebb válaszadás megszerzése érdekében a kérdőív felvezető szövegének

szerkezetét módosítani szükséges (kb. mennyi időt vesz igénybe a kitöltés és kihez fordulhatnak a fogvatartottak további kérdésekkel).

A fogvatartottak figyelmének, fókuszának hatékonyabb vezetése szükséges, kerülendő az idegen, fogvatartottak számára nem érthető szavak használata, például a 13. kérdésnél a fogvatartotti deprivációk feldolgozásával összefüggésben. Érdemes megfontolni a kifejtendő kérdések mellőzését vagy kisebb arányban történő alkalmazását, mert a tapasztalatok alapján a jól használható válaszok és a sablonos válaszok aránya kedvezőtlen határfokot mutat. Két kérdés tekintetében igyekeztünk az okokra közvetlenül rákérdezni: a 8. kérdésben azon fogvatartottak körében, akik többféle missziós foglalkozást látogatnak arra kérdeztünk rá, hogy mi ennek a szerteágazó érdeklődésnek a motivációja, és a 15. kérdésben pedig azt próbáltuk felfedni, hogy a szabadulást követő változó hitéletet milyen okok idézhetik elő. Míg az előbbi vonatkozásában 37-en jeleztek vissza, hogy nem biztosított a hitélet a bv. intézetben belül, ezzel szemben 71 fő fogvatartott adott választ az okokat firtató kérdésre. Az utóbbi (15.) kérdés tekintetében 111 fő (59,042%) volt, akik a kifejtős kérdésre nem adtak választ.

Felhasznált irodalom

Tihanyi M. (2020). *Bűn – Hit – Szabadulás. A vallás szerepe a büntetés-végrehajtásban*. Alapítvány a Rendvédelmi és Magánbiztonsági Oktatásért és Kutatásért.

Tizenöt éves a börtönlelkészi szolgálat. Kerekasztal-beszélgetés lelkészekkel a szolgálatokról. *Börtönügyi Szemle*, 34(3), 70–86.

Veres A. (2012). A börtönpasztoráció teológiai dimenziói. *Börtönügyi Szemle*, 40(2), 19–21.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Szilassy R. (2021). A fogvatartottak vallásgyakorlásának aspektusai. *Belügyi Szemle*, 70(S14), 78–95. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2022.4.4>

Börtön mint a szabadság kapuja? A hagyományos zsidóság álláspontja a börtönbüntetéssel kapcsolatban

Prison as the gateway to freedom? The position of traditional Judaism regarding imprisonment

Faith Ákos Áser

rabbi
Budapesti Fegyház és Börtön
faith.akos@bv.gov.hu

Absztrakt

Cél: A zsidó vallásfilozófia szerint az élet értelme, hogy Istennek tetsző, mélyen spirituális helyé változtassuk a világot. Ha valakit rács zárunk, meggátoljuk abban, hogy teljesítse ezt a kötelességét. Mégis, jó okunk van azt feltételezni, hogy a börtönlét – megfelelő lelki vezetés esetén – egyszerismind alkalmat kínál az elítéltek számára önmaguk reális és objektív értékelésére, és arra, hogy megtervezzék a javulás, a lelki gyarapodás lépéseit. E vélekedés igazságtartalmát kívánom megvizsgálni jelen dolgozatomban.

Módszertan: A hipotézis igazolásához a zsidó vallási hagyomány vonatkozó szöveghelyeit, a kortárs társadalomfilozófia egyik legnevesebb huszadik századi képviselőjének, Sir Isaiah Berlinnek közismert, a szabadság fogalmának két lehetséges megközelítését ismertető elméletét és saját, a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben börtönlelkészként megszerzett tapasztalataimat vettem alapul.

Megállapítások: Az elítéltek valamennyien 20 és hatvan év közötti, zsidó származású férfiak voltak. Jóllehet a zsidó vallás is kiépítette a bíraskodás intézményrendszerét, ám a bebörtönzés gyakorlata hiányzik a zsidó vallásjogból. Mégis, tapasztalataim fényében kijelenthető, hogy a megtévedtek számára a szabadságtól való megfosztottság állapota értékes lehetőséget teremt a megtérésre, az erkölcsös életvitel választására. A börtönlelkész feladata, hogy katalizálja a lelki gyarapodás folyamatát.

Érték: Lelkészi hivatásom gyakorlása során világossá vált, hogy a börtön környezetében – a társadalmi nyomástól távol, kényszerű magányban – az elítéltek

számára lehetőség nyílik önmaguk reális és objektív értékelésére, és megtervezhetik a javulás, a lelki gyarapodás lépéseit.

Kulcsszavak: Biblia, büntudat, elszámoltathatóság, igazságszolgáltatás

Abstract

Aim: According to Jewish religious philosophy, the purpose of life is to transform the world into a deeply spiritual place pleasing to God. To put someone behind bars is to prevent him from fulfilling this duty. Yet, there is good reason to believe that prison, with proper spiritual guidance, is also an opportunity for prisoners to evaluate themselves realistically and objectively and to plan steps for improvement and spiritual growth. It is the truth of this view that I wish to explore in this paper.

Methodology: To prove this hypothesis, I drew on relevant passages from the Jewish religious tradition, as well as the well-known theory of Sir Isaiah Berlin, one of the most prominent twentieth-century exponents of contemporary social philosophy, who described two possible approaches to the concept of freedom, and my own experience as a prison chaplain in Hungarian penitentiaries.

Findings: The prisoners were all men of Jewish origin between the ages of 20 and 60. Although the Jewish religion has also built up a system of institutions for the administration of justice, the practice of imprisonment is absent from Jewish religious law. Yet, in the light of my experience, it can be said that for the perplexed, the state of deprivation of freedom creates a valuable opportunity for repentance, for choosing a moral life. The task of the prison chaplain is to catalyse the process of spiritual growth.

Value: In the course of my pastoral ministry, it became clear to me that in the prison environment – away from social pressures and in forced solitude – inmates have the opportunity to evaluate themselves realistically and objectively, and to plan steps for improvement and spiritual growth.

Keywords: Bible, guilt, accountability, justice

Talán nem túlzó a kijelentés, hogy a zsidó-keresztény bibliai felfogás szerint a helyes és a helytelen közötti választás nem elsősorban joggyakorlati vagy jogalkalmazási, hanem morális kérdés. A jog és a joggyakorlat alapja a lelkiismeret, a lelkiismeretnek pedig az isteni törvény, amely meghatározza a determináltan jót és rosszat, amelyek ilyen módon nem maradnak a folyton változó percepció tárgyai. A posztmodern gondolkodók többsége ugyanakkor előszeretettel

relativizálja ezt a sokáig megkérdőjelezhetetlen meggyőződést, hangsúlyozva, hogy annak eldöntése, hogy mi jó és mi rossz, nem egyéb, mint folyton változó közmegállapodás kérdése. A zsidóság ezzel szemben határozottan kijelenti, hogy létezik abszolút jó és ehhez képest rossz is. Az abszolút jó mércéje és forrása egy olyan, axiomatikusan tételezett abszolútum, amely mozdulatlan és változatlan. Ő, Isten a mérce, és az igazság nem közmegállapodás tárgya. Ezzel összefüggésben nem csupán lehetséges, hanem egyenesen kívánatos is a választás jó és rossz között, amint a Tóra mondja: „*Lásd, eléd tettem ma az életet és a jót, a halált és a rosszat [...] Válaszd tehát az életet*”¹.

Ennek megfelelően a Bibliában visszatérő fordulat, hogy a jó és a rossz közötti választás nemcsak az aktuális dilemma jogkövetkezményeinek a függvénye, hanem alapvetően az Isten előtti elszámolhatóság tárgykörébe tartozik. Ugyanígy, a Bibliában meghatározott szabályok, törvények nem csupán a joggyakorlat szempontjából fontosak, hanem az edukációs értékükkel is hasonlóképpen számolnunk kell.

Maimonidész (1138–1204) a valaha élt legnagyobb zsidó vallásfilozófus a Misna (a Tóra kapcsán született szóbeli magyarázatok első kodifikált törvénygyűjteménye) Szánhedrin traktátusához írt kommentárjában felsorolja a zsidó vallás tizenhárom, általa azonosított hitelvét. Ezek közül a tizenegyedik a jutalom és a büntetés elve, (Köves & Oberlander, 2008) amelyet ekképpen határoz meg: „*A Magasságos Isten megjutalmazza azt, aki megtartja a Tóra parancsolatait, és megbünteti azt, aki az ő rendelkezéseit áthágja. A legnagyobb jutalom az eljövendő világ (olám hábá), a legnagyobb büntetés az égi halálbüntetés. Eleget beszéltünk már e tárgyról. Az erre az alapelvre utaló szentírási hely: 'És most, ha megbocsátod bűnüket...! Ha pedig nem, törölj ki engem a te könyvedből, amelyet írtál.'* ² És az Isten válaszolt: 'Aki vétett ellenem, azt törölöm ki könyvedből.' ³ Ez a bizonyossága annak, hogy az Isten tudja azt is, ki szolgálja őt, s azt is, ki a törvényszegő, s az előbbit megjutalmazza, az utóbbit megbünteti”.

Amint a fenti megfogalmazás alapján is látható, a zsidó hagyomány alapvető meggyőződése, hogy a tetteinkkel el kell számolnunk az égi bíróságon. Ha úgy tetszik, a teremtmény felelősséggel tartozik a tetteiért; csináljon rosszat vagy jót, tette visszahat rá. Minthogy azonban az isteni büntetés gondolata – bírjon a szankciók jelentette „fenyegetés” adott esetben mégoly nagy súllyal is – önmagában nem bizonyul minden alkalommal elégségesnek ahhoz, hogy megakadályozza a kínálkozó vétkek elkövetését. Jóllehet a zsidó tradíció értelmében

1 5Mózes 30:15-19.

2 2Mózes 32:32.

3 2Mózes 32:33.

mindannyiunk elsődleges feladata, hogy valamennyi tettünkkel, a Teremtő akaratával szoros összhangban a társadalom javát szolgáljuk, ám fel kell ismernünk az a tényt, hogy az évszázadok során mindig akadtak olyanok, akik – gyakran csupán ideiglenesen – hátat fordítottak a létezésük erkölcsi-vallásos alapjait lefektető követelményrendszer némely elvárásának.

Éppen ezért, minthogy egy erényes és prosperáló társadalom működésének elengedhetetlen előfeltétele a pártatlan igazságszolgáltatás megléte és hatékony működése, a zsidó vallás is kiépítette Izrael nemzeti létéhez szükséges bíraskodás intézményrendszerét. Mindezzel összhangban a zsidó bölcsek az igazság gyakorlásának megváltozását minden korban a nemzeti hanyatlás legveszedelmesebb jelének tekintették: „*Az arra alkalmas bírák megválasztásával megérdemelte Izrael az életet és ez eredményezte, hogy békésen élhetett országában*”⁴.

A fentiekkel összefüggésben fontos kitérni az emberi méltóság gondolatára is, arra, hogy minden emberi élet önmagában vett érték. Ebből nem csupán az következik, hogy abban az esetben is fontos megőrizni valakinek a méltóságát, ha valamely különösen kedvezőtlen forgatókönyv bekövetkezte esetén – adott esetben akár büntetőjogi – szankciókat kényszerülünk foganatosítani vele szemben, hanem az is, hogy mindig nyitva áll előtte a megtérés lehetősége. Az ugyanis, hogy alapos önvizsgálatot követően, a tettei fájdalmas következményeivel szembesülve visszatér a helyes ösvényre, jelesül a Teremtő által számára kijelölt útra. Amint a már említett, máig példátlan tekintélynek örvendő rabbi, Maimonidész monumentális vallásjogi kódexének, a *Misné Torának A Tudás könyvének* nevezett részének a megtérés törvényeivel foglalkozó szakasza első paragrafusában írja:

„*Minden embernek megadatott a lehetőség, hogy a jó út felé irányítsa magát, hogy jámbor legyen, vagy pedig, ha akarja a rossz úton is járhat, gonosz is lehet. Erről mondja a Tóra: 'Íme az ember olyanná lett, mint valaki közülünk, ismeri a jó és a rossz közötti különbséget.' Ez azt jelenti, hogy a földi teremtmények között az embernél egyedül van meg az, hogy saját belátása szerint követheti a jót, vagy a rosszat. Azt cselekszi, amit akar, senki sem akadályozza, semmi sem állja útját. Kényszer nélkül nyilvánítja ki belső óhaját, szándékát – és mivel ez így van, félő, hogy 'talan kinyújtja kezét...' (URL1).*

A rabbi megfogalmazásából kitűnik, hogy bár a zsidó hagyomány tisztában van azzal, hogy a sorozatos helytelen döntések következtében az ember meglehetősen távolságra kerülhet az Örökkévaló elvárásait tükröző, és a társadalom egészséges működését biztosító erkölcsös életviteltől, a szabad akaratának

4 Rási (a Biblia talán legjelentősebb, 11. századi kommentátora) a Szifré (egy, a Szentírásból levezetett vallásjogi magyarázatgyűjtemény) alapján.

köszönhetően egyáltalán nem elképzelhetetlen a radikális fordulat saját isteni küldetésének teljesítése felé. Ugyanis a zsidóság felfogása szerint, miután a világ tudatos teremtés eredményeként jött létre, az egész mindenségnek célja van, amelynek beteljesítésében mindenki felelősséggel bír.

Ha valaki letért a helyes útról, és valamilyen bűnt követett el, esetleg elmulasztotta megtartani kötelezettségeit, meg kell térnie. Amennyiben bűnét egy embertársával szemben követte el, először az általa akár lelkileg, akár anyagilag megkárosított személytől kell bocsánatot kérnie és valamiképpen kiengesztelnie, majd ezután szükséges az Örökkévaló előtt megtérést gyakorolnia. Am ha Istennel szemben vétkezett, teljes szívével Isten felé kell fordulnia. Ahogyan Maimonidész az említett műve negyedik paragrafusában írja:

„A megtéréshez tartozik az is, hogy a bűnös könyörgéssel és könnyekkel forduljon a Teremtőhöz. Minden tehetségével jót tegyen és minden emberi képességével távolodjon a bűnös úttól” (URL1).

A zsidó Biblia útmutatása szerint mindenütt lenni kell egy olyan fórumnak, amely képes igazságot tenni a vitában álló felek között, és elengedhetetlen, hogy a jognak minden korban érvényt lehessen szerezni. *„Ha nagyon nehéz lesz előtted valami az ítéletben vér és vér között, jog és jog között, sérelem és sérelem között, ami pörös ügy kapuidban van, akkor kelj föl és menj el arra a helyre, amelyet az Örökkévaló, a te Istened kiválaszt. Menj oda a levita papokhoz és a bíróhoz, aki lesz abban az időben, és kérdezd meg őt; és ők tudodra adják az ítélet szavát. És te cselekedjél a szó szerint, amelyet tudodra adnak a helyről, amelyet kiválaszt az Örökkévaló; és legyen rá gondod, hogy teljesen úgy cselekedjél, amint tanítanak, a tan szerint, amelyre téged tanítanak, és az ítélet szerint, amelyet kimondanak neked, cselekedjél; ne térj el a szótól, amelyet neked mondanak se jobbra, se balra. És az a férfi, aki rossz szándékkal cselekszik, nem hallgatván a papra, aki ott áll, hogy szolgálja az Örökkévalót, a te Istenedet, vagy a bíróra, az a férfi haljon meg; és pusztítsd ki a rosszat Izraelből. És az egész nép hallja és féljen és ne cselekedjenek többé rossz szándékkal”⁵* – szól a Mózes V. könyvéből származó idézet, amely arra helyezi a hangsúlyt, hogy mindig az adott helynek és az adott kornak megfelelő bírósági rendszer szükséges a felmerülő vitás ügyek eldöntéséhez.

Mindazonáltal, bár a történelem során valamennyi civilizáció hozott olyan szabályokat, amelyek a társadalmi normák megsértőinek büntetését írják elő, a bebörtönzés gyakorlata, amelyre jellemzően a bűnözéstől való elrettentés, illetve a bűnelkövetés megtorlásának – legalábbis egyik – formájaként tekintünk, megfelelő módon hiányzik a zsidó vallásjogból. Míg a zsidó Biblia, a Tóra foglalkozik

5 5Mózes 17:8-13.

a különböző büntetési lehetőségekkel, és említést tesz a pénzbüntetésről⁶, a testi fenyítésről⁷, az engesztelő áldozatokról⁸, a halálbüntetésről⁹, valamint a közvetlenül Isten által elrendelt halálról is, ám a börtönbüntetés sehol sem található meg a hagyományos, tórai kinyilatkoztatáson alapuló zsidó jogban. A tórai történetekben a zsidók által elrendelt őrizetbevétel mindig az elkövetőre kiszabott ítélet meghozataláig tart. A börtön maga azonban soha nem válik a büntetés részévé.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a börtön koncepciója ne szerepelne a héber Bibliában. Mégis úgy tűnik, hogy főként a környező kultúrákban, semmint a zsidó társadalomban volt jellemző. A börtönbüntetés – a bibliai szövegek tanúsága szerint – meglehetősen elterjedt volt az ókori egyiptomiak¹⁰, az asszírok¹¹, a filiszteusok¹² és a perzsák¹³ (Ezsdrás 7:26) körében.

A legfontosabb szöveghely, amely a börtönök kontextusában a Biblia kapcsán az eszünkbe ötlhet, a József történetével foglalkozó rész Mózes második könyvében. A börtön minden bizonnyal a megbánás és a szellemi növekedés helye volt József számára: „*Amaz a fogházból is kikerül, és király lesz*”¹⁴.

Sir Isaiah Berlin zsidó származású filozófus, a *Szabadság két fogalma* című könyvében a szabadság két megközelítési módját ismerteti: a negatív és a pozitív szabadság koncepcióját (URL2).

Berlin a negatív szabadságot olyan állapotként írja le, amelyben az ember teljes mértékben szabadon, akadálytalanul megteheti azt, amit csak akar. A pozitív szabadság ezzel szemben az az állapot, „*amelyben az embernek lehetősége van arra, hogy az igazi és legbelsőbb énjé által diktált kötelezettségekkel összhangban cselekedhessen*” (URL2). A felosztásból következően könnyedén előállhat az, az elsőre talán paradoxnak tűnő helyzet, hogy valaki, a bibliai Józsefhez hasonlóan a negatív szabadsága, azaz a cselekvési lehetőségei jelentős csorbulása árán juthat el a pozitív szabadsága kiteljesítéséhez, vagyis ahhoz, hogy elgondolkozzon az életén, változtasson, javítson önmagán.

A zsidó vallásfilozófia szerint az élet értelme, hogy Istennek tetsző, mélyen spirituális helyé változtassuk a világot. Ha valakit rács mögé zárunk, meggátoljuk abban, hogy teljesítse ezt a rá szabott kötelességet. Megvonjuk tőle annak a lehetőségét, hogy e küldetését teljesítse. Ha úgy tetszik, megfosztjuk létezése értelmétől

6 2Mózes 21:37, 3Mózes 5:24.

7 3Mózes 30:2, 5Mózes 25:3.

8 3Mózes 4.

9 2Mózes 12:15.

10 1Mózes 39:20, illetve 42:16-19, 2Mózes 12:29.

11 2Királyok 17:4.

12 Birák 16:21, 25.

13 Ezsdrás 7:26.

14 Préd 4:14.

(URL3). Mégis, bár a börtön ilyenformán látszólag ellentétes a Teremtés céljával, lehetőséget biztosít arra, hogy megtévedt embertársaink visszatérjenek az erkölcs és a tisztesség útjához, amelyre a zsidó felfogás szerint az istenszolgálat teremt megfelelő kereteket. A megtérés rögzös és embert próbáló ösvényén járva az embernek először is el kell jutnia jelenlegi, nemkívánatos állapotának valódi megértéséhez. Másodsor, olyan szilárd és fegyelmezett elhatározást kell kifejlesztenie, amely a változást és a javulást célozza. Mind a múlt miatti büntudatra, mind a jövőre vonatkozó elhatározásokra szükség van. A börtön környezetében – a társadalmi nyomástól távol, kényszerű magányában – végre elkezdheti önmaga reális és objektív értékelését, és megtervezheti a javulás, a lelki gyarapodás lépéseit.

A fentiekkel összefüggésben egy zsidó börtönlelkész legfontosabb feladata, hogy a megtévedt embertársait minden erőfeszítésével megpróbálja visszatéríteni az igazság ösvényére. Soha nem szabad feladnia a reményt, hogy elérkezhet a pillanat, amikor a legtöbbjük, belátva hibáit, a korábbinál jobb, teljesebb életet választ a maga számára. Ehhez fel kell ismernie annak a lehetőségét, hogy a vallástól való távolság nemritkán éppen a börtönök rideg környezetében alakulhat át a spirituális értékekhez és célokhoz fűződő meghitt közelséggé.

Felhasznált irodalom

Köves S. & Oberlander B. (2008). *A zsidó tudományok – Fejezetek a klasszikus forrásokból VI. kötet: A zsidó vallás tizenhárom hitelve*. Zsidó Tudományok Szabadegeteme.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Misné Torá – a zsidó jogtár: A tudás könyve – A megtérés szabályai*. <https://zsido.com/fejezetek/a-tudas-konyve-a-megteres-szabalyai>

URL2: *Nem vagytok már többé rabok, Szét szabad már szállani*. <https://neokohn.hu/2019/03/15/nem-vagytok-mar-tobbe-rabok-szet-szabad-mar-szallani/>

URL3: *A Lubavicsi Rebbe: Bűn és bűnhődés zsidó módon*. <https://zsido.com/a-rebbe-szava-bunes-bunhodes-zsido-modon/>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Faith Á. (2021). Börtön mint a szabadság kapuja? A hagyományos zsidóság álláspontja a börtönbüntetéssel kapcsolatban. *Belügyi Szemle*, 70(S14), 96–102. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2022.4.5>

A bűn és büntetés etikája

Ethics of Sin and Punishment

Tihanyi Miklós

Dr. PhD, egyetemi docens, rendőr őrnagy
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Rendészettudományi Kar
tihanyi.miklos@uni-nke.hu

Absztrakt

Cél: A büntetőjog szoros erkölcsi gyökereire támaszkodva feltárni a bűn és büntetés etikai alapjait és különböző megközelítéseit.

Módszertan: A büntetőjog és az erkölcs viszonyrendszerének jogelméleti megismerése. A keresztény etika görög és zsidó alapjainak feltárása. Mindezek alapján a bűn és büntetés etikai fogalmi lehetőségeinek és a büntetőjog alapfogalmainak tartalmi összevetése.

Megállapítások: A bűn kifejezést a büntetőjog nem használja, azonban épít erre az alapvetően etikai tartalmú fogalomra. A büntetőjogi bűnösség – mint a felróhatóság alapjának indeterminista felfogása – Szent Ágoston etikájában is megjelenik, építkezve a görög és zsidó jogi és etikai megfontolásokra. A büntetés társadalmi szükségessége, valamint arányossága a keresztény társadalmi tanítás alapjaira épít. A modern büntetőjogi szemléletben megjelenő resztoráció némely eleme visszatükrözi a keresztény büntetés-etika értékeit.

Érték: A büntetőjog alapfogalmainak értéktartalmú megközelítése.

Kulcsszavak: büntetőjog etikai alapjai, bűn, büntetés, helyreállító igazságszolgáltatás

Aim: Relying on the close moral roots of criminal law, exploring the ethical foundations and approaches to crime and punishment.

Methodology: Legal theoretical knowledge of the relationship between criminal law and morality. Exploring the Greek and Jewish foundations of Christian ethics. Based on all this, the content comparison of the ethical conceptual possibilities of crime and punishment and the basic concepts of criminal law.

Findings: The term crime is not used in criminal law, but it builds on this fundamentally ethical concept. The indeterministic conception of criminal guilt as the basis of blameworthiness also appears in St. Augustine's ethics, based on Greek and Jewish legal and ethical considerations. The social necessity and proportionality of punishment is based on the foundations of Christian social teaching. Some elements of the restoration appearing in the modern criminal law approach reflect the values of the ethics of Christian punishment.

Value: Value-based approach to the basic concepts of criminal law.

Keywords: ethics basis of criminal law, sin, punishment, restorative justice

Problémafelvetés

E tanulmány keretei között elsősorban a bűn és büntetés fogalmak etikai, kiváltképp keresztény társadalometikai tartalmi összetevőire kívánok fókuszálni. A jogi gondolkodásban a bűn és büntetés mindenekelőtt jogi fogalmi jellemzőkkel bírnak. Ugyanakkor e fogalompár immanens részét képezi a keresztény vallási tanításoknak is. A társadalmakat jellemző erkölcsi normarendszer fejlődésére egyik legnagyobb hatást a keresztény vallás normarendszere gyakorolta. Az eltérő dogmatikai rendszerek eltérő tartalommal töltik meg a fogalmakat. A jog és az erkölcs többé-kevésbé szoros kapcsolatban áll egymással. Bittar modellje szerint a jog erkölcsi gyökerét leginkább az emberi méltóság bizonyítja (Bittar, 2020). Mindaz, amit az emberről a jog elmond, az valójában joggá transzformált erkölcs. Ez az erkölcs azonban természeténél fogva nem semleges az adott társadalomban uralkodó ideológiáktól. Az emberi méltósághoz való jog tartalma lényegében ideológiák által is befolyásolt morális, azaz végső soron erkölcsi megfontolásokon nyugszik. Hiszen a magzat emberként való elismerése vagy el nem ismerése egyfajta leképeződése a társadalmi morál egy szeletének, annak, hogy a közvélekedés mit tart az emberi életről mint értékről.

Büntetőjog és erkölcs viszonya

A jog és az erkölcs kapcsolata talán sehol nem olyan szoros, mint a büntetőjog területén. Ez még abban az esetben is igaz, ha a büntető jogalkalmazás a büntetőjogi parancs feltétlen érvényre juttatása érdekében időről-időre az erkölcsi normákkal ellentétes döntéseket mutat (Diamond, 1996). A büntetőjog nem használja a bűn fogalmát, hanem ebből az alapvetően morális, etikai fogalomból

vezeti le a saját alapfogalmait, mint a bűnösség, bűncselekmény, vagy a tudomány által használt bűnfelelősség. A büntetőjogi fogalmak alapja azonban mégiscsak a bűn. Ez pedig felveti azt a jogos igényt, hogy megvizsgáljuk az erkölcsi normarendszerre meghatározó befolyással bíró vallási normarendszer milyen tartalommal közvetíti a bűn és a büntetés fogalmakat. A 21. századra a vallási normák sokat veszítettek általános jellegükből, közvetlenül érvényesülő társadalmi normaként visszaszorultak az adott vallás követőire. Ugyanakkor közvetett módon megjelennek az erkölcsi szabályok tartalmában. Az erkölcs ellenben már a társadalmi viszonyokat szabályozza, amely egyaránt érinti az egyént, annak akaratát és cselekvéseit. Vagyis mindezeket értékelésének tárgykörébe vonja. Ez lényeges különbség a joghoz képest, ugyanis ez utóbbi az akaratot egészen addig nem érintheti, míg annak nincs a kívül világ számára érzékelhető megjelenési formája. Ugyanez a pont, amely az erkölcs és vallás értékeit egyaránt jellemzi.

Kant filozófiájának alapjain állva mondható, hogy az erkölcsi parancsok olyan normák, amelyek feltétel nélküli követésre tartanak számot. E parancsoló normák Kant szerint imperatívuszok, amelyek feltétel nélküli engedelmisséget követelnek. Az erkölcsi normák követése nem tűri a gyakorlati célok szerinti megfontolásokat (a hazugság minden esetben hazugság marad, még akkor is, ha jó célokat szolgál) (Kant, 1991). A vallási normák ehhez hasonlatosak. A „Ne ölj!”, „Ne lopj!” parancsolatok nem tűnnek kivételnek. A büntetőjogi tilalmak pedig éppen ezekre a közérthetően megfogalmazott parancsolatokra épülnek (Finszter, 2012). Jelentős különbség mutatkozik a tudatosság oldaláról. Ha etikai szempontból elmarasztalunk valamely emberi magatartást, ennek alapja az a feltételezés, hogy a tettét végrehajtó személy tudta, mit cselekedett, és azt is tudhatta, hogy ezt nem lett volna szabad megtennie. Az erkölcsi felelősség a tudatosságot és a választás szabadságát is feltételezi. Ezen alapul a jogi felelősség is (Turay, 2000). A keresztény normákban a „törvény” nem ismerete alkalmasint felmentést ad. A jog legfeljebb a tévedés és a megtévesztés nagyon szűk esetköreibe fogadja el a törvény nem ismeretét. A különböző normarendszerek közötti különbségek hosszan sorolhatók lennének, e néhány gondolat azonban elégséges ahhoz, hogy igazat adjak Békés Imrének abban, hogy jogi és vallási értelemben felfogott bűn és bűnösség formális összehasonlítása kevés eredménnyel kecsegtet (Békés, 2001).

Formális helyett alkalmazott tartalmi összevetés alapja az a keresztény etikai felfogás, amely szerint az ember szabad akaratú rendelkező. Lelkiismerete révén pedig rendelkezik azzal a képességgel, hogy megkülönböztesse egymástól a jót és rosszat. E két képessége képezi az egyéni felelősség alapját. A kereszténységnek az európai kultúrára gyakorolt hatása révén ebben gyökerezik

az indeterminista moráletika emberképe, amely szerint az ember felelős a saját cselekedeteiért, nem pedig valamiféle kifürkészhetetlen isteni akarat tudat nélküli eszköze. Az egyén szabad akaratán, belátásán, felelősségén nyugvó etikai alap pedig már fellelhető a jogi felelősség világában. Hogy mennyire szoros az erkölcs és a büntetőjog közötti összefüggés, azt talán legszemléletesebben a háborús bűnösök nürnbergi pereit illusztrálják. Itt a kérdés úgy merül fel, hogy a törvények szerint eljáró és a törvények alapján parancsot teljesítő ember elítélhető-e azért, mert gonosz és embertelen törvénynek engedelmeskedett, nem pedig az emberiség követelményének, amely alapján meg kellett volna tagadnia a parancsot. Az igazság és jogosság még csak nem is rokon fogalmak, hacsak nem ennek megfelelően határozzuk meg az értelmezési keretet. E kutatás értelmezési kerete a keresztény vallás értékei. Ezért a büntetőjog és erkölcs közös gyökerezését is ebből a nézőpontból fogom vizsgálni.

Annak az értékrendszernek, amelyen a társadalmi értékítélet nyugszik, elméletileg vissza kell tükröződnie az adott ország büntetőjogában. Némiképp leegyszerűsítve a kérdést azt mondhatjuk, hogy az a „jó büntetőjog”, amely a társadalom részéről morális, erkölcsi elfogadásra és követésre talál. Ennek az elfogadásnak az alapja az adott társadalom által többnyire követett értékek és a büntetőjogi szabályrendszer által védett értékek közötti nagyfokú egyezőség lehet. Vagyis a „jó büntetőjog” azt az értékrendszert részesíti védelemben, amelyet a társadalom többnyire elfogad, követ, és mint ilyet büntetőjogi védelemre méltónak és a büntetőjog által védhetőnek tart.

Természetesen léteznek olyan cselekmények, amelyek tértől és időtől függetlenül szinte azonos módon kerülnek szabályozásra a különböző társadalmi rendszerekben. A „Ne ölj!” „Ne lopj!” parancsolatok általában politikai és társadalmi berendezkedéstől függetlenül büntetik az élet és a vagyon elleni bűncselekmények elkövetőit. Ugyanakkor léteznek olyan cselekmények, amelyeket adott állam politikai és társadalmi változásai erősen befolyásolnak. Ilyenek tipikusan az állam elleni bűncselekmények (Barna, 2015). De jól megfigyelhető módon ilyenek a köznyugalom elleni bűncselekmények egy része és a kábítószerek-bűncselekmények is. A büntető jogalkotó gondolkodásában ugyanis elkerülhetetlenül nyomot hagynak a történelmi és társadalmi események, változások, illetve a bűnözés tendenciái. Mindezek hatására a 21. századra igen sokat lazult a büntetőjog és az erkölcs viszonya (Domokos, 2019).

A büntetőjog alapfogalmai között tartjuk számon a bűnösséget és a bűncselekményt. Ugyanakkor a bűn fogalmát egyáltalán nem használja a büntetőjog. A bűn ugyanis elsősorban erkölcsi kérdés, a bűncselekmény pedig ezzel szemben ember alkotta jogi jelenség. Ugyanakkor kevésbé tagadható, hogy kiváltkép erős erkölcsi gyökerekkel rendelkezik. Az, hogy mely cselekményeket

minősíti a jogalkotó bűncselekménynek, nem csupán büntetőpolitikai, hanem erkölcsi kérdés is.

A bűn etikája

A büntetőjogi védelem egyik eszköze – természetéből eredően – a büntetéssel való fenyegetés, amely önmagában is alkalmas lehet a büntetendő magatartástól való tartózkodás elérésére. Azzal, hogy valamely cselekmény büntetőjogi tényállási elemként megfogalmazásra kerül, az állam már bizonyos fokú védelmet biztosít a védett jogi tárgy számára. Másfelől pedig a büntetőjogi védelem eszközei közé tartozik a büntetés kiszabása és annak alkalmazása. A bűn és büntetés ekként központi fogalmat jelentenek a büntetőjog számára. De ugyanez a megállapítás igaz teológiai szempontból is. Ezért szükséges vizsgálni a bűn és a büntetés témaköreit a keresztény teológia nézőpontjából. Alapvetően nem teológiai tárgyú e tanulmány, ezért e kérdésnek csak azokra a legfontosabb szempontjaira mutatok rá, melyek értelmezésében többé-kevésbé közmegegyezés mutatkozik a kereszténység legfőbb irányzatai között.

Mivel a kereszténység egyrészt az Ószövetségben gyökerezik, másrészt történetileg jelentős hatást gyakorolt rá a görög kultúra, ezért érdemes rövid körképet nyújtani és megvizsgálni ezek egymás közötti összefüggéseit.

Az ószövetségi kutatások alapján megállapítható, hogy igen csekély számúak a bűnről szóló elméleti-teológiai állítások. Ennek legfőbb oka és magyarázata, hogy bár a zsoltárok könyvében érzékelhető egyfajta egyetemesség kifejezése, de ezek kivétel nélkül inkább személyes történet elmesélésből indulnak ki, melyben a beszélő panasznak ad hangot, melyből következik az a megállapítás, hogy az Ószövetség inkább olyan beszédformát alkalmaz, amely leginkább illik a bűn jelenségéhez, ami így nem más, mint a vallomás (Rad, 2000). Az Ószövetségben a nem bűnös emberre a caddíg szó a használatos, ami eredetileg jogi szakkifejezésre vezethető vissza, mert kezdetben a zsidó jog ezzel a szóval azt az embert jelölte, akit valamilyen váddal megvádoltak, de az eljárás során ez a vád alaptalannak bizonyult. Ezért ez a kifejezés azzal a személlyel azonosítható, akit a bíróság ártatlannak nyilvánított. Ézsaiás próféta könyvében az erőtleneknek, gyengéknek nyújtott segítséget is magában foglalja (Koskai, 1996). Az 1 Kir 8,32-ben az eredeti szövegben a caddíg szó mellett olvashatjuk még a rását is. Ennek a szónak az alapjelentése: gonosz, istentelen. Ez a kifejezés, az előbb tárgyalt caddíg ellentétéként, arra a személyre használatos, akinél a vád bűnössége bizonyosságot nyert, tehát vétkeisége megállapításra került az eljárás során. Később ezek a jogi kifejezések átmentek a vallási nyelvhasználatba

is. Mózes első könyvének 3. fejezetében az első bűneset történetében az elbeszélés rámutat a bűn valódi lényegére, ami nem mást, mint az Isten akaratával való szembehelyezkedés, az ő parancsainak megszegése, az emberi akarat az isteni akarat fölé helyezésével. Az átmenet a caddíg és a rásá teológiai használata között itt jelenik meg. Rásá az, akit megvádoltak, hogy a maga akaratát, elképzelését teszi az első helyre, az isteni akaratával szemben, hogy Isten törvényét megszegi, és ezek a vádak az emberre nézve alaposnak találhatók. Az Ószövetségben ezen kívül még több kifejezés is található a bűn megnevezésére, melyet legmélyebben a pesa szó fejezi ki. Ennek a főnévnek a jelentése: valaki ellen felkelni, fellázadni. A lázadás mint bűn a Szentírásban többször is megjelenik. Ezen túl használatos még a hátá és az áwón kifejezések. A hátá jelentése: vétetni, célt téveszteni, és ebből alakult ki az Isten által az ember elé tűzött cél elvételének és az ekként vétkezésnek a fogalma, mely azonos a görög hamartiával. Az áwón gyök jelentése: elcsavarni, görbe utakon járni, eltévedni. Látszólag hasonló jelentéstartalommal bír, mint a hátá, de az utóbbi olyan bűnt jelent, aminek elkövetője nem érzelmi alapon vétetett, addig ezzel szemben az áwón már negatív érzelmi hozzáállást feltételez. Összefoglalva: a hátá esetében csak a cselekedet ellenkezik Isten akaratával, az áwónál már maga a személy is (Pap, 2008). Ez utóbbi tehát az egyén és cselekedete közötti pszichés kapcsolatot is magában foglalja, mégpedig pozitív érzelmi töltettel, míg a hátá negatív érzelmi töltetet feltételez.

A zsidó jog és a zsidó vallási élet előírásai ugyanabból a forrásból táplálkoznak (Talmud és a Tóra). A bűn ezeknek a szabályoknak a megszegése. Mint-hogy a jogi előírások mindegyike Isten kijelentésére, parancsolatára vezethető vissza, ezért e szabályok megsértése Isten rendeléseinek és végső soron Istennek a megsértése. A bűnös büntetése a szándékosan megsértett törvény, vallási előírás megtorlása volt.

Az ógörög nyelv több kifejezést használt a bűn fogalmára. Ezek egyike a „hamartéma” (más megközelítésben hamartia), amellyel leginkább drámákban lehet találkozni. Lényegében egy tragikus vétség, amelyet a főhős követ el azzal, hogy nem megfelelően számítja ki tettei következményét. Ugyanakkor ennek a kifejezésnek több, legalább három elkülönült rétege mutatható ki. Az első lényegében a célok eltévesztésével azonosítható, a második a hibák vétése vagy hibás cselekvés, a harmadik pedig a törvények elvételése, még inkább a bűnös cselekvés. Ez utóbbi jelentéstartalomban a bűnös cselekvés morális bűnt jelent. E három jelentéstartalom időben egymást követően fejlődött ki. Ezért a korai kereszténység idején már ez utóbbi jelentéstartalommal bírt a fogalom (Bremer, 1969). A másik fogalom az „adikia”. Ezzel a kifejezéssel leginkább a jogtalanság jelölhető. Ez lényegében megfeleltethető a latin „iniuria” fogalomnak, amely

a ius megszegése. A bűn ebben az értelemben az írott emberi joggal ellentétes magatartás. Kissé pontosítva, mélyebb rétegeit feltárva e kifejezés jelentésének egyes esetekben abszolút értelemben használatos a hamisság, gonoszság jelölésére. Ezekben az esetekben az erkölcsi normáknak nem megfelelő cselekvésről és magatartásról van szó. Határozottabb teológiai súlyt kapnak azok az alkalmak, amelyek esetében közvetlenül felismerhetően az igaz, jogos, igazságos ellentétéként jelenik meg e kifejezés. Ebben az esetben az igazságtalanság mértéke Isten igazsága (Bartha, 1993). A harmadik fogalom az „asaberia”, amely vallásos tartalommal bír, mert jelentését tekintve annyit tesz, hogy valaki nem tanúsít kellő tiszteletet az istenek iránt. A negyedik használatos fogalom a „kakia”. Ez lényegében az erény ellentétéként meghatározható rosszaság, amely leginkább a hitványsággal azonosítható. Végül pedig találni egy nagyon sajátos bűnfogalmat. Ez pedig a „hübrisz”. A hübrisz bűne annyit jelent, hogy az illető átlépi az ember és az istenek közötti határt és áttéved az istenek territóriumára. Egyfajta érzésben jelenik meg, amely azt sugallja, hogy amit az ember tesz vagy ami történik vele, az már túl sok az ember lényének, az már tovább nem folytatható (Maróth, 1996). Lényegében egyfajta önhittség, amelyben az ember sokkal többre tartja magát, mint az emberi természeténél fogva indokolt lenne. A többre vágyás, a versengés természetes emberi viselkedés, mi több görög erény, azonban egy ponton túl valaki már nem a többi emberrel kíván versenyre kelni, hanem az istennel. Ez a hübrisz. Példaként lehet említeni Daidalosz és Ikarosz történetét. Lehet azon vitatkozni, hogy Ikarosz tragédiája kinek a hübrisze miatt következett be. Daidalosz, az építőmester gondolt magáról túl sokat, mikor repülni vágyott, vagy Ikarosz, aki apja intelme ellenére egyre magasabbra szállt, mintha nem lenne előtte határ? Mégis inkább Daidalosz hübrisze Ikarosz büntetésének kiváltó oka, hiszen építőmesterként alkotni, teremteni vágyott, az isteneket utánozva. A görög bűnfogalmak áttekintése arra enged következtetni, hogy mindaz, amit ma büntetőjogi bűnösségről gondolunk az a hamartia és az adikia sajátos elegye. A büntetőjog szoros kapcsolata az erkölccsel a hamartiával mutat rokon vonásokat, a büntetőjogi normák megsértése írott jog lévén az adikia területére vezet.

Keresztény teológiai értelemben a bűn az Istentől való elszakadás. Az ember teremtett lény, mégpedig Isten a saját képmására teremtette. Ebből a teremtettség állapotából fakad az ember felelőssége Istennel szemben. Az ember kötelessége a teremtő akaratának teljesítése. A bűn lényegében ennek az erkölcsi elkötelezettségnek a megtagadása (Békés, 1996). Ennek következménye az embert körülvevő zavarok, maga a halál, végső soron pedig a kárhozat. Az ember bűne az, hogy megszakította kapcsolatát az Istennel. Nem volt hajlandó többé engedelmeskedni neki. Az ember bűnei pedig azok, amiket ebben az állapotában

mond, gondol, mulaszt vagy cselekszik. A bűn állapotában csak vétkezni tud az ember. Az azonban nagyon fontos igazság a Szentírásban, hogy mi nem azért vagyunk bűnösök, mert vétkezünk, hanem azért vétkezünk, mert bűnössé lettünk (Csuka, 2000). Vagyis maga a bűn az ember sajátossága, egyfajta kényszerítő ok, amely miatt nem tud másként, csak bűnösen cselekedni. A bűnös cselekedet (vétek) már ennek a sajátosságnak, a bűnnek a következménye. Minden, amit ebben az állapotban az ember csinál, az bűn, mert mindent Isten nélkül csinál. Ami pedig nem hitből van, az bűn. Tehát amit Istentől elszakadva, önállóan, tőle függetlenül csinál az ember, nem hitből, az bűn. A bűn tehát nem jogilag értelmezett valóság a Bibliában. A bűn nem is moralitás kérdése a Bibliában, hanem hitbeli engedetlenség (Csuka, 2000). A bűn eredete valójában nem az embernél keresendő. A Biblia szerint az első bűn a mennyben történt, a lelki, a szellemi világban, amikor Lucifer, az angyalfejedelem Isten helyére tört, felázadt Isten ellen. Ehhez megnyerte magának az embert, hiszen, ha az ember olyanná válik, mint Isten, akkor nincs többé közöttük függés, nincs teremtő és teremtett közötti kapcsolat (Csuka, 2000). A keresztény teológia szerint innen származik a bűn. Modern jogállami jogászok számára nehezen érthető, hogy minden ember bűnös és minden vétek ebből a bűnös természetből fakad, amely miatt az ember nem tud „nem vétkezni”.

A bűn eredetének megjelenésével leginkább Augustinus foglalkozott az eredendő bűn tanában. Augustinus szerint Isten nem bűnnel együtt teremtette az embert, már a gyermekek lelkén is születésüktől kezdve a bűn árnyéka van (Szent Ágoston, 2002). De akkor honnan van a rossz? – teszi fel a kérdést Augustinus, amire a feleletet ő maga meg is adja, miszerint a bűn gyökere a szabad akaratunkra vezethető vissza, és ehhez teszi hozzá, hogy a bűnből fakadó szenvedésünk Isten igazságának a jele. Ő maga így ír erről vallomásaiban: *„Mert amikor valamit akartam, vagy nem akartam, teljes biztossággal tudtam, hogy nem másvalaki, hanem én magam voltam az akaró, vagy nem akaró, s már-már rábukkantam, hogy itt van az én bűneimnek az oka. Azt is láttam, hogy amit akaratom ellenére cselekszem, az nem(szabad) cselekvés, hanem (kényszerűség, vagyis) szenvedés, tehát nem lehet bűnöm, hanem büntetésem; s hogy ezt nem méred rám igazságtalanul, könnyen elhittem, amint rád gondoltam igazságos voltodra.”* (Szent Ágoston, 2002). Ebből következik, hogy az ember maga oka a bűneinek, ő a bűneinek kovácsa, amiért Isten felelőségre nem vonható. Szent Ágoston ezt ekként fogalmazza meg: *„Mert minden jó Istentől származik, ebből következően minden is Istentől származik, ebből következően, minden természet is Istentől származik. Minthogy ez az elfordulás is, amelyet a bűnösnek mondunk, lefelé tartó mozgás, s minden, ami lefelé tart, a semmiből ered, akkor figyelj csak meg, hová tart, s biztos lehetsz benne,*

hogy nem Isten felé. Minthogy ez a lefelé tartás akaratlagos, a mi hatalmunkban van. Ha félsz tőle, akkor ne akard, s ha nem akard, nem következik be” (Szent Ágoston, 1989). Szent Ágostonnak ez a tanítása jelenti az indeterminista büntető felfogás gyökereit. Nem valamiféle külső hatalom játékszerének tartja az embert, hanem önálló akaratú és értelemmel bíró lénynek, aki éppen ezért felelősséggel tartozik tetteiért.

Az ember szabad akaratában elfordult Istentől, a változhatatlan jótól a változó rossz felé, ezért ez az elfordulás és odafordulás nem kényszerű, hanem akaratlagos, méltó és igazságos büntetés követi: a szerencsétlenség. Itt fontos megjegyezni, hogy a szerencsétlenség alatt nem a sorsszerűséget kell érteni, hanem az emberi szerencsétlenséget, bünt, hogy a biztos jót elhagyta az első emberpár a biztos rosszért. Legigazságosabb büntetés e szerint, ha az ember elveszíti azt, amit nem akart jól használni (lásd bűneset), de ha akarta volna, minden nehézség ellenére meg tudta volna tenni.

A büntetés etikája

A zsidó törvénygyűjtemények formailag két nagy csoportba rendezhetők: az egyik a kazuisztikus törvények, a másik az apodiktikus törvények. Az utóbb említett törvények fő ismérve, hogy parancsot vagy tiltást fejeznek ki, és ezek a törvények nem vettek figyelembe enyhítő körülményeket, ezért legtöbbször a büntett árát halálbüntetéssel szabták ki. Ma ezt a büntetési rendszert könyörtelennek mondanánk, hiszen a kor emberei nem vették figyelembe a büntett okát, súlyosságát, illetve a bűnösség mértékét. Mivel a zsidó törvények főleg vallási és etikai kérdésekkel foglalkoztak, így minden kiontott ember vére Istenhez kiáltott, ezért a gyilkosság az életet adó Isten elleni véték, tehát csak a vétkes halálával tehető jóvá, függetlenül attól, hogy milyen a bűnösség foka (Soggin, 1998). Ezzel szemben a kazuisztikus törvények enyhébb elbírálást mutatnak. Leginkább az jellemző rájuk, hogy próbálják előre megállapítani az összes lehetséges helyzettípust, amelyek egy cselekedet vagy egy mulasztás nyomán megtörténhetnek, hogy ezek által tudják megítélni és elbírálni az adott bűncselekményt. Az elnevezését is erre lehet visszavezetni, hiszen ezt a törvényt konkrét esetekből kiindulva alkották meg. A Szövetség könyvében körülbelül a törvények felét lehetne ebbe a kategóriába besorolni. Legrégebb idők óta ismert szempontokat vesz figyelembe. A kazuisztikus eljárást soha nem alkalmazzák a kultusszal vagy etikával kapcsolatos törvényeknél. Talán itt kezdődik a különbségtétel a szakrális és a világi jog között (Soggin, 1998). A két törvény közötti eltérést az mutatja, hogy az apodiktikus törvényeket tartalmilag vallásos

és etikus kérdések jellemzik, még ezzel párhuzamosan a kazuisztikusak viszont inkább világiak. A továbbiakban ez utóbbira térek ki részletesebben.

A zsidó joggal kapcsolatban gyakran felhozott kritika a talio-elv kegyetlensége. A zsidó jog fejlődése roppant hosszú időszakot ölel fel. Ebben a hosszú időintervallumban az államiság alapvető jellemzői is változtak. A jogi alapok ugyan kevésbé voltak kitéve változásoknak, azonban a különböző jogintézmények alkalmazása koronként változott. Elegendő utalni Jézus perére, ahol a zsidó nagytanács már nem alkalmazhatott halálbüntetést. Ítélezhetek istenkáromlás ügyében, de vallási törvényeik szerint az ezért alkalmazható halálbüntetés kiszabására már nem volt jogi lehetőség (Sáry, 2004). A nomád népek világában működött jogi elv később sokat veszített gyakorlati jelentőségéből (Bernard é.n.). Ezért a talio-elv kegyetlenségének azonosítása a zsidó büntetőjog elveivel csupán látszólagos, egyáltalán nem arról van szó, hogy a zsidó törvényi előírások szerint a bűnös embernek szeme világát kéne venni.

Mózes második könyvében olvassuk: „*Szemet szemért, fogat fogért, kezét kézéért, lábat lábért, égetést égetésért, kék foltot kék foltért.*” (Móz, 21.20). Ugyanakkor az ezt megelőző és ezt követő igehelyeken meglehetősen részletes büntetőjogi rendelkezéseket találunk, ahol a különböző bűncselekményeket elsősorban kártérítéssel, az élet elleni szándékos cselekmény elkövetőit pedig halállal rendelik büntetni a mózesi törvények. A gondatlan emberölés elkövetőjének lehetősége volt menedékvárost keresni. A szándékos emberölés elkövetőjét pedig akár az oltártól is el lehetett hurcolni, hogy rajta a halálos ítélet végrehajtsák. Érdekes módon a rabszolgákon elkövetett emberölés más megítélés alá esett: „*Ha valaki rabszolgáját vagy rabnőjét úgy üti meg bottal, hogy az meghal keze között, annak bűnhődnie kell. De ha egy-két napig még életben marad, ne bűnhődjék az ura, hiszen a saját pénzéről van szó.*” (Móz, 21.20). Tehát a rabszolgákon elkövetett nem szándékos emberölés (akaratlagos módon kerültem a gondatlan kifejezést, mert a szándékon túli eredményként, azaz mai szóhasználattal élve a halált okozó testi sértés eredményeként bekövetkező halálesetet is ide tartozónak kell érteni; megjegyzés: tőlem TM) nem maradt büntetlen, azonban a pontos büntetés felől a mózesi törvények nem rendelkeznek (Móz, 21.20). Ha pedig a rabszolga csak később hal meg a verés következtében, abban az esetben a gazdájának már nem is kell felelnie, mert nem lehet ölési szándékra következtetni (URL1). Ellenben, ha férfiak összevesznek és ölési szándék nélkül verekednek, melynek következtében egyikük megsérül, akkor a büntetés a sérülés mértéke szerint változik: ha a sértett fekvőbeteggé vált, akkor kártérítést kell számára fizetni, ha pedig akár csak mankón is, de járásképes maradt, abban az esetben az elkövető mentesült a büntetés alól (Móz, 21.19). A hivatkozott törvények nem szólnak arról az esetről, ha ilyenkor a sértett

később a bántalmazás következtében meghal. A rabbinikus magyarázat szerint ebben az esetben a főszabály, azaz a talio-elv érvényesül, melynek alapján az elkövető halált érdemel ([URL1](#)). A zsidó jog ez esetben nem gondatlan emberlenségként, hanem halált okozó testi sértésként fogta fel a cselekményt, amely esetben az elkövető szándéka legfeljebb (de arra mindenképp) a sérülés okozására terjedt ki. Tehát rabszolgák esetében csak a szándékos ölési cselekmény volt – meg nem határozott módon – büntetendő, a szabad zsidó polgárok sérelmére elkövetett személy elleni cselekmények esetében pedig a veszekedésből fakadó verekedés eredményeként keletkező sérülések kivételt jelentettek a talio-elv alól, a halált okozó testi sértést pedig úgy rendelték büntetni, mint az emberölést. Ebből a szabályozásból két következtetés levonható. Az egyik, hogy a zsidó jog a „Ne ölj!” parancsolatot minden emberre érvényesnek tartotta. E parancsolat védte a rabszolgákat is. Ugyanakkor adódik a második következtetés, amely szerint a pogány rabszolgák és az izraeliták emberi méltósága között hatalmas különbségek mutatkoznak.

A zsidó jog szabályaiból az rajzolódik ki, hogy a talio-elv a fentebb tárgyalt kivételektől eltekintve sokkal inkább az ókori bíróság elméleti eszköze volt a kártérítés behajtására. Az összeg azt a kársérelmet fejezte ki, amit a gonosztevő szándékosan okozott felebarátjának ([URL2](#)). Ugyanakkor Mózes harmadik könyvében ismét előkerül a talio-elv kifejezetten a testi sértés büntetéseként: „*Ha valaki testi sértést követ el honfitársán, azzal úgy bánjanak, ahogyan ő cselekedett: törést törésért, szemet szemért, fogat fogért. Amilyen testi sértést követett el, olyat kövessenek el rajta is.*” (Móz, 24.20). Lényegében a zsidó jog a talio-elvet a szándékos emberölésre és a testi sértésre rendeli alkalmazni, amennyiben ezek sértette szabad zsidó polgár. A zsidó büntetőjog a büntetésnek hármas célt tulajdonít. A büntetés mint megtorlás nem bosszú, azt a törvény kifejezetten megtiltja. Elsődleges célja a bűnös megjavítása, visszatartása attól, hogy újabb bűncselekményt kövessen el. Ha pedig a javítás nem lehetséges, mert az elkövetett bűncselekmény olyan súlyos, hogy mással ki nem váltható büntetést, a halálbüntetést írja elő, akkor viszont csak a fizikai megsemmisítés marad. Másodlagos cél a társadalom többi tagjának visszatartása a bűnelkövetéstől. A törvény a büntetések szigorával kívánja visszarettenteni az embereket attól, hogy bűncselekményeket kövessenek el. A harmadik cél a gonosztevő számára kiengesztelés megszerzése. A bűnelkövető ugyanis Isten ellen is vétkezik. A Talmud szerint a földi szenvedések megtisztítanak a bűntől és enyhítik a lelki fájdalmat a túlvilágban (Szathmáry, 2003).

Mózes öt könyvében, összefoglaló néven a Pentateuchosban már érzékelhető a jogi anyagok és a liturgikus elemek egymással való keveredése. Az ókori keleten nem tettek különbséget, nem választották el egymástól élesen a kultuszt

és a polgári mindennapokat (Soggen, 1998). A Közel-Keleten a jog kezdettől fogva szentnek és sérthetetlennek számított, mivel ezt közvetlenül vagy közvetve, de az istenségtől eredeztették (Soggen, 1998). Az „egyház” és az állam elválasztása elképzelhetetlen, mivel a vallás a fennálló rend legfontosabb alapját képezte. A jog attól válik szakrálissá, hogy mindig az istenek közvetítik az emberek felé. A jog isteni eredetének következménye, hogy megsértése automatikusan szentségtörésnek fog minősülni. Ez ad magyarázatot az oly gyakori halálbüntetésekre, mert ekkor ez volt a legfőbb, ember által elkövetett bűn.

A klasszikus görög filozófusok közül Plutarkhosz az első században egy modellt vázol fel, melyben azokat a motivációkat keresi, melyek a bűnök elszaporodásáért felelősek. Az okokat a büntetéssel kapcsolatos hibákban látja: a büntetés késedelmeskedésében és/vagy aránytalanságában. A büntetés aránytalansága esetén a büntetés túl nagy vagy túl kicsi a bűnhöz képest. Az aránytalanul nagy büntetés kisebb vétségért ugyanúgy elszaporítja a bűnöket, mint a kis büntetés nagyobb bűnért. Az előbbi igazságtalannak tartják az emberek és az „ügyis megbüntetnek” alapon gondolkodnak, míg az utóbbi kapcsán a kisebb bűnök nagyon elszaporodhatnak, hisz a nagyért is „semmisséggel fizettek”. Ha a bűnök büntetése elmarad, az újabb bűnökre ösztönzi az elkövetőket, azt gondolhatják, nem is bűn az, amit elkövettek, hiszen nem kaptak érte büntetést. Ha a büntetés túl későn érkezik, akkor már nem a bűnre való válaszként értelmezhető, hanem egy sorscsapásnak, mely nem hozható összefüggésbe az elkövetett bűnnel, vagy nem azzal a bűnelkövetéssel hozzák összefüggésbe, melyre eredetileg vonatkozott. Mikor ugyanazokat a káros tetteket rendszerint ugyanazon büntetések követik, ezek leszoktatják az embereket a bűn elkövetéséről (Gyenisné, 2003). A késedelmesen érkező büntetésnek sem nevelő, sem elrettentő hatása nincs, mivel ezt a „sorscsapást” senki nem a bűn következményeként tartja számon. Plutarkhosz ugyanakkor elismeri, hogy az isteni büntetés olykor késlekedik (Plutarkhosz, 1985).

Keresztény teológiában a büntetés mint a bűn szükségszerű következménye jelenik meg, azonban a kegyelem mint Istennek a bűnre adott válasza lehetőséget nyújt az ember számára a legsúlyosabb következmények elkerüléséhez. A bűnnek az egyénben való tudatosulása a büntudat, amely az ember erkölcsi lényéből fakad. A büntudat az etikai elkötelezettség megsértéséből jelentkező erkölcsi felelősség jelentkezése az ember lelkiismeretében. A büntudat egyben a bűn elutasítását is jelenti, vagyis azt az állapotot, amikor az egyén szembeáll bűneivel, és ő maga elítéli azokat. A büntudat már önmagában véve büntetés, minthogy annak beismerésének jele, hogy amit az ember tett, az ellentétes az Isten rendelésével (Békés, 1996). A bűn következtében jelenik meg az ember életében a szégyenérzet. Az első emberpár is emiatt akart elbújni Isten elől,

mert tudták, hogy a parancsa ellen vétettek. Éles különbség van bocsánatkérés és bűnvallás között. A bűnvallásban megjelenik az önbíráskodás, önitélet, amit az egyén sokszor szeretne elkerülni, pedig az ember akkor van igazán a maga helyén, mikor Isten színe előtt őszintén megítéli önmagát, és megvallja bűneit (Békés, 1996). Ez a teológiai gondolat jelenik meg a 32. zsoltárban: „*Megvallottam neked vétkeimet, bűnömet nem takargattam. Elhatároztam, hogy bevallo-lom hűtlenségemet az Úrnak, és te megbocsátottad bűnömet, amit vétettem.*” A bűn nem következmények nélkül való, még akkor sem, ha a bűnbocsánat kegyelmi ajándékában részesül az ember. Ezeket a cselekményeket nem lehet meg nem történné tenni, tehát következményeivel számolni kell. A külső büntetés olyan teher, amelyet a bűnös ember azért visel el, mert belső büntudatával átfogja tettei súlyát. A bűnhődés annak a rendellenes életérzésnek a tudatos, de ellenérzéssel és önmegvetéssel járó elviselése, amit a bűn és annak lelkiismereti felismerése a büntudat teremt (Békés, 1996). A bűn végső következménye a halál, az Istentől való elszakadás és annak végleges formája, a kárhozat. De nem a halálé az utolsó szó. Isten szereti a tőle elszakadó embert, ezért kínálja számára fiában, Jézusban a kegyelem lehetőségét. Jézus kereszthalálával magára vállalta az ember bűnét és büntetését. A kegyelem feloldozás a bűn terhe és legsúlyosabb következménye, a kárhozat alól. Ehhez azonban szükség van az ember aktív cselekvésére, a bűnvallásra is (Bonhoeffer, 1998). Isten bűnre adott válasza a kegyelem, melyet fia feláldozása árán nyert el az emberiség. Kegyelem, hogy Isten a bűne ellenére igent mondott (Bridges, 2019). A keresztény teológia számára az ember bűnös, és minthogy önmagától ebből a helyzetéből kiutat nem találhat, megváltásra, kegyelemre szorul. A megváltott ember azután már megszabadul a bűn terhe alól. A kegyelemben részesült ember megtapasztalja az Isten közelségét, azt az állapotot, ahonnan a bűn folytán kiesett. Erre az állapotra vágyva és törekedve igyekszik bűneivel leszámolni. Törekszik arra, hogy a kegyelmet el ne vesztesse. Nem azt jelenti, hogy többé nem vétkezik, de azt igen, hogy ha bűnét felismeri, akkor azt azután már elhagyja. „*A kegyelem nem úgy szemléli a bűnösöket, mint egyszerű érdemteleneket, hanem olyan személyeket, akik soha nemképesek kiérdemelni azt [...] Nem arról van szó, hogy nem érdemeljük meg a kegyelmet, hanem arról, hogy a poklot érdemeljük*” (Storms, 1984). A bűn az ember önhatalmóságában áll, az önhatalmúság pedig istentelenség. Isten válasza a bűnre az, hogy meg kell halnunk. A kegyelem tehát az evangélium tartalma, egyszerűen az, hogy Jézus születésében magára vett, halálában helytállt az ember vétkéért (Barth, 1996).

Ennélfogva a bűn–büntudat–bűnvallás–kegyelem folyamata az ember saját tetteivel szembeni erkölcsi felelősségvállalás erősödését eredményezi. Az egyházak ezt az utat hirdetik az elítélteknek, azt közvetítik feljűk, hogy ha

bűneikkel leszámolnak, akkor van más út is. Ezt a kegyelmet érdemeinkből nem szerezhethük meg, mert Krisztus érdeme által lehet a mi életünk része, érdemtelenséggel emiatt nem is tudjuk elveszíteni azt a kegyelmet, ami ingyen adatott meg; ha nem ingyen lenne, akkor nem kegyelem lenne.

Kálvin hangsúlyozza az ítélkezés méltányos és arányos voltának szükségességét. Intése szerint a hatalom gyakorlóinak két véglettől kell tartózkodni: a túlzott szigorától, mert ezzel inkább sebez, semmint gyógyít, és a túlzott engedékenységtől, mert ezzel pedig az ártatlanok sokaságának pusztulását okozza (Kálvin, 1991). Ez igen előremutató etikai felfogás volt abban a korszakban, hiszen a középkor embere számára a bűn a hatalom és ezáltal Isten elleni lázadás volt, ami indokoltá tett bármilyen büntetést. A köznép számára pedig valószínűsíthető gyönyörűséget szereztek a legkegyetlenebb kivégzések. A Kálvin előtti időszakot a végletesség jellemezte: vagy súlyos büntetés vagy teljes felmentés, e kettő között az átmenet igen csekély volt (Huizinga, 1979).

Összegzésként

A büntetőjog nem használja a bűn kifejezést, ugyanakkor nagyon is épít erre az alapvetően erkölcsi, etikai kifejezésre. Mindaz, amit a büntetőjog a bűnösség kifejezéssel ír le, erősen gyökerezik Szent Ágoston bűnről kifejtett tanaiban. A büntetés a keresztény etika és a büntetőjog szerint is társadalmi szükségszerűség, melynek kiszabásakor kellően körülírt arányossági szempontokat kell figyelembe venni. Az arányosság jogi mércéje adott társadalomban uralkodó ideológiáktól, etikai elvektől és a bűnözés mennyiségi, valamint minőségi jellemzőitől is függ. A keresztény etikai arányosság leginkább különböző vallási attitűdöktől függ (Unnever & Cullen, 2006).

Álláspontom szerint – a később megfogalmazásra kerülő pontosításokkal együtt – a resztoratív igazságszolgáltatás áll legközelebb a kereszténység büntetés tanához. Ez az igazságszolgáltatási eljárás – túl azon, hogy alkalmas a visszaesés csökkentésére – arra törekszik, hogy helyreállítsa a cselekménnyel okozott kárt, mégpedig olyan módon, hogy az elkövető felelősséget visel a tetteiért, nem pedig büntetést visel el miattuk (Braithwaite, 2002). A resztoratív igazságszolgáltatásban megjelenő megbánás, bűnbánat és jó esetben erre adott bűnbocsánat leképezi az emberek közötti kapcsolatokra mindazt, amit a teológia az ember és Isten kapcsolatában tanít a bűn kérdésköréről. Ahogyan bűnös ember számára egyetlen út a bűn legsúlyosabb következményeinek elkerüléséhez az, ha bűnbánattal Isten elé áll, ugyanúgy az elkövető bűnével való szembesülése, az áldozat jóvátétele és az ő megbocsátása ad lehetőséget a büntetés elkerülésére.

Az Isten-ember kapcsolatban elkövetett bűnök az Istent sértik, ezeket csak Jézus engesztelő áldozata volt képes jóvátenni. Ugyanígy az ember-ember viszonylatában elkövetett bűnök mindegyike igényli a jóvátételt, mert minden egyes bűn az egyént teljességében, saját individuumában sérti. Az ember és ember között nincs olyan közbenjáró, mint Isten és ember között Jézus, ezért e kapcsolatban az elkövetőnek kell jóvátenni bűneit a sértettel szemben.

A resztoratív igazságszolgáltatás egyik pillére a közösségek bevonása. Ismert olyan álláspont, amely szerint a közösségek idővel lemondtak az informális társadalmi kontroll gyakorlásáról, mert ezt a funkciót ellátta helyettük az állam. Ezért a resztoratív igazságszolgáltatás igényli a társadalom szerepének újrarendelését (Bezamore & Marune, 2009). Ez a társadalmi kontrollszerep ugyan csak illeszkedik a keresztény társadalomfelfogásba. Egészen pontosan a kálvini társadalom modell ismeri el a közösségi kontroll intézményét. A református presbitérium eredeti funkciói között megtalálni a bíraskodást is. A presbitérium tagjait a gyülekezetek választják, tehát ez esetben a közösség választott tisztségviselői útján látta el az igazságszolgáltatást. Ez merőben más, mint a büntetőjog előtti idők primitív közösségi szankciói. Ugyanakkor egészen más minőséget fejez ki, mint a társas bíraskodás ma ismert rendszerében az ülnökök szerepe. A presbitérium tényleges módon a közösség kontrollfunkcióját gyakorolta jogilag szabályozott keretek között.

Mindezek alapján az a megállapítás tehető, hogy keresztény etikai alapon helyeselhető minden olyan resztoratív megoldás, ahol megjelenik az elkövető bűnbánata, és erre válaszként az ítélet helyett adott bűnbocsánat.

Felhasznált irodalom

- Barna A. (2015). *Az állam elleni bűncselekmények szabályozása a 19 századi Magyarországon, különös tekintettel a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi 5. törvénycikk előzményeire és megalkotására*. Universitas–Győr Nonprofit Kft. Győr.
- Barth K. (1996). *Evangélium és törvény*. Kálvin Kiadó.
- Bartha T. (Szerk.) (2000). *Keresztény bibliai lexikon*. Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója.
- Bazemore, G. & Marune, S. (2009). Restorative Justice in the Reentry Context: Building New Theory and Expanding the Evidence Base. *Victims and Offenders*, 4, 375–384.
- Békés G. (1996). Bűn és bűnhődés. In Sajgó Sz. (Főszerk.), *Az emberről a bűnről* (pp. 58–69). Faludi Ferenc Akadémia.
- Békés I. (2001). Gondolatok a bűnről és bűncselekményről. *Belügyi Szemle*, 49(6), 3–10.
- Bernard, J. (1973). *The Problem with Exodus XXI. Ius Talionis*. Edinburgh.

- Bittar, E. C. B. (2002). Semiotics of Law, Juridicity and Legal System: Some Observations and Clarifications of a Theoretical Concept. *Int J Semiot Law*, 35, 93–116. <https://doi.org/10.1007/s11196-020-09797-4>
- Bonhoeffer, D. (1999). *Etika*. Exit Kiadó.
- Braithwaite, J. (2002). *Restorative justice and responsive regulation*. Oxford University Press
- Bremer, J. (1969). *Hamartia. Tragic Error in the Poetics of Aristotle and in Greek Tragedy*. Adolf M. Hakkert.
- Bridges, J. (2019). *Kegyelem-Isten szeretetéből élni*. Ébredés Alapítvány.
- Csuka T. (2003). Mi a bűn? In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, II. kötet* (pp. 11–16). Magyar Hadtudományi Társaság.
- Diamond, J. L. (1996). *The myth of morality and fault in criminal law doctrine*. *American Criminal Law Review*, 34(1), 130–131.
- Domokos A. (2019). Bűncselekmények, büntetőjogi felelősség, az erkölcs és a büntetőjog közös gyökerűsége. In Birher N. & Homicskó Á. O. (Szerk.), *Az egyházi intézmények működtetésének etikai alapjai* (pp. 199–210). Károli Gáspár Református, Egyetem Állam és Jogtudományi Kar.
- Finszter G. (2012). *A rendőrség joga*. Országos Rendőr-főkapitányság.
- Gyenisné Bertók R. (2003). A bűn, a büntetés és a bűnmegelőzés összefüggései az etika történetében. In Gaál Gy. & Hautzinger Z. (Szerk.), *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények II. kötet* (pp. 17–30). Magyar Hadtudományi Társaság.
- Huizinga J. (1979). *A középkor alkonya*. Európa Kiadó.
- Kálvin J. (1991). *Institutio*. Budapest.
- Kant, I. (1991). *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése; A gyakorlati ész kritikája; Az erkölcsök metafizikája*. Gondolat.
- Koskai E. (1996): „Nem adom másnak a dicsőségemet” (Deutereo Ézsaiás Isten-képe). *Lelkipásztor*, 71(12), 441–443.
- Maróth M. (1996). A bűn fogalma a görög és az iszlám kultúrában. In Sajgó Sz. (Főszerk.), *A emberről, a bűnről* (pp. 133–144). Faludi Ferenc Akadémia.
- Pap L. (2008). *Ószövetségi bibliai teológia*. Károli Egyetemi Kiadó.
- Plutarkhosz (1985). *Szókratész daimonja*. Helikon Kiadó.
- Sáry P. (2004). *Bűnvádi eljárások az újszövetségben*. Szent István Társulat.
- Soggin J. A. (1999). *Bevezetés az Ószövetségbe*. Kálvin Kiadó.
- Storms, C. S. (1984). *The Grandeur and God*. Baker House.
- Szathmáry B. (2003). *A zsidó jog alapjai*. Századvég- LUX.
- Szent Ágoston (1989). *A boldog életéről, a szabad akaratról*. Európa Könyvkiadó.
- Szent Ágoston vallomásai (2002). Szent István Társulat.
- Turay A. (2000). *Az ember és az erkölcs Alapvető etika Aquinói Tamás nyomán Katolikus teológiai kézikönyvek*. Agapé.
- Unniver, D. J. & Cullen, F. T. (2005). Christian Fundamentalism and support for Capital Punishment. *Justice Quarterly*, 22(5), 304–339.
- von Rad, G. (2000). *Az ószövetség teológiája I. kötet*. Osiris Kiadó.
- Zsoltárok könyve.

A cikkben található online hivatkozások

URL1: *Mózes öt könyve és a Haftárák*. <http://enok.uw.hu/hertz/HRTZj.pdf/>

URL2: *Én Istenem*. <http://zsido.com/fejezetek/a-zsido-jog/>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Tihanyi M. (2022). A bűn és büntetés etikája. *Belügyi Szemle*, 70(SI4), 103–119. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2022.4.6>

A Börtönlelkészi Szolgálat múltja, jelene és jövője egy rendhagyó interjú keretében bemutatva

The past, present and future of the Prison Chaplaincy Service,
presented in an irregular interview

Kovács Mihály

szolgálatvezető, bv. ezredes
Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága
Fogvatartotti Ügyek Szolgálat
kovacs.mihaly@bv.gov.hu

Absztrakt

A Börtönlelkészi Szolgálat tevékenysége és működése hatékonyan hozzájárulhat a büntetés-végrehajtási szervezet szakmai célkitűzéseinek megvalósításához, de optimális esetben egyértelműen támogatja az eseményektől mentes, biztonságos fogva tartást, a fogvatartottak együttműködési hajlandóságának fokozását, a szabadulásuk utáni visszailleszkedésre vonatkozó reális célok kialakulását. Fontos, hogy a mindennapi gyakorlatban a büntetés-végrehajtási intézetekben szolgáló börtönlelkészek az általuk biztosított egyéni és csoportos lelkigondozói tevékenységekkel és foglalkozásokkal az elmúlt időszakban ismét növekvő fogvatartotti létszámhelyzetre tekintettel jól kiegészítik a reintegrációs tisztek és pszichológusok által tartott foglalkozásokat, ezáltal a dinamikus biztonságot is erősítve. A börtönlelkészek esetében fontos kiemelni, hogy a civil, lelkesi hivatásukat némiképpen felülírja a börtönlelkészi státuszuk betöltése, ami plusz feladatokat ró rájuk, hiszen nemcsak saját egyházuk képviselőjeként kell eljárniuk lelkészként, hanem más felekezetbe tartozó fogvatartottakkal is foglalkozniuk kell börtönlelkészként. Mindez esetenként egyfajta szerepkonfliktussal is együtt járhat, ennek ellenére a börtönlelkészek a belső konfliktusaikat feloldva igyekeznek elérni, hogy működésükkel és szakmai tevékenységükkel támogassák a büntetési célok érvényesülését. Közel nyolc év telt el azóta, hogy a börtönlelkészi szolgálattal kapcsolatos interjú jelent meg, ezért az eltelt időre, valamint az időközben bekövetkezett változásokra tekintettel mindenképpen aktualitása van annak, hogy egy rendhagyó interjú keretében megszólaltassuk a római katolikus, a református és az evangélikus felekezetek börtönlelkészi koordinátorait, illetve az országos hatáskörrel bíró izraelita börtönlelkészt.

Kulcsszavak: börtönlelkész, állam és egyház, keresztény alapok, büntetés-végrehajtási reintegrációs célok

Abstract

The activity and operation of the Prison Chaplain Service can effectively contribute to the realization of the professional objectives of the penitentiary organization, but in the optimal case it clearly supports incident-free, safe detention, increasing the willingness of prisoners to cooperate, and the development of realistic goals for reintegration after their release. It is important that, in daily practice, the prison chaplains serving in penitentiary institutions, with the individual and group counseling activities and sessions they provide, complement the sessions held by reintegration officers and psychologists, thereby also strengthening dynamic security, in view of the recent increase in the number of prisoners. In the case of prison chaplains, it is important to point out that their civil, pastoral vocation is somewhat overridden by their status as prison chaplain, which imposes additional duties on them, as they not only have to act as a representative of their own church as chaplains, but also deal with prisoners belonging to other denominations as prison chaplains. In some cases, all of this can be accompanied by a kind of role conflict, despite this, the prison chaplains resolve their internal conflicts and try to support the enforcement of the punishment goals with their operations and professional activities. Almost eight years have passed since the interview about the prison chaplain service was published, so in view of the time that has passed and the changes that have taken place in the meantime, it is certainly relevant to interview the prison chaplaincy coordinators of the Roman Catholic, Reformed and Evangelical denominations, as well as the Israelite prison chaplain with national jurisdiction, in an irregular interview.

Keywords: prison chaplain, state and church, Christian foundations, penitentiary reintegration goals

Bevezetés

A Börtönlelkészi Szolgálat (a továbbiakban: szolgálat) tevékenységével, működésével kapcsolatosan publikált interjú, kerekasztal-beszélgetés korábban a Börtönügyi Szemle 2015. évi 3. számában, a szolgálat 15. éves évfordulójának alkalmából jelent meg. A hivatkozott előzményi cikkben leginkább arra a kérdésre kerestük a választ, hogy milyen változásokat éltek meg az elmúlt

évek során a börtönlelkészek. Sajnos az akkori interjúalanyok közül több korábbi koordinációs vezető már nincs közöttünk, L. Molnár István református felekezetű börtönlelkész úr 2019. évben, Hajdú Miklós katolikus felekezetű börtönlelkész úr pedig 2021. évben hunyt el, emléküket a büntetés-végrehajtási szervezet ápolja, őrzi. Schönberger András országos hatáskörrel rendelkező börtönlelkész rabbi pedig 2021 évben nyugállományba vonult.

A 2015. évi beszélgetést leginkább a státusz és a foglalkoztatási jogviszony körüli anomáliák témaköre határozta meg. A rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2018. évi CXV. törvény (a továbbiakban: RIASZ törvény) hatályba lépését követően, 2019. február 15-étől a börtönlelkészek rendvédelmi alkalmazott jogviszonyba kerültek. A börtönlelkészeket delegáló egyházakkal történt előzetes egyeztetéseket követően a RIASZ törvény módosításra került, melynek értelmében a börtönlelkészek továbbra is rendvédelmi alkalmazottként látják el a feladataikat, azonban – tiszteletben tartva az egyházi önrendelkezés, szuverenitás elvét – a RIASZ törvény szabta kötelmi keretek jó része alól mentesítést kaptak.

Az interjú alanyai:

- Dr. Stift Zoltán római katolikus börtönlelkész, a katolikus felekezetű börtönlelkészek koordinátora;
- Szénási Jonathan Sándor református börtönlelkész, a református felekezetű börtönlelkészek koordinátora;
- Erdélyi Csaba evangélikus börtönlelkész, az evangélikus felekezetű börtönlelkészek koordinátora;
- Faith Ákos Áser rabbi, országos hatáskörrel rendelkező izraelita börtönlelkész.

Az interjú leírása

Igazodva a korábbi beszélgetés (fő) témájához első körben arra szeretném, hogy rávilágítsanak, mi módon, miben változott a szolgálatellátásuk, jelenleg hol a börtönlelkész helye a büntetés-végrehajtási intézetben (a továbbiakban: bv. intézet), melyek a feladatai és miben áll a felelőssége a delegáló egyház és a büntetés-végrehajtási szervezet vonatkozásában?

Dr. Stift Zoltán: A börtönlelkészi szolgálat olyan elvont fogalom, mely sosem általánosságban válik valósággá, hanem mindig egy-egy meghatározott felekezet képviselőjében cselekvő konkrét személy tevékenységéként. A börtönlelkészek

saját identitása teremti meg a lehetőséget a keresztyén felekezetek közötti építő dialógus és az ökumenikus együttműködés számára, illetve alapozza meg az őszinte tiszteletet és a kölcsönös segítségnyújtást a különböző vallások képviselői között. Ha a börtönlelkész mindig valamely egyházi jogi személy nevében végzi munkáját, akkor tevékenysége csak az őt megbízó szándékának ismeretében értelmezhető helyesen. A katolikus egyház célja a „lelkek üdvössége”. Az egyház által a börtönlelkészi szolgálatba delegált áldozópap, diakónus, illetőleg lelkipásztori munkatárs az egyház egészének küldetésében részesedik. E tevékenysége a büntetés-végrehajtási szervezeten (a továbbiakban: bv. szervezet) belül olyan mértékben tekinthető igazán börtönlelkészi szolgálatnak, amennyiben saját megbízójának szándéka szerint a lelkek üdvösségének szolgálatát valósítja meg. A börtönpasztoráció szempontjából fontos hangsúlyozni, hogy az üdvösség nincs fenntartva bizonyos csoportok vagy népek számára, hanem minden ember meghívást kap, hogy részesedjék benne. Az üdvösséget Isten adja, ugyanakkor az üdvösség a mi szabad együttműködésünket is igényli. Ahogy Szent Ágoston fogalmaz: Isten megteremtett téged nélküled, de nem üdvözít téged nélküled. A katolikus börtönlelkész az egyház nevében hirdeti és sajátos hivatása szerint szolgálja az üdvösséget. Ez a feladata és a felelőssége, és ennek megfelelően kell a helyét megtalálnia abban a büntetés-végrehajtási rendszerben, amely megteremti a szabad vallási életnek, mint emberi alapjog gyakorlásának a feltételeit és a történelmi egyházak számára biztosított státuszok által támogatja a börtönlelkészi szolgálatot, de annak tartalmát nem határozza meg. Mivel a börtönlelkészi szolgálat lényege szerint egyházi jellegű és felekezetspecifikus, ezért a vallásgyakorlással kapcsolatos feladatok nem utalhatók megkülönböztetés nélkül a börtönlelkészi szolgálat illetékességi körébe. A katolikus börtönlelkész kötelessége, hogy a bv. szervezetben az üdvösség elnyeréséhez nyújtsa az egyház segítségét, mégpedig egyházi hivatalának – áldozópap, szerpap, lelkipásztori munkatárs hivatásának – megfelelően.

Szénási Jonathan Sándor: A kérdésre részben adminisztratív, részben funkcionális választ kell, hogy adjak. Adminisztratíván valamennyien annak az egyházmegyének a lelkészi karába tartozunk, amelynek a területén az adott bv. intézet található. A bv. szervezeten belül pedig annak a bv. intézetnek a parancsnoki közvetlen állományába tartozunk, amelyben szolgálunk. Ezen túlmenően a Magyarországi Református Egyház próbálja összefogni és támogatni a társadalmi missziói szolgálatokat (börtön-, cigány-, hajléktalan-, házasság és családsegítő, iszákos, kórház-, menekült-, repülőtéri, siket-, táborigazgató, telefon és skype lelkigondozás, valamint vakmisszió), és segíteni, támogatni munkájukat. Az elmúlt években a Református Missziói Központon, 2022. január 1-jétől

a Református Szeretetszolgálaton keresztül. Feladataink már funkcionálisak: a felekezetünkhöz kötődők számára istentiszteletek, bibliaórák tartása; a hozzánk forduló felekezettől független meghallgatása, egyéni lelkigondozása; a más felekezethez kötődő személyekhez bejáró önkéntesek tevékenységének koordinálása. A felelősségünk mindenekelőtt Isten előtti felelősség, ahogy Jézus az utolsó ítéletről mondja: „*Ha eggyel nem cselekedtéték meg a legkisebbek közül, velem nem cselekedtéték meg.*” (Máté 25).

A bv. szervezet személyi állományának lelkigondozása beilleszthető-e a börtönlelkési szolgálat feladatai közé, illetőleg a gyakorlatban az hogyan valósul meg?

Dr. Stift Zoltán: Azt tapasztalom, hogy ez nem csak lehetőség, de egyfajta „elkerülhetetlen” velejárója a bv. szervezetben való jelenlétünknek. A fogvatartottak körében kétségtelenül nagyobb a szükség és erősebb az igény a börtönlelkész támogató jelenlétére, mint a személyi állomány körében. Az evangéliumi üzenet is kifejezetten arra bátorít, hogy ne hagyjuk el azokat, akik börtönbe zárva, a lelki és fizikai elhagyatottság terhét hordozzák. Ugyanakkor az elmúlt években egyre több fórumon merült fel annak gondolata, hogy a börtönlelkési szolgálat jogi keretei igazodjanak ahhoz az általános tapasztalathoz, mely szerint a bv. szervezetben dolgozók szívesen veszik igénybe a börtönlelkész szolgálatát például keresztelések, házasságkötések, temetések alkalmával, illetve fordulnak lelki tanácsért ahhoz a lelkipásztorhoz, akivel a munkahelyen személyes kapcsolatban vannak. A katolikus egyház részéről már a korábbi börtönlelkési vezető, Bíró László püspök úr is időszerűnek látta a tudatos nyitást az állományi tagok felé. Ennek jegyében valósultak meg a pandémiát megelőző években a mátraverebély-szentkúti zarándoklatok a személyi állomány részvételével. Berta Tibor dandártábornok úr, az új börtönlelkési vezető püspök szintén szorgalmazza, hogy a lelkek üdvösségének szolgálatát lehetőség szerint egyre inkább terjesszük ki a fogvatartottakon túl, a börtönökben dolgozók körére is. A bv. szervezet személyi állományi tagjainak ugyanis – a hivatásos katonák életviteléhez hasonlóan – sajátos munkája alig engedí meg, hogy a lakóhelyük szerinti plébániájuk életébe aktívan bekapcsolódjanak. Mindez indokolja, hogy a bv. szervezettel együtt gondolkodva, az állományi tagok lelki támogatásának akár új formáit is megkeressük.

Szénási Jonathan Sándor: A személyi állomány lelki gondozása beilleszkedik a börtönlelkész feladatai közé, és habár ez taxatívén nincs benne a börtönlelkési szolgálatról és missziós tevékenységről szóló 8/2017. (VI. 13.) IM rendeletben, mégis úgy vélem, hogy ők is ugyanolyan emberek, mint bárki más, és

adott pillanatban lelkigondozásra szorulhatnak. Itt is nagyon fontos a lelkeszi titoktartás, mely a megbízhatóság alapja.

Erdélyi Csaba: A börtönlelkészi szolgálat a korábbi missziós gyakorlatok alapján a fogvatartottakra fókuszálva jött létre. A gyakorlati megvalósulás viszonylag korán felismertette a börtönlelkészekkel a bv. szervezet személyi állományára vonatkozó lelkigondozói szükségletet, azonban a paradigmaváltás még nem történt meg. Az egyes börtönlelkészek teológiai gondolkodása határozza meg, hogy milyen mértékben figyelnek a személyi állomány lelki gondozói szükségleteire, ugyanakkor a bv. szervezetben nincs szabályozott módja ennek a tevékenységnek, ahogy arra Szénási Jonathan Sándor rámutatott, az IM rendelet nem tartalmazza ennek jogszabályi háttérét. A börtönlelkészek központi munkaköri leírásában ugyan rögzítésre került, hogy a börtönlelkész „*igény esetén ellátja a személyi állomány tagjainak egyéni lelki gondozását*”, viszont ennek nincs a szervezeti struktúrában meghatározott feltételrendszere. Ezzel együtt a börtönlelkészek – teológiai gondolkodásuk függvényében – igény esetén lelki gondozói beszélgetésekkel segítik a személyi állomány tagjait, továbbá felkérés alapján egyházi szolgálatot végeznek a személyi állományi tagok családi és egyéb ilyen szolgálatot igénylő eseményein.

Faith Ákos Áser: Börtönlelkészként örömmel tapasztalom, hogy a személyi állomány körében is megfogalmazódik az igény a spirituális tartalmak, és az esetemben nagy valószínűséggel a többségi társadalom vallásgyakorlatától eltérő zsidó hagyomány megismerése iránt. Eleddig egy bv. intézetben szolgálatot teljesítő személyi állományi taggal ültünk le viszonylagos rendszerességgel beszélgetni, és úgy érzem, a folytatásra, vagy akár e találkozások számának, időtartamának, illetve a tárgyalt témák körének bővítésére is mutatkozik igény. Ehhez azonban mindenképpen fontos lenne a foglalkozások megfelelő kereteit kijelölni, elsősorban a bevett gyakorlattá emelhető találkozások megszervezéséhez elengedhetetlenül szükséges, a résztvevő felek mindegyikének megfelelő, rendszeres időpontok meghatározásával.

Vallási részlegek létrehozásának terén mit mondanak a tapasztalatok, ezen a téren milyen eredményeket könyvelhetünk el?

Dr. Stift Zoltán: Sajnos a koronavírus-fertőzés miatti korlátozások időszaka minden közösségépítő törekvést visszavetett, így a vallási részleg keretei között végzett építkező munkát is erősen hátráltatta. Ahogy általában a speciális részlegek, így a vallási részleg is hozzájárul ahhoz, hogy személyre szabottabb,

és így nyilvánvalóan hatékonyabb legyen a fogvatartottakkal végzett munka. A vallási részlegek kialakítása, működtetése szempontjából az utóbbi időszak fontos változása, hogy a fogvatartottakra egyre jellemzőbb a vallási sokszínűség, olykor megosztottság. Így nem mindig egyértelmű, hogy egy adott vallási részleg pontosan mely vallások hívei számára jelenthet igazi támogatást. Intézetünkben a részleg lelki vezetője mindig katolikus bv. lelkész volt, de a részleg életét nyitottan, ökumenikus jelleggel szerveztük a keresztény hit és erkölcs alapján. A „regula”, azaz a fogvatartottakkal együtt fogalmazott etikai kódex is ebben a szellemben készült azzal a meggyőződéssel, hogy a keresztény életesség nem szünteti meg semmit abból, ami igazán szép és érték, hanem „csak” természetfölötti tartalommal tölti meg, és az üdvösség, az örök élet távlatába helyezi azt, ami tiszta és emberi. Személy szerint én minden várakozáson felül jó tapasztalatokat tudtam gyűjteni, bár korábban magam kicsit tartottam attól, hogy a 60 fős létszámot meghaladó vallási részlegen belül sikerülhet-e megfelelő légkört kialakítani, de ez – jórészt a részleget vezető reintegrációs tiszt szakmai felkészültségének és lelkiismeretes hozzáállásának köszönhetően – sikerült. A vallási részleg a szellemi életre nyitott és erkölcsi felemelkedésre törekvő fogvatartottak számára teret adhat a börtönben töltött idő épületes felhasználására, a lelki erősödére. Az ilyen természetű gyümölcsök azonban lassan érnek, illetve, ha hosszú távon vannak igazi sikerek, akkor azok a természetfölötti távlat horizontján jelennek meg. Eredményeikről tehát nem merek beszélni, hacsak nem tekinthető már eredménynek az is, hogy tudomásunk szerint vannak olyan vallási részlegről szabadult személyek, akik most szép, rendezett életet élnek. Igazán szép feladatnak tekintetem, és örömmel éltem a lehetőséggel, hogy a vallási részlegen lévő emberek számára – tartozzanak bármilyen felekezethez – az egyház tanításából rendszeresen megosszam azt, ami számukra erőforrás lehet a mindennapi megújuláshoz. E törekvésemet a fogvatartottak többnyire őszinte nyitottsággal és hálával fogadták. Intézetünk vallási részlegében a koronavírus-járvány passzív időszaka után szeretnénk újraéleszteni a két-három éve bevált gyakorlatokat, viszont a korábbinál kisebb létszámú közösség építését tervezzük. A vallási részlegen elhelyezettekkel való foglalkozást akár szellemi felüdülésként is megélheti a börtönlelkész, hiszen egy válogatott társaság, összekovácsolt csoport, akik részéről viszonylag sok a pozitív visszajelzés. A munka értelme kézzelfogható. Ezért kell tudatosítani, hogy a vallási részlegen végzett intenzívebb pasztoráció nem vonhat el mértéken felüli időt és figyelmet a „rendes” lelkigondozástól. A katolikus egyház pasztorációjának mindig van egy bizonyos „népi” jellege a keresők és az „átlagos krisztushívők” felé való nyitottság értelmében. Ezért a katolikus lelkipásztorokodást szükségszerűen jellemzi a megértő türelem az elköteleződés útján éppen csak elindult

személyek iránt is. Intézetünkben a vallási részlegen élőkkel folytatott munka mellett ezért mindig fontosnak tartottuk, hogy a fogvatartottak széles körben részt vehessenek a vasárnapi szentmiséken, illetve alkalmuk nyíljon rendszeres kapcsolatot tartani a börtönlelkésszel akkor is, ha például a vallási részleg szigorúbb házirendjét nem kívánják vállalni.

Szénási Jonathan Sándor: Úgy gondolom, hogy a vallási részlegeket azért hozták létre, hogy a magukat hívőnek mondó fogvatartottaknak könnyebb legyen. Én úgy látom, hogy olyan konkrét programokra, mint a lelkigyakorlatos hét vagy a ramadán-böjt valóban érdemes egy részlegre helyezni az érintett fogvatartottakat, mert így ők is könnyebben el tudnak mélyedni az áhítatban, és a felügyeletnek is sokkal könnyebb odafigyelni az eltérő napirendjükre. Azonban, mikor Baracsán szóba került egy APAC-részleg létesítésének gondolata, azt több okból sem javasoltam. Egyfelől a hívők egy bv. intézetben belüli burokkba kerülnek, ami kontraproduktív a bizonyágtételük, a többiek előtti személyes példaadásuk szempontjából. Másfelől a reintegrációs tisztek a normál részlegeken is többnyire ugyanezekre az emberekre számíthatnak, hogy zárkafelelősökként segítsenek a zárkákban belüli kisebb feszültségek oldásában, a nagyobbak jelzésében, így megnehezítjük munkájukat. Végül felmerül annak a veszélye, hogy mivel hosszútávon előnyökkel járhat a vallási részlegre való bekerülés, törvényszerűen egyre több alakoskodó próbál bekerülni, és a részleg egyre kevésbé tudja betölteni eredeti feladatát.

Erdélyi Csaba: Mindenképpen üdvözlendő ezen részlegek léte, működtetése, ugyanakkor az eredményeket nagyban befolyásolja az ott elhelyezett fogvatartottak őszinteségének mértéke. Azokban a bv. intézetekben, ahol a börtönlelkészek evangélikus lelkészek, nincsenek vallási részlegek. A hozzám eljutott különböző beszámolók alapján a vallási részlegeken megvalósuló reintegrációs tevékenység eredményessége nem mutat egységes képet. Ennek elsődleges okát a vallásgyakorlásra vonatkozó személyes fogvatartotti attitűd vizsgálatában, a vallásos meggyőződés valós meglétének a nem mérhetőségében látom.

Faith Ákos Áser: Vallási részlegről, mint a hagyományokhoz ragaszkodó, vagy az éppen e tradíciókhoz közeledő zsidó embereket egybegyűjtő részlegről leginkább a kóser étkeztetés biztosításával kapcsolatosan érdemes beszélni, ámbátor bv. jogi, szervezési szempontból szigorúan véve nem lehet ilyen értelemben speciális részlegről beszélni. Miután a kóser élelmiszerek elkészítése rendkívül szigorú odafigyelést és alapos felkészültséget igényel, az elítéltekhez napi rendszerességgel odakerülő élelmiszeradagok rabbinikus felügyeletét magam

látom el, különös tekintettel a fogvatartottak egyéb, speciális igényekből következő étkezési elvárásainak teljesítésére is. Ezzel összefüggésben a legnagyobb megelégedésemre minden esetben sikerült maradéktalanul teljesítenünk a zsidó vallásgyakorlat által kijelölt böjti napok követelményeit is. Itt érdemes hangsúlyoznom, hogy leplezetlen hálával tölt el a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet II. objektum személyzetének áldozatkész együttműködése, amelynek keretében töretlen elkötelezettséggel biztosítják a kóser élelmiszeradagok kezelését, illetve kiosztását az elítéltek számára.

Milyen vallási foglalkozások, fogvatartotti vallási programok kerültek megvalósításra a pandémia előtt és annak időszakában?

Dr. Stift Zoltán: Általánosságban elmondható, hogy a járvány bénító hatással volt a munkánkra, ahogy ezt a vallási részleg vonatkozásában már említettem is. Úgy látom, hogy a nagyobb egyházi ünnepek elmaradása nem járt olyan lelki kárral, mint a heti rendszerességgel „jól bejártott” foglalkozások, liturgikus találkozások hiánya, illetve korlátozott volta. A fogvatartottak cserélődése okán a szentmise és a csoportos foglalkozások évek alatt felépült közösségeit két év korlátozás után most szinte az alapoktól kell újrakezdeni. Mégis vigasztaló és érdekes tapasztalat, hogy az újrakezdethez már sokkal kevesebb idő is elegendőnek látszik. Számomra meglepő apró részlet például, hogy a védőmaszkhasználat eltörlése mennyire megkönnyíti ezt az újrakezdetet, a kapcsolatteremtésben mennyit számít látni egymás arcát. Fontos és váratlan tanulság, hogy a járványidőszakban megsokszorozott jelenlét a bv. intézetek belső televíziós hálózatán országos tapasztalat szerint nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Lelki gondozás szempontjából a személyes találkozás nem kiváltható és a csoportos együttlétek nem pótolhatók a modern elektronikus kommunikációval.

Szénási Jonathan Sándor: Az egyéni lelkigondozás folyamatos a bv. intézetben. A pandémia alatt a korlátozások erősödésével arányosan nőtt az egyéni meghallgatásokra való igény. A „saját” istentiszteletek folyamatosak a bv. intézetben. A pandémia alatt változó mértékűek voltak a korlátozások. Hol csak a maximális létszám volt korlátozva a kápolnában, hol csak épületenként lehetett istentiszteletet tartani, a karantén alá helyezett folyosókról pedig egyáltalán nem látogathatták a közösségi alkalmakat. Az együttműködési megállapodások keretében bejáró lelkészek és missziósok által tartott alkalmak a zárlat alatt teljesen szüneteltek, a korlátozások idején pedig Skype-csatornán keresztül folytak változó mértékű létszámplafon mellett. A korlátozások feloldása óta folyamatosan épülnek vissza a kápolnában tartott „külsős” alkalmak. A pandémia

előtt az étkezdében tartott nagy helyi missziós alkalmak (imanapok, koncertek, színdarabok) még mindig szünetelnek. A más bv. intézetekkel közösen tartott alkalmak, mint például a Fogvatartottak Országos Imanapja, vagy a fogvatartottakkal és közvetlen családtagjaikkal közösen tartott családi istentiszteletek még mindig szünetelnek. A pandémia előtt a bv. intézeten kívül tartott programok (Bibliamúzeum, Csatkai búcsú, egyházi konferenciák, Evangélikus Múzeum, hangversenyek, Kisfogház, Terror Háza, Zsidó Múzeum meglátogatása stb.) egyelőre még nem tervezettek. A pandémia előtt rendszeres „családi kapcsolat erősítő tábor” a 2022. évre még nem került ütemezésre. Mindössze az 1944-től gazdátlan kápolnásnyéki zsidó temető takarítását tudtuk folytatni a pandémia alatt is, mivel a temető kerített, és a jóvátételi munkán részt vevők nem érintkeznek senki kívülállóval.

Erdélyi Csaba: A személyes szakmai tapasztalataim is ezt mutatják, de általánosságban elmondható, hogy a vallási foglalkozások kereteit adó szabályozás mozgásterét a börtönlelkészek maximálisan kihasználják. Ebben a börtönlelkészek mellett külső partnerek is részt vesznek: különböző missziós szervezetek állandó együttműködése mellett a bevett egyházak képviselői rendszeresen vagy eseti felkérés alapján. A vallási foglalkozások a teljesség igénye nélkül és az adott bv. intézet sajátosságait figyelembe véve lehetnek istentiszteletek, szentmisék, biblia- és hittanórák, lelkigondozói beszélgetések. Kiemelt szempont, hogy a börtönlelkészek a szolgáltatukat ökumenikus szellemben végzik, ez a szervezés és koordinálás szempontjából nemcsak a kereszténységre, hanem valamennyi vallásra vonatkozik. E tevékenységből két vallást szeretnék kiemelni: az egyik a zsidóság, amelynek speciális étkezési igényeit is biztosítani tudjuk néhány intézetben, továbbá a különböző ünnepekhez kötődő speciális szokások gyakorlására is találunk lehetőséget. A másik az iszlám, amely esetében kiemelten kezeljük a Ramadán havi böjt időszakát, megteremtve az előírások szerinti vallásgyakorlás lehetőségét. A pandémia idején a börtönlelkészek kizárólag a személyes lelkigondozás és a kiscsoportos foglalkozások lehetőségével élhettek. Nagy segítséget jelentett a bv. intézetekben működtetett zárt láncú televíziós csatornák vallási célzatú használatának a lehetősége, a külső forrásokból származó, illetve felajánlott videós összeállítások, továbbá a külső közreműködők videós kapcsolatokon keresztül végzett szolgálata.

Faith Ákos Áser: A pandémiás időszak sajnálatos módon a börtönlelkészi szolgáltatásra is rányomta a bélyegét, különös tekintettel a csoportos foglalkozások megrendezésére, amely – különösen a járványhelyzet legnehezebb időszakában – csaknem teljesen ellehetetlenült. Mindez ráadásul éppen egy olyan

időszakban történt, amikor az elítélteknek a fogvatartotti lét nehézségei mellett a pandémiás helyzet jelentette lelki terheket, stresszt és bizonytalanságot is kezelniük kellett. Mindazonáltal fontos megjegyezni, hogy a járvány előidézte kedvezőtlen körülmények alkalmat teremtettek az elmélyedésre, önfejlesztésre, illetve az igazán fontos dolgok felismerésére és előtérbe helyezésére is. Mindezt igyekeztem mindvégig tudatosítani az elítéltekben, akikkel a csoportos találkozó helyetti személyes beszélgetések alkalmával sikerült még a megszokottnál is jóval tartalmasabb, mélyebb eszmecserékbe bocsátkoznom.

Milyen az együttműködés a társ történelmi egyházakkal, missziós szervezetekkel, valamint a bevett és be nem vett egyházi szervezetekkel?

Dr. Stift Zoltán: Sok fórumon elmondtam már, hogy a papszentelésem óta eltelt időben a büntetés-végrehajtás keretei között szereztem az ökumenikus, illetve a vallásközi dialógus és kölcsönös segítségnyújtás legszebb tapasztalatait. Ez érvényes a börtönlelkészi szolgálatban szerepet vállaló egyházakra épp úgy, mint azokra, amelyek a bv. szervezettel kötött együttműködési megállapodások alapján látogatják, támogatják saját híveiket. A katolikus lelki gondozás megoldottsága sok bv. intézetben például szinte kizárólag a református egyház által delegált börtönlelkésznek köszönhető, aki lelkiismeretesen munkálkodik azon, hogy lehetőleg minden fogvatartott megkapja a szükséges lelki támaszt saját egyházától akkor is, ha annak az egyháznak abban az adott bv. intézetben nincs hivatalból képviselője. Ugyanezt teszik természetesen a katolikus börtönlelkészek is a történelmi és a nem történelmi egyházak, vallási szervezetek vonatkozásában. Az ilyen együttműködés a bv. intézetekben szükségszerű és elsősorban lelkiismereti kötelezettség. Kérdés azonban, hogy az egyre sokszínűbb vallási jelenlét aktív támogatása mennyiben akadályozza a saját egyházi szolgálat ellátását. Természetes, hogy utóbbi kötelezettség határt szab az egyéb vallási és karitatív szervezetek munkájában való szerepvállalásnak. A delegáló egyház nevében végzendő egyházi szolgálatról esetleg idegen feladatellátás nem vonhat el időt és figyelmet a saját küldetés teljesítésétől. Ez a katolikus fogvatartottak viszonylagos nagy száma, illetve a katolikus börtönlelkészek relatív kis száma miatt hangsúlyosan jelentkező kérdés a Magyar Katolikus Püspöki Kar által felügyelt és irányított börtönpasztoráció vonatkozásában.

Szénási Jonathan Sándor: A Közép-dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet vonatkozásában tevékenykedő tizenhat együttműködő szervezetből nyolcan kívántak élni a Skype-foglalkozások lehetőségével, illetve a református egyházat én személyesen képviseltem. Sajnos több bejáró is a pandémia

áldozatává vált. Az újraindulás csupán egy együttműködő partner számára vált bizonytalanná, a többiek folyamatosan építik vissza a missziós alkalmait.

Erdélyi Csaba: Az előző válaszomban is érintettem ezt a kérdéskört: a társegyházakkal való együttműködés zökkenőmentesnek mondható. Ebben vannak kiemelkedő példák, és vannak olyan helyzetek is, amelyek fejlesztésre szorulnak, de általánosságban elmondható, hogy az ökumenikus gondolat e téren megvalósul. Azokkal a missziós szervezetekkel működünk együtt, amelyekkel erre vonatkozóan országos vagy helyi szintű megállapodásunk van. Ezek a megállapodások szabályozzák a missziós szervezetek bv. intézeteken belüli tevékenységét, a megvalósulást a börtönlelkész koordinálja. A bevett és be nem vett egyházakkal – amennyiben nincs országos szintű együttműködés – a bv. intézeti együttműködés eseti jellegű a fogvatartotti igények alapján.

Faith Ákos Áser: Amint az engem a jelenlegi pozíciómba jelölő Egyesült Magyarországi Izraelita Hitközségnek, úgy személy szerint nekem is kiválónak mondható a kapcsolatom a többi egyházi személlyel, missziós partnerszervezet munkatársával egyaránt.

A növekvő számú, nem magyar állampolgárságú fogvatartott vallásgyakorlásának biztosítása mi módon történik, célja-e az egyháznak ezen fogvatartottak esetében az evangelizáció?

Dr. Stift Zoltán: E kérdésre először is sajátosan katolikus áldozópaként szerzett tapasztalataimra támaszkodva szeretnék válaszolni. Az egyéni és közösségi vallásgyakorlás vonatkozásában is látszik, hogy a katolikus egyház nemzetek felettsége miatt a nemzeti és nyelvi különbözőség jelentősége viszonylag kisebb akadályt jelent. Különösen, ha kifejezetten katolikus keresztényekről vagy a katolikus egyházhoz hitben közeli hitvallású fogvatartottakról van szó, mint például a keleti keresztény egyházakhoz tartozók esetében. E fogvatartottaknál a kommunikáció „nyelve” a közös hit például a szentmiseáldozat misztériumával, vagy a bűnbánat szentségével kapcsolatban. A nyelvi nehézségek súlyosságát ezzel együtt sem lehet vitatni. Különös nehézség, hogy nem látszik olyan közös nyelv, amely érdemi megoldást jelentene, mert a soknemzetiségű fogvatartotti populáció úgy soknyelvű, hogy jellemzően csak a saját anyanyelvén tud kommunikálni. Ráadásul az esetleges tolmácsolás lehetősége is nagyon problémás a lelki gondozás feltételét jelentő bizalmi légkör és diszkreció szempontja miatt. Személyes tapasztalatom az, hogy lelkipásztori szempontból a nyelvi eltérések akkor jelentenek valóban leküzdhetetlen akadályt, ha

az idegen nyelvűséggel mély kulturális és vallási különbségek is együtt járnak. Nem önmagában a külföldiek számának növekedése, hanem a gyökeresen más kultúrát képviselő fogvatartottak növekvő számú megjelenése vet fel igazán fogós kérdéseket. Mit jelent egy Magyarországon történelmiként ismert felekezet képviselője egy merőben más világlátásban, hit- és erkölcsi rendszerben nevelkedett fogvatartott számára? Ami az evangelizációs elkötelezettséget illeti, a katolikus egyház szándéka a jogszabályi iránymutatással összhangban a jogos és józan fogvatartotti igényekre igyekszik választ adni. Az egyház szolgálatát kérő rabokban Krisztust látjuk, aki a végítéletkor azt mondja a jobbán állóknak: „*Börtönben voltam, és meglátogattatok*”. Nem tagadhatjuk meg senkitől a meggyőzésünk szerinti igazságot és az ennek megfelelő lelki élet lehetőségét, de – ahogy Ferenc pápa emlékeztet – az egyház vonzás révén gyarapodik, nem pedig prozelitizmus által.

Szénási Jonathan Sándor: A külföldi fogvatartottak között vannak keresztyének is. Őket igyekszem ellátni anyanyelvükön nyomtatott Bibliával, illetve vallási irodalommal. A nem keresztyén, de valamilyen valláshoz kötődő (többnyire muszlim) fogvatartottak részére a bv. intézettel együttműködve igyekszünk biztosítani, például a sertésmentes vagy vegetáriánus étkezést, vagy a Ramadán idején a közös elhelyezésben az eltérő napi- és zárkarendet. A külföldi fogvatartottak jelentős részénél a nyelvi nehézségek miatt szóba sem kerülhet az evangelizáció kérdése.

Erdélyi Csaba: Tisztázni kell azt a kérdést, hogy mi az egyházak szándéka a börtönlelkészi szolgálat működtetésével. Nem lehet egységes választ adni erre a kérdésre, mert az egyházak teológiai gondolkodása különbözik e tekintetben. Abban minden egyház egyetért, hogy jelen kell lenni a börtönökben, de hogy ez a meglévő egyháztagok támogatását jelenti-e csupán, az evangelizáció lehetőségét vagy valami mást, ebben nem egységesek az álláspontok. A magyar nyelvet nem beszélő fogvatartottak esetében a lelkészek többsége beszél megfelelő szinten egy-két idegen nyelvet, azonban jellemzően megvannak azok a csatornák is, amelyeken keresztül külső segítséget lehet kérni a fogvatartotti igény szerinti anyanyelvi közreműködő eseti együttműködésére.

Faith Ákos Áser: Miután a hagyományos zsidó felfogás szerint a börtönök olyan intézmények, amelyek azon túl, hogy biztosítani tudják a kellő védelmet a társadalom egésze számára azáltal, hogy a bűnelkövetőket nem engedik szabadon mozogni, egyúttal alkalmat teremtenek a rehabilitációra is. Meggyőződésem szerint ezért fontos lehetővé tennünk az elítéltek számára, hogy minél

szorosabb kötelékeket alakíthassanak ki saját hagyományaikkal, és az azokban megfogalmazott fennkölt morális alapelvekkel. Ennek megfelelően kellő érzékenységgel és empátiával kell megkísérelnünk mindnyájukat felkészíteni a szabadulásuk után őket váró időszakra, amelyben – a reményeink szerint – immár törvénytisztelő állampolgárokként kezdhetnek új, becsületes életet. Ez érvényes hazánk állampolgáira és a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott külföldi zsidó származású elítéltekre egyaránt. Igyekszem valamennyi lehetőségből a legtöbbet kihozni, ezért nem különböztetem meg az elítélteket az állampolgárságuk alapján.

Hogyan látják a bv. intézeteken belüli vallásnélküliség jelenlétét és a nem történelmi egyházak térnyerésének kérdését?

Dr. Stift Zoltán: Úgy tűnik, hogy az ateista ideológiák visszaszorulásával a gyakorlati materializmus vált a vallások nagy alternatívájává. Ez az emberi élet pusztán e világi célok és szempontok szerinti berendezésének ideológiája. Jellemzi a lét mélyebb dimenzióinak tagadása, vagy legalábbis az azokról való megfélemlítés. Nem fontosak a kapcsolatok, a lelki és vallási értékek, viszont fő szabálynak marad az erősebb uralma a gyöngébb fölött. Az emberi méltóság helyébe a hasznosság lép. Az egész társadalmat az önzés jellemzi, mely miatt a mértéktelen fogyasztás örvényében fuldoklik. E gondolkodásmódban a szenvedés értelmetlen és kiiktatandó, annyira, hogy ennek érdekében az embernek joga van önmagát is elpusztítani. Ez a materialista eszme rejtetten vagy nyíltan a bv. intézetek lakóinak lelkében is jelen van mint kísértés vagy mint irányelv. Mégis azt tapasztalom, hogy a fogvatartottak készek befogadni az egyház materializmusra adott válaszát, és nyitottak arra a természetfölötti életre, melyre a keresztény tanítás meghívja őket, meghív minket. A történelmi és nem történelmi egyházak megkülönböztetése a katolikus lelkigondozás gyakorlata szempontjából kevésbé meghatározó. Ennek hátterében a katolikus teológia reflexiója van, miszerint egy egyház van, mellyel teljes közösségben csak a katolikus krisztushívők vannak ugyan, de – saját közösségének történelmi múltjától szinte függetlenül – minden megkeresztelt a tagja. A nem katolikus keresztények tehát mind partnerek az ökumenikus dialógusban. A lényeg a szeretet parancsa, mely keresztények és nem keresztények, történelmi és nem történelmi egyházak között is megköveteli a kölcsönös figyelmet, tiszteletet és türelmet. Nem magától értetődő, de mégis megfigyelhető, hogy a vallásgyakorlás, illetve a „manipulációmentes” vallási igények lényegében nagyon hasonlítanak a börtönök falain belül és a szabad társadalomban. Ezzel összecseng, hogy a vallási hovatartozás arányai sem látszanak eltérni a bv. intézetekben attól, amit e tekintetben a kinti

felmérések eredményei mutatnak. Így az is természetes, hogy a bv. intézetekben sem ritka a kérdésben szereplő vallástalanság, illetve a bejegyzett felekezetek egyikéhez sem kötődő vallásosság jelenléte. Objektív igazodási pontnak leginkább a népszámlálások alkalmával mért statisztikai adatok tekinthetők. Az így vázolt vallási térképet érdemben csak a külföldi fogvatartottak vallási „máshova tartozása” rajzolja át. E szempontból viszont a külföldi fogvatartott származási országának vallási adatai segíthetnek tárgyilagos képet alkotni.

Szénási Jonathan Sándor: A vallástalanság véleményem szerint a motiválatlanság része, egyik megjelenési formája. Sajnos sok fogvatartottunk egyszerű ösztönszinten éli kint az életét: legyen mit enni, inni, cigi, kávé, pia, nő... Ezekből kettőt „alanyi jogon” megkap a bv. intézetben. A másik kettőt valahogy megszerzi magának. A harmadik kettőről pedig álmodik nagyokat... Ha sikerül ebből kikököteni és valamivel motiválni, már elindulhat benne egy belső változás, ami kialakíthat benne egy olyan értékrendet, ami kiemeli az ösztönszintről. Isten ígését én ilyen átformáló erőnek tapasztaltam meg. Én magam református lelkipásztor vagyok, képességem és lehetőségeim keretein belül igyekszem mindent megtenni, ami rajtam áll, de az igazi gondnak nem azt látom, ha valaki egy másik felekezetben talál otthonra a bv. intézetből való szabadulása után, hanem azt, ha megmarad az ösztönszinten, és a szabadulása után néhány hónappal újra a befogadó zárkában találkozom vele...

Erdélyi Csaba: Általános és tudományos módszerekkel is alátámasztható tapasztalat, hogy a vallásnélküliség kisebb arányban van jelen a zárt intézményekben – így a bv. intézetekben is –, mint a társadalomban. Ez felelősséget, de lehetőséget is jelent a börtönlelkészeknek, amelynek kezelése teológiai gondolkodásmód és személyes attitűd függvénye. A nem történelmi egyházak térnyerése szinte magától értetődő, ugyanis ezeknek a közösségeknek teológiai gondolkodásukból adódóan más a missziós karaktere. Az ökumenikus szellemiség jegyében a börtönlelkészek e közösségek térnyerését nem riválisnak, hanem inkább komplementernek tekintik a maguk szolgálatának összefüggésében.

Faith Ákos Áser: A zsidó hagyomány értelmében mindannyiunk elsődleges feladata, hogy valamennyi tettünkkel, a Teremtő akaratával szoros összhangban, a társadalom javát szolgáljuk. Ám szomorú tapasztalataink fényében fel kell ismernünk az a tény, hogy évről-évre fájdalmasan sokan fordítanak – remélhetőleg csupán ideiglenesen – hátat a zsidó-keresztény hagyomány örök értékeinek, a tisztesség útjának. Ezzel összefüggésben szilárdan valljuk, hogy

e megtévedt társainkat minden erőfeszítésünkkel meg kell próbáljuk visszatéríteni az igazság ösvényére, és nem szabad feladnunk a reményt, hogy elérkezhet a pillanat, amikor a legtöbbjük, belátva hibáit, a korábnál jobb, teljesebb életet választ a maga számára. Éppen ezért nem ér váratlanul a vallástalanság, ami – a fentieknek megfelelően – véleményem szerint az első számú eredője annak a méltatlan helyzetnek, ami a találkozásinkra is alkalmat teremt. Nekem az a legfontosabb feladatom, hogy a vallástól való távolságot a spirituális értékekhez és célokhoz fűződő meghitt közelséggé változtassam.

Az egyházuk részéről a továbbiakra milyen jövőbeni célok fogalmazódnak meg?

Dr. Stift Zoltán: A fő cél mindig, így a jövőre nézve is, a lelkek üdvösségének szolgálata. A Magyar Katolikus Püspöki Kar napirenden tartja a kérdést, hogy ezt miként lehet a mai Magyarországon leghatékonyabban megvalósítani a bv. intézetekben. A börtönpasztorációról szóló időszerű megbeszélések témái között az állományi tagok katolikus lelki gondozása éppúgy jelen van, mint a katolikus börtönlelkészt nélkülöző bv. intézetekben fogvatartottak vallásgyakorlása, vagy a lelki gondozás munkájára vállalkozó önkéntes papok és civilek országos szintű megszervezése.

Szénási Jonathan Sándor: A Magyarországi Református Egyház 2022. január 1-jével a missziót határozta meg egyházunk legfontosabb céljának.

Erdélyi Csaba: A Magyarországi Evangélikus Egyház börtönlelkészi szolgálatának vezetőjeként elmondhatom, hogy az egyházam jellemzően az általam megfogalmazottakat tekinti céloknak e kérdéskörben. Alapvetőnek tekintem a nyitást a bv. személyi állománya és általában a rendvédelmi ágazat személyi állománya felé. A korábban említett paradigmaváltás előkészítésére mind a saját egyházam, mind pedig a társegyházak felé határozott lépéseket teszek. Az egyházamban is többször előkerült már az utógondozás kérdése, első sorban ennek intézményes formájára vonatkozóan kell megtennünk a megfelelő lépéseket.

Faith Ákos Áser: Azt hiszem a legfontosabb, hogy a legteljesebb módon ki tudjuk használni azt a lehetőséget, amit a börtön olyan intézményként adhat, ahol a társadalom védelme mellett ideális esetben az elítéltek teljes rehabilitációja is megvalósulhat. Úgy gondoljuk, hogy mindenki számára adott a megtérés, a bűnbánat lehetősége. Ezért azon kell igyekeznem, hogy amikor a gondjaimra bízott elítéltek ismét kilépnek a szabad világba, immár valamennyien

törvénytisztelő állampolgárokként kezdhessenek új, becsületes életet. A jövőre vonatkozóan is ezt tekintem első számú feladatomnak. Ebben, a Teremtőnek hála, az eddigi tapasztalataim alapján a hazai bv. intézetek is készek minden segítséget megadni számomra.

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Kovács M. (2022). A Börtönlelkészi Szolgálat múltja, jelene és jövője egy rendhagyó interjú keretében bemutatva. *Belügyi Szemle*, 70(SI4), 120–136. <https://doi.org/10.38146/BSZ.SPEC.2022.4.7>

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A Belügyi Szemle kiemelten a Belügyminisztérium felügyeleti és szervezeti rendszeréhez illeszkedő olyan tudományos közleményeket fogad be és jelentet meg, amelyek elsősorban a rendvédelemmel, a közrenddel és a közbiztonsággal, a biztonságpolitikával, az önkormányzatisággal összefüggő kérdésekkel, a társadalmi devianciákkal, valamint a rendszet kérdéseit kriminológiai, kriminálszociológiai, büntetőjogi és rendészeti szempontból elemzi és értékeli.

A Belügyi Szemle az Open Journal Systems folyóirat-szerkesztő rendszer alkalmazáson keresztül fogadja a szerzőktől a kéziratokat.

A beküldött közlemény visszaigazolása során a Szerkesztőség tájékoztatja a szerzőket a beküldött kézirat befogadásáról és várható megjelentetéséről. A Szerkesztőség a beérkezett kéziratokat szakmai és tudományos szempontokból lektoráltatja, és fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására, korrigálására, tipografizálására.

A Szerkesztőség másodközlést nem vállal.

A Belügyi Szemlében megjelent cikkek nem feltétlenül tükrözik a Szerkesztőség álláspontját, azok tartalmáért való felelősség minden esetben a szerzőket terheli. A lap egésze, az egyes cikkeket is beleértve, szerzői jogilag védett, ezeknek a szerzői jogi törvény keretein kívül történő bármilyen felhasználása jogellenes és büntetendő.

A cikkek a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC-ND 2.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.0/>) feltételei szerint publikált Open Access közlemények, melynek szellemében a cikkek bármilyen médiumban szabadon felhasználhatók, megoszthatók és újraközölhetők, feltéve, hogy az eredeti szerző és a közlés helye, illetve a CC License linkje feltüntetésre kerülnek.

A folyóirat megrendelhető a Szerkesztőség e-mail címén vagy telefonon.

Telefonszám: +36 (26) 795-900 / 24-600

Email: szerkesztoseg@belugyiszemle.hu

Web: www.belugyiszemle.hu

OJS: ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/index

